

EĞİTİM
yayınevi

KAHRAMANMARAŞ TURİZM ROTASI

GEÇMİŞTEN GELECEĞE YENİDEN İNŞA

EDİTÖR: DR. BEGÜM İLBAY VATAN

KAHRAMANMARAŞ

TURİZM ROTASI

GEÇMİŞTEN GELECEĞE YENİDEN İNŞA

EDİTÖR
DR. BEGÜM İLBAY VATAN

EĞİTİM
yayınevi

**KAHRAMANMARAŞ TURİZM ROTASI:
GEÇMİŞTEN GELECEĞE YENİDEN İNŞA**

Editör: Dr. Begüm İlbay Vatan

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)
Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Tasarım Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 76780

E-ISBN: 978-625-6251-64-9

1. Baskı, Eylül 2024

Kütüphane Kimlik Kartı

**KAHRAMANMARAŞ TURİZM ROTASI:
GEÇMİŞTEN GELECEĞE YENİDEN İNŞA**

Editör: Dr. Begüm İlbay Vatan

VII+111 s., 160x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-6251-64-9

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabi yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM
yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah.
Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok,
No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Eğitim Publishing Group, Inc.
P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah.
10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
+90 537 512 43 00
bilgi@kitapmatik.com.tr

 kitapmatik
İNTERNET MAĞAZASI

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş Turizmine Genel Bakış 1

Tuğçe Özoğul Balyalı

İKİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş ve Gastronomi Turizmi 9

Şaban Kargılioğlu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kahramanmaraş ve Doğa Turizmi 19

Ahmet Erdem, Gökhan Kadirhan

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**Kahramanmaraş'ın Kültür Turizmi ve Gelecek Stratejileri
Üzerine Bir Değerlendirme** 39

Oktay Dumankaya, Çağlar Akdağ

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş'ta Sağlık Turizmi 49

Tuğrul Avcı

ALTINCI BÖLÜM

**Kahramanmaraş'ta Alternatif Turizm Türlerinin
Geliştirilmesi** 65

Begüm İlbay Vatan

YEDİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Gıda Güvenliği

ve Turizm 80

Ayşe Burcu Atalay

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Mekân, Kültür ve Turizm İlişkisinde Kahramanmaraş'ın

Yeniden Yapılanma Sürecine Yönelik Bir Öneri:

Genius Loci 93

Meryem Geçimli

ÖN SÖZ

Kahramanmaraş, binlerce yıl boyunca farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan, tarihi zenginlikleri ve büyüleyici doğasıyla Anadolu'nun kadim şehirlerinden biridir. Geçmişin derin izleriyle yoğrulmuş bu şehir, sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve doğal güzelliklerle Türkiye'nin turizm dünyasında parlamaya adaydır. Ancak, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan o büyük felaketle kesintiye uğramıştır. Kahramanmaraş'ın kalbini sarsan depremler, sadece binaları değil, henüz filizlenen turizm sektörüne de ağır bir darbe vurmuştur. Ancak her yıkım, yeniden doğuşun bir başlangıcıdır. Kahramanmaraş'ın turizm potansiyelini yeniden canlandırmak, küllerinden doğmasına katkı sunmak adına biz araştırmacılara büyük sorumluluk düştüğünün farkındayız. Bu sorumluluk bilinciyle, depremin birinci yıl dönümünde düzenlediğimiz “Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı”, bu kitabın doğmasına vesile olan ilk kıvılcım oldu. Disiplinlerarası bu değerli çalıştayda, Kahramanmaraş'ın geleceğine dair önemli fikirler doğdu, turizm sektörünün nasıl ayağa kalkabileceğine dair derin analizler yapıldı.

Bu kitaba ruh veren şey, yalnızca bilimsel bir inceleme değil, aynı zamanda Kahramanmaraş'ın hikâyesini yeniden yazma arzusudur. Değerli akademisyenler ve araştırmacılarla birlikte, şehrin turizm potansiyelini enine boyuna ele aldık. İlk bölümde, Kahramanmaraş turizminin genel yapısı, sonraki bölümlerde ise gastronomi turizmi, doğa turizmi, kültür turizmi, sağlık turizmi gibi turizm türleri bağlamında şehrin zenginliklerini derinlemesine inceledik. Ayrıca alternatif turizm türlerini; hüzün turizmi, kültürel miras turizmi, üçüncü yaş turizmi ve engelli turizmi gibi temalar üzerinden şehrin yeniden nasıl şekillendirilebileceğini tartıştık. Depremler sonrası gıda güvenliğinin turizmle olan bağını inceledik ve bu kriz döneminde gıda güvenliğinin şehrin kalkınmasındaki yerini vurguladık. Kahramanmaraş'ın yeniden doğuşunu, “genius loci” yani “yerin ruhu” kavramı çerçevesinde ele aldık. Depremin yarattığı boşluktan bir anlam çıkararak, bu şehrin ruhunu nasıl yeniden canlandırabileceğimizi tartıştık.

Bu kitabın, yalnızca akademik bir çaba olmadığını; aynı zamanda Kahramanmaraş'a, onun derin tarihine ve insanlarına bir saygı duruşu olduğuna inanıyorum. Kitapta emeği geçen tüm değerli yazarlara, katkılarından ötürü minnettarım. Ancak en büyük teşekkürü, bu kitabı yazarken bize ilham veren, depremin acımasız sarsıntısında kaybettiğimiz canlarımıza sunuyorum. Bu kitap, onların anısına, onların bıraktığı izlere adanmıştır.

Begüm İLBAY VATAN (Editör)

06.09.2024

YAZARLARA DAİR

Doç. Dr. Tuğçe ÖZOĞUL BALYALI

25 Ocak 1988 tarihinde Bandırma’da doğmuştur. 2006 yılında Bandırma Anadolu Lisesinden mezun olmuştur. 2009 yılında Dumlupınar Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Bölümünden mezun olarak Kocaeli Üniversitesi Derbent Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Konaklama İşletmeciliği Bölümüne dikey geçiş yapmıştır. Buradan 2012 yılında mezun olmuştur. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim dalında 2015 yılında yüksek lisansı, 2019 yılında ise doktorayı tamamlamıştır. 2013 yılından itibaren alanında çeşitli bilimsel araştırma projelerinde araştırmacı olarak görev almıştır. 2020 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Turizm Fakültesinde Dr. Öğr. Üyesi olarak göreve başlamıştır. 2023 yılında Doçentlik unvanını alarak bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırma alanları arasında turizm eğitimi, yaratıcı drama, süreçsel drama, saha çalışmaları, deneysel öğrenme, turizm rehberliği, turizm coğrafyası ve sürdürülebilir turizm yer almaktadır.

Doç. Dr. Şaban KARGİGLİOĞLU

Lise öğrenimini 2006 yılında Halim Foçalı Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Mutfak bölümünde tamamlamıştır. 2012 yılında Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2015 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı’ndan yüksek lisans derecesini aldı. 2019 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı’nda doktora eğitimini tamamlamıştır. 2004-2005 yıllarında stajyer olarak, 2006-2013 yılları arasında dönemsel olarak birinci sınıf tatil köyü ve beş yıldızlı otellerin mutfaklarında görev aldı. 2021 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesine atanmış ve Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı’nda görevini sürdürmektedir. Yazarın; Türkçe ve İngilizce dillerinde ulusal ve uluslararası kapsamda yayımlanmış makaleleri, bildirileri, kitapları bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERDEM

Doktorasını Turizm İşletmeciliği alanında Mersin Üniversitesi’nde, yüksek lisansını Erciyes Üniversitesi’nde, lisans derecesini Atatürk Üniversitesi’nde tamamladı. Harran Üniversitesi’nde Araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladı. Harran Üniversitesi Turizm Fakültesinde halen görev yapmaktadır. Araştırma ve çalışma alanları akıllı turizm ve turizm pazarlamasıdır.

Arş. Gör. Dr. Gökhan KADIRHAN

Doktorasını Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik alanında Atatürk Üniversitesi’nde, yüksek lisansını Erciyes Üniversitesi’nde, lisans derecesini Atatürk Üniversitesi’nde tamamladı. Şırnak Üniversitesi’nde Araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladı. Şırnak Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu’nda halen görev yapmaktadır. Araştırma ve çalışma alanları turizm planlaması, işletmeciliği ve turizm pazarlamasıdır.

Doç. Dr. Oktay DUMANKAYA

Lisans, yüksek lisans ve doktorasını Arkeoloji alanında Selçuk Üniversitesi’nde tamamladı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi’nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik hayatına başladı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde Doç. Dr. olarak halen görev yapmaktadır. Araştırma ve çalışma alanları Arkeoloji, Kültürel Miras, Arkeometri, Koruma ve Onarım.

Öğr. Gör. Çağlar AKDAĞ

Lisans derecesini Mustafa Kemal Üniversitesi'nde Yüksek Lisansını Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde tamamladı. Doktorasına Selçuk Üniversitesi Arkeoloji alanında devam etmektedir. Araştırma ve çalışma alanları Arkeoloji, Kültürel Miras, Fotogrametri, Sualtı Fotogrametrisi, Koruma ve Onarım.

Dr. Tuğrul AVCI

Doktorasını Coğrafya alanında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde, Yüksek Lisansını Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde, Lisans eğitimini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde tamamladı. Araştırma ve çalışma alanları tarihi coğrafya, turizm coğrafyası, turizm iklim konforudur.

Dr. Öğr. Üyesi Begüm İLBAY VATAN

11 Ocak 1988 tarihinde Ankara'nın Çankaya ilçesinde doğmuştur. 2005 yılında girdiği Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Konaklama İşletmeciliği Bölümü'nden 2010 yılında mezun olmuştur. Mezuniyetten sonra turizm sektöründe çalışan İlbay Vatan, akademik hayatına da devam etmiş ve 2011 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim dalında yüksek lisansa başlamıştır. 2014 yılında yüksek lisansını tamamladıktan sonra, aynı üniversitede doktora başlamıştır. 2019 yılında doktor unvanını aldıktan sonra Doğu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak göreve başlamıştır. 2021 yılında ise Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi'ne geçiş yapmıştır. Akademik çalışmalarına Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde devam etmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Burcu ATALAY

Doktorasını Gıda Mühendisliği alanında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde, yüksek lisansını Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde, lisans derecesini Gaziantep Üniversitesi'nde tamamladı. 2010 yılında Araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladı. Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde halen görev yapmaktadır. Araştırma ve çalışma alanları gıda bilimleri ve mühendisliği, gıda teknolojileri, gastronomi ve mutfak sanatları, sıfır atık konularıdır.

Doç. Dr. Meryem GEÇİMLİ

Doktora ve sanatta yeterlik eğitimini sırasıyla Anadolu Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde iç mimarlık, sürdürülebilir tasarım, kültürel sürdürülebilirlik alanında, yüksek lisansını Anadolu Üniversitesi'nde, lisans derecesini Selçuk Üniversitesi'nde tamamladı. 2011 yılında Araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladı. Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde Dekan Yardımcısı olarak halen görev yapmaktadır. Araştırma ve çalışma alanları sürdürülebilir ve ekolojik tasarımlar, tasarımda kültürel sürdürülebilirlik, oyun tabanlı uygulamalarla sürdürülebilirliğin öğretilmesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

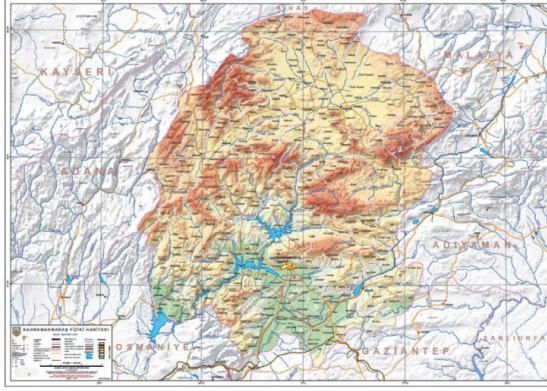
Kahramanmaraş Turizmine Genel Bakış

Tuğçe Özoğul Balyalı*

GİRİŞ

Yerleşim tarihi M.Ö. 1000’li yıllara kadar uzanan Kahramanmaraş; Asur kitabelerinde “Marqasi”, Romalılar zamanında “Germanicia” ve Bizans döneminde “Marasion” ismiyle var olmuş ve Arap istilaları ile Müslümanlığı benimseyen şehre, yedinci yüzyıldan itibaren “Maraş” adı verilmiştir (Gündüz, 2001). Kahramanmaraş, dört coğrafi bölgenin (Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi) arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden 500 ile 800 metre arası yükseklikte kurulan Kahramanmaraş ili, kendi adının verildiği ovanın kuzeyinde, Ahır Dağı’nın ise güneyindedir (Biricik ve Korkmaz, 2001). Kahramanmaraş kuzeyden Sivas’ın Gürün; Adıyaman’ın Besni; doğudan Malatya’nın Doğanşehir, Akçadağ ve Darende; Gaziantep’in Araban ve Yavuzeli ve batıdan Adana’nın Kozan, Saimbeyli ve Tufanbeyli; güneyden yine Gaziantep’in Merkez ve İslahiye; Adana’nın Bahçe; Osmaniye’nin Kadirli; Kayseri’nin Sarız ilçeleriyle çevrilidir (Karademir vd., 2018).

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-2263-4122>

Görsel 1.1. Kahramanmaraş Fiziki İl Haritası

Kaynak: T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (t.y.)

Kahramanmaraş coğrafi konumu ve diğer faktörlerin de etkisi ile üç farklı iklim türü arasında, bozulmuş Akdeniz iklimine eş değer bir iklim özelliğine sahiptir. Kahramanmaraş merkezinde hissedilen iklim özelliklerinden farklı olarak batıdan doğuya, güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükselti nedeniyle tamamen karasal iklim etkisine sahiptir. (Dayısoylu vd., 2017). Merkez ilçeler Onikişubat ve Dulkadiroğlu'dur. Diğer ilçeler Türkoğlu, Andırın, Pazarcık, Afşin, Elbistan, Çağlayancerit, Ekinözü, Göksun ve Nurhak'tır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun son verilerine göre Kahramanmaraş ilinin nüfusu 1.116.618'dir (TÜİK, 2023). Ancak depremden sonra kesin bir sayı belirtmek zordur.

Kitabın bu bölümünde, Kahramanmaraş ili ve çevresindeki turizm değerlerine yer verildikten sonra, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan iki büyük depremin ardından ortaya çıkan durum irdelenmiştir. Son başlıkta ise depremden sonra Kahramanmaraş ili ve çevresinin turizm bağlamında kalkındırılması için öneriler sunulmuştur.

1.1. Kahramanmaraş İlinin Turizm Değerleri

Kahramanmaraş ili ve çevresi, turizm değerleri bakımından zengin olsa da Tablo 1.1'de yer alan değerlerin tümünün mevcut durumu ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak köklü geçmişe sahip olan Kahramanmaraş, tarih öncesi ve yakın çağ için önemli illerimiz arasındadır. Tarih öncesi dönemlere ait kültür yansımalarının hissedildiği pek çok mağara ve höyük bulunmaktadır (Eker, 2013). Coğrafi yapısı bakımdan irdelendiğinde, Ahır Dağı eteklerine kurulmuş olan Kahramanmaraş'ın fiziki yapısı içerisinde yer alan Doğu Toroslar ve Ahır Dağı üzerinde yer alan yaylalar; Ceyhan nehri, Göksu ve Aksu ırmakları ve bu akarsuları besleyen dere ve sulak alanlar; Maraş, Elbistan, Göksun, Pazarcık ovaları ve iklimsel özelliklerden kaynaklanan zengin flora ve faunası ile ormanlar Kahramanmaraş'a özgü doğal çekiciliklerdir (Dayısoylu vd., 2017).

Tablo 1.1. Kahramanmaraş İli ve Çevresinin Turizm Değerleri

Dağlar ve Mağaralar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Engizek Dağı ➤ Berit Dağı ➤ Binboğa Dağı ➤ Ahr Dağı ➤ Uludaz Tepesi (Uğur Böcekleri) ➤ Nurhak Dağı ➤ Keş Dağı Düdeni ➤ Savruk Mağarası ➤ Kırk Mağaralar ➤ Gümüş Kaya Mağarası ➤ Döngel Mağarası ➤ Direkli Mağarası ➤ Bulut Deliği Mağarası 	Kaleler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Keleşli Kalesi ➤ Altunboğa Kalesi ➤ Bostanlı Kalesi ➤ Çatak Kalesi ➤ Kum Kale ➤ Bugeme Kalesi ➤ Yastikkale ➤ Sütpişiren Kalesi ➤ Keşişli Kalesi ➤ Kızılluluk Kalesi ➤ Gerdek Kalesi ➤ Gökgedik (Kale Kısığı) Kalesi ➤ Güredin Kalesi ➤ Karakale Kalesi ➤ Doluca Kalesi ➤ Akkale Kalesi ➤ Rıfatiye Kalesi ➤ Köroğlu Kalesi ➤ Çoçalar Kalesi ➤ Akça Kalesi ➤ Bozfenk Kalesi ➤ Kaleboynu Kalesi ➤ Kızıl Kale (Çinçin) ➤ Nencik Kalesi ➤ Aybastı Kalesi ➤ Elbistan Kız Kalesi ➤ Anacık Kalesi ➤ Babikli Kalesi ➤ Suçatı Kalesi ➤ Çöğdür (Burunönü) Kalesi ➤ Süleymanlı Kalesi ➤ Yenice Kale ➤ Tırtatlı Kalesi ➤ Mitel (Çuhadarlı) Kalesi ➤ Meryemçil (Geben) Kalesi ➤ Hurman Kalesi ➤ Haştırın Kalesi ➤ Azgıt (Yeniköy) Kalesi ➤ Kahramanmaraş Kalesi
Akarsular ve Göller	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ceyhan Nehri ➤ Aksu Çayı ➤ Fırın Çayı ➤ Hurman Suyu ➤ Tekir Çayı ➤ Gâvur Gölü ➤ Kumaşır Gölü ➤ Yeşilgöz Obruğu ➤ Kılavuzlu Barajı ➤ Menzelet Barajı ➤ Sır Barajı 	Kaya Mezarları	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ufacıklı Mahallesi Kaya Mezarları ➤ Turunçlu Kaya Mezarları ➤ Kazandere Kaya Mezarları ➤ Çukurhisar Kaya Mezarları
		Anıtlar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kurtuluş Anıtı ➤ Kahramanmaraş Şehitliği ➤ Süleymanlı Şehitliği ➤ Sütçü İmam Çeşmesi

Köprüler, Çeşmeler ve Hamamlar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Şeyhadil Çeşmesi ➤ Uyuz Pınarı Çeşmesi ➤ Süleymanlı Çeşmesi ➤ Elbistan Selçuklu Hamamı ➤ Divanlı Hamamı ➤ Acar Hamamı ➤ Paşa Hamamı ➤ Tüfekçi Hamamı ➤ Uzunoluk Hamamı ➤ Çiçekli Hamamı ➤ Çukur Hamamı ➤ Kılılı Köprüsü (Dalyan Köprüsü) ➤ Kanlı Köprü ➤ Ceyhan Köprüsü (Taş Köprü)
Camiler ve Türbeler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Saraçhane Camii ➤ Maraş Ulu Camii ➤ Kezban Hatun Camii (Ulu Camii) ➤ Himmet Baba Camii ve Türbesi ➤ Divanlı (Ahmet Paşa) Camii ➤ Haznedarlı (Duraklı) Camii ➤ Hatuniye Camii ve Türbesi ➤ Eshab-ı Kehf Külliyesi ve Camii ➤ Elbistan Ulu Camii ➤ Bektutiye (Çınarlı) Camii ve Sütçü İmam Türbesi ➤ Boğazkesen Camii ➤ Afşin Ulu Camii ➤ Abdulhamithan Camii ➤ Elbistan Çarşı Atik Camii ➤ Şeyh (Şih) Camii ➤ Şekerli (Yukarı Oba) Camii ➤ Acemli Camii ➤ İsa Divanlı Camii ➤ İklima Hatun Camii ve Türbesi ➤ Maraş Mevlevihanesi (Yum Baba Türbesi) ➤ Dede Baba Türbesi ➤ Malik Ejder Türbesi ➤ Taş Medrese

Hanlar, Çarşılar, Kervansaraylar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tarihi Maraş Çarşıları ➤ Kâtip Han / Büyük Bağdat Han ➤ Taş Han ➤ Tarihi Maraş Evleri
Müzeler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kurtuluş Destanı Panorama Müzesi ➤ Yedi Güzel Adam ve Edebiyat Müzesi ➤ Kültürel Miras Müzesi ➤ Tematik Mutfak ➤ Mahmut Arif-i Paşa Konağı ➤ Dijital Kurtuluş Müzesi ➤ Minyatür Kurtuluş Müzesi ➤ Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi ➤ Dondurma Müzesi ➤ Elbistan Kent Müzesi
Kış Turizmi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Yedikuyular Kayak Merkezi
Ören Yerleri - Höyükler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izgın Höyük ➤ Kılılı Danişment Höyük ➤ Elbistan Dede Tümülüsü ➤ Elbistan Beştepe Tümülüsleri ➤ Göksun Höyüğü ➤ Taşoluk Höyüğü ➤ Bozhöyük ➤ Domuztepe Höyüğü ➤ Elbistan Karahöyük
Antik Kent	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Germanicia Antik Kenti
Tabiat Parkı	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Yavşan Tabiat Parkı
Termal Turizm	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ilıca Kaplıcaları ➤ Göksun Büyükkızılıçık İçmesi ➤ Ekinözü (Celâ) İçmesi ➤ Döngel Kaplıcaları

Kaynak: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, (2020)

Kahramanmaraş zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Kahramanmaraş mutfağı, 25 çeşit tatlısı, 20 çeşit böreği-çöreği, 20 çeşit pilavı, 10 çeşit kavurması, 30 çeşit kebabı-köftesi, 10 çeşit dolması ve sarması, 50 çeşit sebze sulusu ve 25 çeşit çorbasıyla bölgeye özgü yiyecekler bakımından Türkiye'nin önemli mutfaklarından biridir (Yılmazoğlu, 2014: 268). Kahramanmaraş bölgesi coğrafi işaret tescilli ürünleri ise Afşin Koçovası Sarımsağı, Afşin Tava, Andırın Andız Pekmezi, Andırın Tirşığı, Elbistan Kelle Peyniri, Kahramanmaraş Bertiz Kabarcık Üzümlü, Kahramanmaraş Hartlap Bıçağı, Kahramanmaraş Oyma Çeyiz Sandığı, Kahramanmaraş Yemenisi, Kahramanmaraş Çirşi Böreği, Maraş Bakır El İşlemesi, Maraş Biberi, Maraş Burma Bileziği, Maraş Camekânı, Maraş Dondurması, Maraş Ekşili Çorba, Maraş Eli Böğründe / Maraş Yanyana, Maraş File Nakışı, Maraş Güllü Motifi, Maraş Kelle Paçası, Maraş Parmak / Sıkma Peyniri, Maraş Rahlesi, Maraş Ravanda Şerbeti, Maraş Samsası, Maraş Sumak Ekşisi Akıtı, Maraş Tarhanası, Maraş Çöreği, Maraş İşi / Maraş Sim Sırma ve Çağlayancerit Cevizi'dir (Türk Patent ve Marka Kurumu, t.y.).

Kahramanmaraş'ta günümüze kadar ulaşan ve tarihi şehrin geleneksel mimarisini yansıtan yapıların büyük bir kısmı özellikle Osmanlı'nın son yıllarında, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren inşa edilmiştir. Bu yapılar karma sistemde yarı ahşap-yarı kâgir olarak yapılmıştır. İldeki tarihi yapılar çoğunlukla eski yerleşim yerleri olan Dulkadiroğlu ilçesine bağlı Fevzi Paşa, Turan, İsa Divanlı, Divanlı Gazipaşa, Ekmekçi, Kurtuluş ve Kayabaşı mahalleleri ile Onikişubat ilçesi Yörükselim ve Mağralı mahallelerinde görülmektedir (Karademir, 2021).

Kahramanmaraş'ta var olan turizm türlerinden biri yayla turizmidir. Kahramanmaraş'ın meşhur yaylaları arasında Bertiz, Kozludere, Kazma, Yenice kale, Gonan, Binboğa, Çevirme, Üçkaya, Çalıbalma, Yedikuyu, Karagöl, Başkonuş ve Yavşan yaylaları bulunmaktadır. Bu yaylalar, soğuk suyu ve temiz havası ile meşhur olup kampçılık, dağcılık, doğa yürüyüşü ve piknik gibi aktivitelere ev sahipliği yapmaktadır. Diğer bir turizm türü ise termal turizmdir. Kahramanmaraş ili ve çevresinde Ilıca Kaplıcaları, Döngel Kaplıcaları, Ekinözü İçmeleri ve Göksun Büyükkızılcık İçmesi bulunmaktadır. İl kış turizmi potansiyeline de sahiptir. Yedikuyular Kayak Merkezi ve Başkonuş Yaylası önemli kış turizmi alanlarındandır. İnanç turizmi açısından bakıldığında ise Eshab-ı Kehf Külliyesi Afşin ilçesinde bulunan önemli inanç turizmi merkezidir. Bunların yanı sıra Kahramanmaraş ili ve çevresinde birçok müze bulunmaktadır. Bunlar Eğitim Tarihi Müzesi, Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Tematik Mutfak Müzesi, Dondurma Müzesi, Kurtuluş Destanı Panoroma Müzesi, Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi, Etnografya Müzesi, Germanicia Ören Yeri ve Elbistan Şehir Müzesi'dir. Kahramanmaraş aynı zamanda geleneksel el sanatlarında önemli bir yere sahiptir. Maraş File Nakışı,

Saraçlık, Yorgancılık, Taş İşlemeciliği, Sim Sırma İşlemeciliği, Semercilik, Oymacılık, Oya İşlemeciliği, Kuyumculuk, Köşkerlik, Kordon İşlemeciliği, Keçecilik, Demircilik, Bıçakçılık, Bakırcılık ve Abacılık gibi el sanatları yaşatılmaya çalışılmaktadır (Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, t.y.).

1.2. Depremden Sonraki Mevcut Durum

Coğrafi konumu ve farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle ziyaretçilerin ilgisini çeken Kahramanmaraş ili deprem felaketiyle sarsılmıştır. İlde 6 Şubat 2023'ün erken saatlerinde 7,8 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. İlk depremden dokuz saat sonra 7,6 büyüklüğünde bir deprem daha bölgeyi vurmuştur (Hussain vd., 2023). Böyle bir felaket Kahramanmaraş ili ve çevresini ağır tahribata uğratmış ve ilin turizm değerleri de zarar görmüştür. Tablo 1.2'de hasar gören veya yıkılan tarihi ve kültürel eserler yer almaktadır.

Tablo 1.2. Kahramanmaraş İlinde Yıkılan veya Hasar Gören Tarihi ve Kültürel Eserler

	Hasarlı	Yıkık
Eserlerin mevcut durumu	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Şazibey Cami ➤ Ulu Cami ➤ Kahramanmaraş Müzesi ➤ Kahramanmaraş Kalesi ➤ Kahramanmaraş Dedeoğlu Konağı ➤ Divanlı (Ahmet Paşa) Cami ➤ Çiftaslan Konağı ➤ Bektutiye (Çınarlı) Cami ➤ Arasa (Cıgıcı) Cami ➤ Elbistan Müzesi 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tarihi Maraş Evleri ➤ Şeyh (Şih) Cami ➤ Kahramanmaraş Saraçhane Cami

Kaynak: Göktaş (2023).

Depremde birçok turizm tesisi de zarar görmüştür. Aşağıdaki Tablo 1.3'te tesislerin mevcut durumu yer almaktadır.

Tablo 1.3. Bölgedeki Turizm Tesislerinin Hasar Durumu

Turizm İşletme Belgeli Tesisler					Basit Konaklama Turizm İşletme Belgeli Tesisler				
Yıkılan	Ağır hasarlı	Orta Hasarlı	Az Hasarlı	Hasarsız	Yıkılan	Ağır hasarlı	Orta Hasarlı	Az Hasarlı	Hasarsız
7	-	1	19	15	4	6	-	15	11

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023).

Köklü tarihiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kahramanmaraş'ta depremin yarattığı etkileri en aza indirebilecek çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışmalardan biri de turizm odaklı olmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm, bir şehrin tüm ekonomik sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Doğal veya beşeri afetler, turizm de dahil olmak üzere yaşamın her alanına geniş kapsamlı etkiler yapmaktadır. Teorik açıdan bakıldığında, afetler ile turizm arasında olumsuz bir ilişki hakimdir (Cró ve Martins, 2017).

Deprem hasarının medyada geniş yer alması ve devam eden riskler konusunda kamuoyunun derin endişesi, Kahramanmaraş turizmde önemli bir düşüşe neden olmuştur. Yerel halk, depremin yarattığı yıkımdan henüz tam anlamıyla kurtulamamıştır. Altyapının ve üstyapının, önemli turistik yerlerin zarar görmesi ekonominin zayıflamasına neden olmuştur. Kısa vadede Kahramanmaraş destinasyonunun çekiciliğini azaltmıştır.

İşletmeler, yerel turistik destinasyonlar veya ulusal turizm büroları tarafından uygulanan pazarlama kampanyaları, mesaj ve büyüklük açısından ideal olarak aynı mesajı vermeli ve bir felaketin ardından özel bir dikey entegrasyon ihtiyacını ima etmelidir (Hughey ve Becken, 2016). Bu doğrultuda Kahramanmaraş turizmde tüm karar vericiler ortak hareket etmelidir. Depremle ilgili risklerin özellikleri ve kaynakları dikkate alınarak ilgili yer bilimlari, mühendislik ve sigorta verilerinin afet risk yönetimi kavramlarıyla entegre edilmesi öncelikli amaç olmalıdır. Kısaca turizm sektöründe risk yönetimine uygulanacak bir deprem afet değerlendirme modeli harekete geçirilmelidir (Tsai ve Chen, 2010). Bundan sonraki turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için turistlerde güven sağlanmalıdır. Yerel halkın barınma ihtiyacının yanı sıra Kahramanmaraş'a gelecek turistlerin güvenle barınacakları yatay mimari özelliklerine uygun konaklama tesisleri inşa edilmelidir. Depremde hasar görmüş turizm değerlerinin hızlı bir şekilde restorasyonu sağlanmalı ve yıkılmış turizm değerleri ise Kahramanmaraş'ın tarihi dokusuna uygun şekilde yeniden yapılmalıdır. Bunun için girişimcilere çağrılarda bulunulmalı ve gerekli proje destekleri talep edilmelidir.

Kahramanmaraş ili ve çevresinde hüzün turizmine yönelik çalışmalar ve uygulamalar yürütülebilir. Duygular, turist deneyiminin merkezinde yer almaktadır ve bu durum, mevcut çalışmalarda duyguların turizm deneyimlerindeki önemli rolünün ve etkisinin değerlendirilmesine yol açmıştır (Zhang vd., 2021). Yaşanan felaketler sonucu oluşan olumsuz duygular, turistlerin davranışsal niyetleri üzerinde olumlu duygulardan daha büyük bir etki yaratabilmektedir (Nawijn vd., 2016). Çağdaş toplumlarda turistler deprem, kasırga, tsunami, savaş, siyasi çatışma ve diğer felaketler nedeniyle insanların yaşamını kaybettiği yerleri daha fazla ziyaret etme eğilimi göstermektedir (Stone, 2012). Afet bölgeleriyle ilgili hüzün turizmi çekiciliğinin tüketimi oldukça tartışmalı olsa da hüzün turizmine yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi, Kahramanmaraş'ın yeniden eski günlerine kavuşabilmesi adına sosyal ve ekonomik açıdan fayda sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Biricik, A. S. ve Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş'ın depremselliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 9(1), 53-82.
- Cró, S. ve Martins, A. M. (2017). Structural breaks in international tourism demand: Are they caused by crises or disasters?. *Tourism management*, 63, 3-9. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.05.009>
- Dayısoyulu, K. S., Yörükoğlu, T. ve Ançel, T. (2017). Kahramanmaraş'ın coğrafi işaretli ürünleri ve ilin potansiyel durumu. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 20(1), 80-88. <https://doi.org/10.18016/ksujns.14147>
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2020). Kahramanmaraş Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2024). <https://www.dogaka.gov.tr/dokuman-merkezi/arastirma-ve-planlama/kahramanmaras-turizm-stratejisi-ve-eylem-planı-2020-2024> (Erişim Tarihi: 15.06.2024)
- Eker, F. (2013). Kahramanmaraş'ın tarihi coğrafyasına bir bakış. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 25-38.
- Göktaş, L. S. (2023). Kahramanmaraş merkezli depremlerin turizm sektörüne etkisi ve deprem sonrası atılması gereken adımlar hakkında öneriler. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(2), 624-635. <https://doi.org/10.33083/joghathat.2023.288>
- Gündüz, T. (2001). *Kahramanmaraş*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C.24, 192196), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hughey, K. F. D. Ve Becken, S. (2016). Value-engaged evaluation of a tourism-specific disaster management plan. *Tourism Management Perspectives*, 19, 69-73. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2016.03.003>
- Hussain, E., Kalaycıoğlu, S., Milliner, C. W. ve Çakir, Z. (2023). Preconditioning the 2023 Kahramanmaraş (Türkiye) earthquake disaster. *Nature Reviews Earth & Environment*, 4(5), 287-289. <https://doi.org/10.1038/s43017-023-00411-2>
- Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (t.y.). Turizm. Erişim adresi: <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-61244/turizm.html>.
- Karademir, N. (2021). Kahramanmaraş kentinde tarihsel konutlar ve turizm. *Erdem*, (81), 63-92. <https://doi.org/10.32704/erdem.2021.81.063>
- Karademir, N., Sandal, E. K. ve Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş'ta turizm algısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), 45-64.
- Nawijn, J., Isaac, R. K., Liempt, A. V. ve Gridnevskiy, K. (2016). Emotion clusters for concentration camp memorials. *Annals of Tourism Research*, 61, 244-247. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.09.005>
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibition. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 54 (2), 145-160.
- Stone, P. R. (2012). Dark tourism and significant other death: Towards a model of mortality mediation. *Annals of tourism research*, 39(3), 1565-1587. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.04.007>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-HatayDepremleri-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (t.y.). Kahramanmaraş Fiziki İl Haritası (Erişim Tarihi: 21.06.2024)
- Tsai, C. H. ve Chen, C. W. (2010). An earthquake disaster management mechanism based on risk assessment information for the tourism industry-a case study from the island of Taiwan. *Tourism Management*, 31(4), 470-481. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.05.008>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2023). Nüfus istatistikleri portalı. Erişim adresi: <https://nip.tuik.gov.tr/>
- Türk Patent ve Marka Kurumu (t.y.). Kahramanmaraş. Erişim adresi: <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografı-isaretler/liste?il=46&tur=&urunGrubu=&adi=>.
- Yılmazoğlu, H. İ. (2014). Kahramanmaraş'ın mutfak ve beslenme kültürü. İçinde O. Doğan, R. Avcı ve S. Yakar (Ed.), *Akdeniz'in altın kenti Kahramanmaraş* (268-295). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Zhang, Y., Prayag, G. ve Song, H. (2021). Attribution theory and negative emotions in tourism experiences. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100904. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100904>

İKİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş ve Gastronomi Turizmi

Şaban Kargıoğlu*

GİRİŞ

Kahramanmaraş, Türkiye'nin dört bölgesinin kesişim noktasında yer aldığı için, geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum, kültür turizminin bir parçası olan arkeolojik kalıntıların yanı sıra, zengin bir yemek kültürünü de beraberinde getirmektedir (Eker, 2013). Farklı medeniyetlerin hüküm sürdüğü Doğu Akdeniz Bölgesi'nin mutfak kültürü tarih boyunca büyük bir değer oluşturmuştur. Türkiye'nin gastronomik açıdan en çok tercih edilen illerine bakıldığında hiç kuşkusuz Mersin, Adana, Osmaniye, Hatay ve Kahramanmaraş illeri ön plana çıkmaktadır. Bu durum, bölgenin zengin ve verimli toprakları ile köklü bir mutfak kültürüne sahip olması ile açıklanabilir (Erol ve Akdağ, 2023).

Doğu Akdeniz Bölgesinde yer alan Kahramanmaraş, farklı turizm türlerini içerisinde barındırma özelliği taşımaktadır. Yaylaları, tabiat parkları, mağaraları, barajları, akarsuları, gölleri, dağları ile doğal güzellikleri, Germanicia Mozaikleri, Eshab-ı Kehf Külliyesi, kaleleri, tarihi camileri ve çarşıları, geleneksel el sanatları gibi kültürel değerleri ile alternatif turizm açısından da önemli bir destinasyon olma özelliği göstermektedir (Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020). Gastronomi Turizmi ise hiç kuşkusuz Kahramanmaraş'ta ön plana çıkarılması gereken turizm türlerinin başında gelmektedir. Kahramanmaraş konumu, tarım ürünleri, coğrafi işaret tescilli ürünleri, kültürel zenginliği gibi kendine özgü değerleriyle benzersiz ürün ve hizmet sunma yeterliliğine sahiptir. Kahramanmaraş gerek bölgede yetiştirilen tarım ürünleri gerekse Kahramanmaraş'a özgü yiyecek ve içeceklerle önemli

* Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-8952-7225>

bir mutfak kültürüne sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Kahramanmaraş'ta gastronomi odaklı hizmete açılan Tematik Mutfak Müzesi ve Dondurma Müzesi mutfak kültürünün aktarıldığı mekânlardan yalnızca ikisidir.

Kitabın bu bölümünde; Kahramanmaraş gastronomi turizmine yönelik değerlendirmelerde bulunmak üzere gastronomi, gastronomi turizmi, Kahramanmaraş Mutfak Kültürü ve Kahramanmaraş'ta Gastronomi Turizmi başlıklarına yer verildikten sonra sonuç ve değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Gastronomi

Gastronomi, sözlüklerin çoğunda iyi/nezih yemek yeme sanatı veya bilimi olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe güncel sözlüğünde gastronomi, “gerek yiyecek içecek yapma yöntemlerine gerek yemek pişirme tekniklerine ilişkin bilgilerin tümü ve sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi” olarak (TDK, 2024), Britannica'ya göre ise, güzel yiyecekleri seçme, hazırlama, sunma ve tadını çıkarma sanatı şeklinde tanımlanmaktadır (Britannica, 2023).

Gastronomi kavramının literatürde ilk defa 1801 yılında Joseph Berchoux tarafından kaleme alınan “La Gastronomie ou L’homme des champs a table” (Gastronomi ya da tarladan sofraya insan) eserinde yer aldığı düşünülmektedir. Ancak bilindiği kadarıyla “gastronomi” kelimesinin en eski kullanımı Antik Yunan'da olmuştur. M.Ö. 4. yüzyılda Sicilyalı Yunan Archestratus, muhtemelen Akdeniz bölgesinin en eski yemek ve şarap rehberini temsil eden bir kitap yazmıştır; Gastronomi bu kitabın birkaç başlığından biridir (Wilkins ve Hill, 1994). Archestratus'un kitabı, Athenaeus'un yaklaşık M.S. 200'de yazdığı eserlerindeki parça parça alıntılar dışında artık mevcut değildir. Archestratus'un, neyin en iyi yenilip içilebileceğini ve nerede bulunabileceğini keşfetmek için antik Akdeniz bölgesinde geniş bir bölgede seyahat ettiği, dolayısıyla gastronomi ve turizm arasında erken bir bağlantı kurduğu düşünülmektedir (Wilkins ve Hill, 1994).

Gastronomi, farklı bilim dallarını içinde barındıran bir disiplin olarak görülmektedir. Günümüzde turizm sektöründe sıklıkla kullanılan terim, ülkelerin en önemli turizm pazarlama aracıdır. Turistlerin seyahatlerindeki fizyolojik ihtiyaç olarak tükettikleri yemeklerden ziyade yemek için seyahat etmeleri yeme içme sonrası yaşanan deneyimlerin gastronomi tanımında yer almasına neden olmuştur (Baysal ve Küçükarslan, 2009).

2.2. Gastronomi Turizmi

World Food Travel tanımına göre; gastronomi turizmi bir yer hakkında fikir edinmek üzere temelinde tat alma olan seyahat eylemidir. Gastronomi turizmi kapsamında yemek turları, yemek pişirme sınıfları, şarap tadımları, bira

fabrikası turları, üreticilerin ziyaret edilmesi ve sokak pazarları deneyimleri gibi pek çok etkinlikten söz etmek mümkündür (World Food Travel, 2023). Gastronomi turizmi insanların yiyecekler ve bu yiyeceklerle ilgili deneyimlerini tanımlayan bir kavramdır (Karim ve Chi, 2010). Bununla ilgili Hall ve Sharples (2003: 9), gastronomi turizmini tanımlarken seyahat deneyiminin bir parçası olarak yiyecek tüketen turistler ile faaliyetleri, davranışları ve hatta destinasyon seçimi doğrudan yemeğe olan ilgilerinden etkilenen turistler arasında bir ayrım yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Destinasyonlar, kendilerine özgü yöresel yiyecek ve içecekleri, özgün ritüellerle turistlere tanıtarak gastronomi turizminden fayda sağlamaktadır. Gastronomik ürünlerin tanıtım ve pazarlaması destinasyonların tanıtımına da katkı sağlamaktadır. Bu durum sürdürülebilirlikle özdeşleştiğinde ürünlerin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasına olanak sağlamaktadır (Gül, 2022). Gastronomi ile ilgili gelecek nesillere aktarım ve tanıtımla ilgili bir diğer nokta ise gastronomi müzeleridir. Türkiye’deki gastronomi müzeleri, gastro turistlerin seyahat planlamalarında önemli bir yere sahiptir.

2.3. Kahramanmaraş Mutfak Kültürü ve Kahramanmaraş’ta Gastronomi Turizmi

Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay ile birlikte önemli bir gastronomi turizmi destinasyonu olan Kahramanmaraş (Yayla ve Yayla, 2019), Roma, Asur, Hitit, Dulkadirli, Selçuklu ve Osmanlı kültürlerinin etkilerinden dolayı önemli bir mutfak kültürüne sahiptir. Osmanlı saray mutfağında dahi rastlanan Kahramanmaraş mutfak kültürüne Cumhuriyet ile birlikte farklı lezzetler eklenmiş olsa da il, mutfak kültürünü koruyabilmiştir (Yılmazoğlu, 2014).

Küpelikılıç (2013), Kahramanmaraş mutfağının yıllardır Maraş dondurması ve pul biberi ile bilindiğini belirtmektedir. Oysaki Maraş mutfağı keşfedilmeyi bekleyen bakir bir mutfaktır. Kahramanmaraş’ın yöresel yemeklerinde ekşi, acı, tatlı ve tuzlu lezzetler yoğun şekilde görülmektedir. Koruk ekşisi, nar ekşisi, vişne, yabancı erik ve yöreye özgü sumak ekşisi ekşi lezzete; coğrafi işaretli Maraş biberi acı tada, kıvrım, Maraş dondurması, çullama ve hapisa tatlıya, son olarak Maraş paça, simit köfte ve daha birçok ürünü ise tuzlu tat duyularına hitap eden örnek gösterilebilecek Maraş yemekleridir (Aldıoğlu, 2023).

Kahramanmaraş mutfağı Akdeniz Bölgesinin zeytinyağını ve sebze yemeklerini, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin et ürünlerini, tahıl çeşitlerini ve sumak ekşisi akıtı ile pişirilen ekşili yemeklerini alarak kendine has bir yemek kültürü oluşturmuştur (Yılmazoğlu, 2014). Yirmi beş çeşit çorbası, elli çeşit sebzeli sulu yemeği, on çeşit dolması, otuz kebab çeşidi, on kavurması, yirmi çeşit pilav yemeği, yirmi çeşit böreği ve çöreği, yirmi beş çeşit tatlısıyla yaklaşık yüz doksan yemeği bulunan Kahramanmaraş, gastronomi

turizmi açısından büyük öneme sahiptir (Doğan vd., 2014). Bahsedilen yemekler arasında en fazla tercih edilenlerin; Maraş Tarhanası, Acem Pilavı, Maraş İçli Köfte, Eli Böğründü, Maraş Yoğurtlu Kebabı, Ekşili Et Kabağı Sulusu, Ürtmekli Çökelek Böreğı, Cevizli Kıрма Tatlısı, Maraş Dondurması olduğı düşünölmektedir (Sandıkçı vd., 2015). Bu yemekler arasında ise Acem pilavı, Kahramanmaraş'ın yöresel yemeğı olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, bölgede yetiştirilen havuçlarla yapılan Maraş Havuç Dolması da ilin en özel lezzetlerinden biridir (Yenişafak, 2020). Ancak Kahramanmaraş denildiğinde neredeyse ilk akla gelen lezzet ise tarhanadır. Maraş tarhanası Türkiye'nin en bilinen gastronomik değerlerinden biridir. Maraş tarhanası tamamen kurumamış ya da kurumuş halde üretilmekte, Firik, tarhana cipsi veya çorba olarak tüketilmektedir (Sormaz vd., 2019).

Kahramanmaraş mutfağında kış ayları için zahra tutma (erzak hazırlama) yörenin beslenme kültüründe ön plana çıkmaktadır. İlde yaz mevsiminde bolca yetişen ürünlerden Maraş'a özgü tarhana, pul biber, salça çıkarma, buğday ve buğdaydan nişasta, bulgur ve tarhanalık bulgur hazırlama, yörede yetişen hayvanlardan elde edilen peynir, tereyağı, kaymak vb. süt ürünleri, turşu, sumak ekşisi akıtı, pekmez, domates, biber, salatalık, patlıcan, kabak gibi sebzeler kurutulularak kışa hazırlık yapılmaktadır (Küpelikılıç, 2013). İlde fırıncılık kültürü bulunmaktadır. Fırında daha çok Maraş çöreğı, yöreye özgü ekmek, şekerli pide ve lahmacun hazırlanmaktadır. Bunun yanı sıra genellikle akşam yemeğı için ev hanımları Maraş tava ve patlıcan kebabı gibi fırın yemeklerini hazırlayarak fırınlarda pişirtirler. Yine yaz aylarında Maraş insanı kopya biber ve patlıcan gibi sebzeleri kış aylarında da tüketebilmek için fırında odun ateşinde fırıncılara közlettirmektedir (Aldıoğlu, 2023). Ağustos aylarında olgunlaşan üzümler Maraş'ta sabır ve sebatla işlenir. Bağı veya bahçesi olan Maraşlı pekmez, bastık, sucuk, un sucuğı, ravanda şerbeti gibi ürünleri hazırlamaktadır (Küpelikılıç, 2013). Sumak ekşisi akıtı bölgenin çorba, sebze ve et yemekleri, bulgurlu köfte yemekleri, yöreye özgü salata çeşitleri ve dolmalarında kullanılmaktadır (Aldıoğlu, 2023). Maraş dondurması Kahramanmaraş bölgesinin zengin bitki örtüsünde yetişen bitkilerinden beslenen keçi sütü ve inek sütü ve yine Kahramanmaraş bölgesinde yetişen salep bitkisi, şeker ve emülgatör gibi diğere katkı maddeleriyle üretilmektedir. Maraş dondurmasında, keçi sütü ve salebin kullanılması büyük önem taşımaktadır (Kaya vd., 2017). Rivayetlere göre Maraş dondurması, Osmanlı döneminde Maraşlı bir tüccar tarafından keşfedilmiştir. Saraya salep satan tüccar salep, süt ve şeker karışımının soğukta bekletince akışkan kıvamda olduğunu fark ettiğı ve karsambaç tatlısından esinlenerek keşfettiğı düşünölmektedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024).

Bir bölgenin sahip olduğu coğrafi işaretli ürün sayısı, gastronomi turizmini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Kahramanmaraş gastronomi turizminde kullanılabilir coğrafi işaretli ürün sayısı olarak önemli bir yere sahip bir ildir. Kahramanmaraş'ta bugüne kadar başvurusu yapıp kabul edilen yirmi bir ürün bulunmaktadır. Bu ürünlerden yirmi tanesi yiyecek içecek olmakla birlikte Kahramanmaraş Hartlap Bıçağının gastronomi turizmi açısından önemi kabul edilmektedir. Böylece Kahramanmaraş adına coğrafi işaret tescili yapılan gastronomi eksenli yirmi bir adet ürün olduğu görülmektedir. Kahramanmaraş'a ait bu ürünler Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2.1. Kahramanmaraş'ın Coğrafi İşaretli Gastronomik Ürünleri

No	Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü	Tescil No.	Tescil Tarihi
1	Afşin Koçovası Sarımsağı	Menşe Adı	787	28.06.2021
2	Afşin Tava	Mahreç İşareti	1570	17.04.2024
3	Andırın Andız Pekmezi	Mahreç İşareti	1254	11.11.2022
4	Andırın Tirşiği	Mahreç İşareti	172	25.04.2013
5	Çağlayancerit Cevizi	Menşe Adı	175	30.07.2013
6	Elbistan Kelle Peyniri	Mahreç İşaret	1500	22.11.2023
7	Kahramanmaraş Bertiz Kabarcık Üzümü/ Maraş Bertiz Kabarcık Üzümü	Mahreç İşareti	1480	05.10.2023
8	Kahramanmaraş Çiriş Böreği	Mahreç İşareti	1547	27.02.2024
9	Kahramanmaraş Hartlap Bıçağı	Mahreç İşareti	300	22.12.2017
10	Maraş Biberi	Menşe Adı	43	08.01.2003
11	Maraş Çöreği	Mahreç İşareti	361	13.06.2018
12	Maraş Dondurması	Mahreç İşareti	344	18.04.2018
13	Maraş Ekşili Çorba	Mahreç İşareti	1387	15.06.2023
14	Maraş Eli Böğründe/Maraş Yanyana	Mahreç İşareti	1250	04.11.2022
15	Maraş Kelle Paçası	Mahreç İşareti	945	05.11.2021
16	Maraş Parmak /Sıkma Peyniri	Mahreç İşareti	727	17.04.2021
17	Maraş Ravanda Şerbeti	Mahreç İşareti	1079	15.04.2022
18	Maraş Samsası	Mahreç İşareti	1335	07.02.2023
19	Maraş Sumak Ekşi Külü	Mahreç İşareti	1600	12.06.2024
20	Maraş Sumak Ekşisi Akıtı	Mahreç İşareti	343	13.04.2018
21	Maraş Tarhanası	Mahreç İşareti	154	23.02.2012

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumunun internet sitesinden 07.08.2024 tarihinde alınan bilgilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Coğrafi işaretli ürünlerden sonra bir bölge için önemli diğer gastronomik öge ise gastronomi müzeleridir. Kahramanmaraş, Türkiye’de gastronomi müzesi bulunan illerinden biridir. Özellikle Tematik Mutfak Müzesi yapısıyla, içerisinde yer alan araç ve gereçleriyle, üniversite ve belediye tarafından belli dönemlerde düzenlenen etkinlikleriyle canlı tutulan bir müzedir. Buna ek olarak Kahramanmaraş Dondurma Müzesi de ilgi çeken diğer bir gastronomi müzesidir. Dondurma yapımında kullanılan ürünlerin üretiminden dondurma üretimine tüm sürecin görülebildiği müzenin avlu kısmında dondurma satan bir kafenin bulunması da ziyaretçilere Maraş dondurmasını tatma imkânı sunmaktadır.

Festivallerin, gastronomi turizmindeki yeri büyüktür. Tüm dünyada uzun zamandır yapılan festivallere her sene yeni bir gastronomi festivali eklenmektedir. Kahramanmaraş’ta düzenlenen gastronomi temalı festivaller ise Tablo 2.2’de sunulmuştur.

Tablo 2.2. Kahramanmaraş’ta Düzenlenen Gastronomi Temalı Festivaller

No	Festival Adı
1	Dondurma ve Kültür Sanat Festivali
2	Helete Kiraz Yaylası Festivali
3	Çağlayancerit Ceviz ve Kültür Festivali
4	Göksun Elma Festivali
5	Andırın Tırşik Festivali
6	Kılılı Tarla Günü Etkinlikleri
7	Tarhana, Firik Festivali

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kahramanmaraş kültürel özellikleri ve gastronomi turizmi açısından sahip olduğu değerlerle büyük öneme sahiptir. İlde genel olarak turizmin geldiği duruma bakıldığında, turizm hareketliliğini arttırmak için T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Valilik ve Belediye gibi kurumların önemli işlere imza attığı söylenebilir. Ancak ilde yerel yönetimlerin, ilgili sivil toplum kuruluşlarının ve özel işletmelerin bir turizm ajansı ile yönlendirilmesi; turizmin geliştirilmesine dair sorumlulukların valilik tarafından oluşturulan bir turizm birimi tarafından dağıtılması önceliklendirilmelidir. Ayrıca, kalkınma ajansı ve üniversitelerin özellikle uluslararası fon bulması konusunda desteklenmesi önemlidir.

Kahramanmaraş gastronomi turizmi pazarı için yeni lezzetler keşfetmek isteyen tüm ziyaretçiler hedeflenmeli ancak esas hedef iç turizm pazarı olmalıdır. Hedef pazara ulaşmak için televizyon ve dijital platform tanıtımları ile dizi ve filmlerin Kahramanmaraş’ta çekilmesi desteklenmelidir. Kahramanmaraş

turizm tanıtım filminin ivedi ile çekilmesi ve yayınlanması gerekmektedir. Ayrıca hedef pazara yönelik modern sunumlar gerçekleştiren şeflerin istihdam edilmesi, ulusal ve uluslararası festival ve fuarların gerçekleştirilmesi ve bu etkinliklerin büyük kitlelere ulaşması için sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılması sağlanmalıdır (Polat, 2020). Bunların yanı sıra Kahramanmaraş'ta hizmet veren yiyecek içecek işletmelerinin bilinirliğinin artırılması, düzenlenecek olan festivallerle destinasyon tanıtımı yapılmalı ve gastronomi turizmi vurgulanmalıdır (Kargiglioğlu, 2020).

Kahramanmaraş'ta karşılaşılan en büyük problem, kente düzenlenen uçuş sayısı ve uçuş noktasının kente turist gelmesinden de öte kentin kendi ihtiyacını dahi gideremeyecek noktada olmasıdır. Uçuşla ilgili yaşanan bu eksiklik turistlerin tercihlerini olumsuz etkilemektedir. Kahramanmaraş açısından en büyük olumsuzluk Kahramanmaraş'a yakın mesafede olan ve gastronomi turizmde rüştünü ispat etmiş Gaziantep'e ulusal ve uluslararası pek çok uçuşun gerçekleşmesidir. Bu durum turistlerin Gaziantep'i tercih etmesini sağlamaktadır. Bu olumsuzluğun giderilmesi için aktarmasız iç hat seferleri ile dış hat seferlerinin artırılması önerilebilir.

Gastronomi turizmini önceleyen destinasyonlar yaşanabilecek bazı durumlardan olumsuz etkilenebilmektedir. Beraberinde hizmet aksamalarını getiren olumsuzluklar beşeri veya doğal nedenlerden doğabilir ve destinasyonları farklı açılardan etkileyebilir (Pehlivan, 2023). Gastronominin farklı bilim dalları ile ilgisi olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler sonrası gastronominin toplumsal açıdan yarattığı güç de bir kez daha kanıtlanmıştır. Yaşanan depremlerden sonra gastronomi dünyasından şefler mutfaklar kurmuş ve sıcak yemek yapımını gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Sosyal desteğin bir gerekliliği olan gerçek yardımlaşmanın önemli olduğu bu süreçte katkı sağlayan şeflerin yapmış oldukları destekler bağlamında sürecin daha sağlıklı yürütülmesi ve daha fazla afetzedeye ulaşılması adına önemlidir (Köseoğlu vd., 2023). 6 Şubat depremleri sonrası yiyecek-içecek tesislerinin nitelik ve nicelikleri konusunda; deprem sonrasında nitelik ve nicelik olarak yetersiz oldukları, ürün kalitesinde düşüş olduğu, sunum tekniklerinin geliştirilmesi ve özellikle yemeklerdeki yağ oranının turistlere göre güncellenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

7 Şubat 2024 tarihinde Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi'nce düzenlenen çalıştay sonuç raporu incelendiğinde iki temel sorun saptandığı ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunulduğu görülmektedir. Temel sorunlar: Tanıtımın yetersiz olması, yerel yönetimin ortak akılla hareket edemiyor olması, kooperatifleşememe, tanıtım ve ulaşım sorunu ile yöresel ürünlerin paketlenip turistik ürün haline getirilmemesi olarak belirtilmiştir. Kahramanmaraş'ta ikamet edenler yöresel yemekleri bilmektedir. Ancak il dışındaki potansiyel

turistlerin Kahramanmaraş yöresel yemeklerini tanımadığı düşünülmektedir (İlбай Vatan, 2024).

Yaşanan 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında Kahramanmaraş gastronomisinin geliştirilmesi konusunda ise,

- Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin ortak akılla hareket etmesi,
- Depremın yıkım gücünün neden olduğu eksilen yatak kapasitesinin yeniden artırılması,
- Ulusal ve uluslararası uçuşlarla ilgili girişimlerde bulunularak Kahramanmaraş'a aktarmasız ulaşımın sağlanması,
- Zarar gören yiyecek içecek işletmelerinin desteklenmesi,
- Yöresel tencere ve tepsi yemeklerinin sunumlarında modernizasyona gidilmesi,
- Gastronomi turizmi ile birlikte kış turizmi, doğa turizmi, tarım turizmi, termal turizm, hüün turizmi desteklenerek birbiriyle entegre edilmesi,
- Düzenlenen festivallerde yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerin kullanılması,
- Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) ile ünlülerin ağırlanarak Kahramanmaraş gastronomik ürünlerinin, markalarının, mekânların bilinirliğinin artırılması,
- Mevcutta bulunan gastronomi müzelerinin tanıtım ve pazarlamasının daha iyi yapılması ve yenilerinin açılmasının sağlanması,
- Dondurma cambazlığı kültürünün devam ettirilmesi ve turistleri cezbedecek hale getirilmesi,
- Saha araştırmasını içeren çalışmaların teşvik edilmesi,
- Yaşayan müzelerin (canlı müze) açılması,
- Maraş gecelerinin (kültürel öğeler) ve kısa folklor eğlencelerinin düzenlenmesi,
- Gastromaraş Mutfak Akademisi gibi kuruluşların sayısının artırılarak yemek atölyelerinin ve çalıştayların düzenlenmesi,
- Eğitim mutfağı konseptinde turistlere sertifikalı eğitimlerin verilmesi,
- Kahramanmaraş mutfağını ve kültürünü ön plana çıkaracak dizi ve filmlerin çekilmesi ve sanal (VR) gözlüklerle tanıtımların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aldıoğlu, A. (2023). *Sumak ekşisi akıtının Kahramanmaraş mutfağında kullanımı ve yeni kullanım alanına yönelik deneysel bir çalışma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Nevşehir.
- Baysal, A. ve Küçükaslan, N. (2009). Beslenme ilkeleri ve menü planlaması. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (2023). Gastronomy. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/gastronomy>, Erişim tarihi: 01.08.2024.
- Doğan, O., Avcı, R. ve Yakar, S. (2014). Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Eker, F. (2013). Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2(10), 26.
- Erol, İ. ve Akdağ, G. (2023). Kırsal turizm alanlarının gastronomik ürün haritası: Doğu Akdeniz örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 26-48.
- Gül, M. (2022). Kahramanmaraş Tematik Mutfak Müzesi ve Dondurma Müzesinin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 312-334.
- Hall, C.M. ve Sharples, L. (2003). Food Tourism Around the World. C.M. Hall, L. Sharples, R. Mitchell, N. Macionis, B. Cambourne (Editörler), Food tourism around the world: development, management, and markets içinde (s. 1-24), Butterworth-Heinemann.
- İlbay Vatan, B. (2024). Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştay Raporu. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Yayınları.
- Karim, A. S. ve Chi, C. G. Q. (2010). Culinary Tourism as a Destination Attraction: An Empirical Examination of Destinations Food Image, *Journal Of Hospitality Marketing & Management*, 19 (6): 531-555.
- Kargıoğlu, Ş. (2020). Kahramanmaraş İlinin Gastronomi Turizmi Potansiyeli. Ercan Karaçar (Ed.), *Turizm Alanında Güncel Konular ve Araştırmalar* içinde (ss. 131-148). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kaya, E., Erdem, T., & Tekin, F. (2017). Maraş Dondurması Üretimi ve Üretilen Dondurmanın Fizikokimyasal Niteliklerinin Belirlenmesi. *Caucasian Journal of Science*, 45-56.
- Köseoğlu, A., Ünüsan, N., & Ünüsan, Ç. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası Şeflerin Bölgeye Katkıları. İçinde: Ç. Ünüsan, M. Sezgin & A. Köseoğlu (Ed.), *Deprem ve Turizm (Maraş Depremi Sonrası Turizm Sektörü Değerlendirmeleri)* içinde (s. 239-251). Eğitim Yayınevi.
- Küpelikılıç, S. (2013). Kahramanmaraş mutfak kültürü ve yöresel lezzetler. Kahramanmaraş: Noya Medya.
- Pehlivan, T. (2023). 2023 Depremlerinin Gaziantep gastronomi turizmi üzerine potansiyel etkileri. İçinde: M. Öksüz, (ed.), *Turizm alanında çok yönlü araştırmalar* (ss.139-159). Özgür Yayınları: Gaziantep.
- Polat, M., (2020), Yöresel Yemek İmajının Destinasyon Tercihine Etkisi: Kahramanmaraş Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(43), 183-194.
- Sandıkçı, M., Aydoğdu, A., Pamukçu, H. (2015). *Yöresel Yemeklerin Menülerde Yer Alma Düzeyi: Kastamonu Konakları Örneği*. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu, <https://docplayer.biz.tr/47288841.775>.
- Sormaz, Ü., Onur, N., Güneş, E. & Nizamlıoğlu, H. F. (2019). Türk mutfağı geleneksel ürünlerinde yöresel farklılıklar: Tarhana örneği. *Aydın Gastronomy*, 3(1), 1-9.
- Türk Dil Kurumu (2024). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 25 Temmuz 2024, <http://www.tdk.gov.tr>.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024). *Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı*. Maraş Dondurması. <https://ci.turkpatent.gov.tr/co-grafi-isaretler/detay/38338>, Erişim tarihi: 06.08.2024.
- Üner, E.H. ve Şahin, G.G. (2016). Türkiye gastronomi turizmi potansiyelinin her şey dâhil satış sistemi içinde değerlendirilmesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(3), 76-100.

- Wilkins, J. ve Hill, S. (1994). *The Life of Luxury*, Prospect Books. Blackawton, Totnes.
- World Food Travel (2023). *2023 Annual Report: State of The Food and Beverage Tourism Industry*, <https://www.worldfoodtravel.org/annual-industry-report> Erişim tarihi: 02.08.2024.
- Yayla, Ö. ve Yayla, Ş. (2019). Gastronomi Turizminde coğrafi işaretli ürünlerin kullanılmasına yönelik mekânsal bir değerlendirme. 3. Anadolu Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 28-29.
- Yenişafak Gazetesi, (2020). Maraş Mutfağının Saklı Lezzetleri. <https://www.yenisafak.com/>, Erişim tarihi: 04.08.2024.
- Yılmazoğlu, H.İ. (2014). Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş. İçinde O. Doğan, R. Avcı & S.Yakar (Edt.), *Kahramanmaraş'ın Mutfak ve Beslenme Kültürü* (ss. 268-298). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kahramanmaraş ve Doğa Turizmi

Ahmet Erdem*, Gökhan Kadirhan**

GİRİŞ

Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Kahramanmaraş, tarihî ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra doğal güzellikleriyle de öne çıkan bir ildir (T.C. Kahramanmaraş Valiliği, 2020). Bölgenin binlerce yıllık geçmişi, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması ve benzersiz coğrafi konumu, Kahramanmaraş'ı tarihî ve doğal bir cazibe merkezi haline getirmiştir (Karakuş ve Ertuğrul, 2017: 42). Kitabın bu bölümünde Kahramanmaraş ilinin doğa turizmi potansiyeli ve bu potansiyelin sürdürülebilirliği değerlendirilecektir (Tosun, 2001: 15; Gössling, 1999: 74).

Doğa turizmi, bireylerin doğal çevre ile yakın temas kurma, doğanın sunduğu estetik ve rekreasyonel fırsatlardan yararlanma arzularının artmasıyla önem kazanmıştır (Weaver, 2001: 25; Buckley, 2009: 43). Dört bir yanının dağlar, yaylalar, göller ve ormanlarla çevrili olması, her mevsim farklı doğal güzellikler sunması ve ziyaretçilere çeşitli rekreasyonel faaliyetler için uygun ortamlar sağlaması ile doğa turizmi açısından önemli avantajlara sahip Kahramanmaraş ilinde de doğa turizminin geliştirilebileceği aşîkârdır (Paksoy ve Açıkşarı, 2023: 18).

Doğa turizminin faaliyetlerinden kayak, snowboard ve kızak gibi aktiviteler hem yerli hem de yabancı turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir (Hudson, 2000: 86). Karla kaplı dağların sunduğu büyüleyici manzaralar eşliğinde gerçekleştirilen bu aktiviteler, katılımcılara doğa ile iç içe olma

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-8120-3958>

** Arş. Gör. Dr., Şırnak Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-6011-7786>

hissi sunmaktadır (Gössling ve Hall, 2006: 34). Kahramanmaraş ilinde de kış aylarında, Yedikuyular Kayak Merkezi, kış sporları ve doğa turizmi için elverişli bir destinasyon olarak ön plana çıkmaktadır. Bahar ve yaz aylarında ise, Tekir ve Başkonuş Yaylaları, doğa yürüyüşleri, kamp ve piknik gibi açık hava etkinlikleri için ideal mekânlar sunmaktadır (T.C. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2021). Bu yaylalar, zengin bitki örtüsü, çiçeklerle bezenmiş meraları ve temiz havası ile doğaseverlere huzur dolu bir kaçış imkânı sunmaktadır. Trekking ve dağcılık gibi doğa sporları, bölgenin en popüler aktiviteleri arasında yer almakta olup, ziyaretçilere fiziksel ve zihinsel bir yenilenme fırsatı sunmaktadır (Beedie ve Hudson, 2003: 218; Ewert ve Hollenhorst, 1994: 36).

Sahip olduğu baraj gölleri ve doğal göller ile Kahramanmaraş, su sporları meraklıları için çeşitli imkânlar sunmaktadır. Menzelet ve Sır Barajları, balıkçılık, tekne turları ve yüzme gibi aktiviteler için uygun alanlar olup, doğanın sunduğu sakinlik ve huzuru deneyimlemek isteyenler için cazip mekânlardır (T.C. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2021; Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Doğa turizminde destinasyonların doğal güzellikleri yalnızca görsel bir şölen sunmakla kalmamakta, aynı zamanda zengin biyolojik çeşitliliği de dikkat çekmektedir (Karademir, Sandal ve Urhan, 2018: 50). Kahramanmaraş ilinde endemik bitki ve çeşitli hayvan türlerine ev sahipliği yapan milli parklar ve koruma alanları, doğa turizminin sürdürülebilir gelişimi için önemli bir potansiyele sahiptir (Gül, 2016: 46). Kızılseki Ormanı ve Andırın Dağları gibi alanlar hem bilimsel araştırmalar hem de doğa turizmi faaliyetleri için ideal mekânlar sunmaktadır (Gül, 2016: 88). Bu alanlar, ziyaretçilere doğanın korunması ve sürdürülebilirlik konularında farkındalık kazandırırken, aynı zamanda unutulmaz doğa deneyimleri yaşatmaktadır (Gül, 2016: 46).

Doğa turizmi, yerel ekonomiye önemli katkılar sağlayan bir turizm çeşididir (Gössling ve Hall, 2006: 92). Turizm faaliyetleri, bölgedeki yerel halk için yeni istihdam olanakları yaratırken, aynı zamanda geleneksel kültürlerin ve yaşam biçimlerinin korunmasına da yardımcı olmaktadır (Sandal ve Karademir, 2013: 26). Kahramanmaraş'ın doğal zenginlikleri, yerel halkın misafirperverliği ve geleneksel yaşam tarzı ile birleştiğinde, ziyaretçilere otantik ve zengin bir deneyim sunmaktadır (Karaman ve Gül, 2016: 594).

Bu bölümde, Kahramanmaraş'ın doğal güzellikleri, doğa turizmi potansiyeli ve bu alandaki fırsatlar ele alınacaktır. Ayrıca, bölgedeki doğa turizminin sürdürülebilirliği ve yerel halkın bu süreçteki rolü üzerinde durulacaktır. Bölümün amacı, Kahramanmaraş'ın doğa turizmi açısından sunduğu benzersiz imkânları tanıtmak ve bu alanda yapılacak çalışmalar için bir referans kaynağı oluşturmaktır.

3.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Doğa turizmi, modern toplumların artan çevre bilinci ve doğal yaşam alanlarına olan ilgisiyle birlikte daha fazla önem kazanan bir turizm çeşididir (Buckley, 2010: 3). Bu turizm biçimi, doğal çevreyle uyum içinde olmayı, ekosistemlerin korunmasını ve sürdürülebilir seyahat yöntemlerini teşvik etmeyi amaçlar (Hall ve Lew, 2009: 25). Doğa turizmi hem yerel topluluklar hem de ziyaretçiler için çeşitli fırsatlar sunar; doğanın güzelliklerini keşfetme, yerel kültürlerle etkileşim kurma ve çevresel bilinç geliştirme gibi imkânlar sağlar (Weaver, 2001: 74). Bu bağlamda, doğa turizminin temel kavramları, bu turizm türünün teorik ve uygulamalı yönlerini anlamak için kritik bir rol oynar (Fennell, 2020: 32). Bu bölümde, doğa turizmi kavramlarının kapsamlı bir analizi yapılacak, ekoturizmden kırsal turizme kadar geniş bir yelpazede çeşitli kavramlar ele alınacaktır. Bu kavramların incelenmesi, doğa turizminin hem çevresel hem de toplumsal boyutlarını derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlayacak ve doğa turizminin gelecekteki gelişim potansiyelinin değerlendirilmesine yardımcı olacaktır (Ballantyne ve Packer, 2002: 24).

3.1.1. Doğa Turizmi

Doğa turizmi, doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilir kullanımını hedefleyen bir turizm biçimidir (Buckley, 2010). Bu turizm türü, doğal alanlarda gerçekleştirilen etkinliklerin çevresel, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğini teşvik eder ve doğayla doğrudan etkileşim imkânı sunar (Buckley, 2010: 5). Doğa turizmi, ziyaretçilere doğanın estetik değerlerini keşfetme, yerel kültürlerle etkileşim kurma ve çevresel farkındalık geliştirme fırsatları sağlar (Weaver, 2001: 12). Doğal kaynakların yönetimi, çevresel etkilerin minimize edilmesi ve yerel toplulukların katılımı gibi konulara odaklanarak hem doğal çevrenin korunmasına hem de yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur (Hall ve Lew, 2009: 8; Gül, 2016: 30). Bu turizm biçimi, sürdürülebilir turizm stratejilerini geliştirmeyi ve doğal alanların korunmasını amaçlar (Mowforth ve Munt, 2003: 34).

3.1.2. Ekoturizm

Doğa turizminin bir alt kümesi olan ekoturizm, ekosistemlerin korunmasını ve yerel toplulukların desteklenmesini vurgulayan, bu bağlamda çevresel eğitimi ve doğa ile uyumlu deneyimleri teşvik eden bir turizm türüdür (Fennell, 2020: 8). Bu turizm türü genellikle doğa odaklı etkinlikler sunarak ziyaretçilere çevresel eğitim fırsatları sağlamayı amaçlar (Buckley, 2010: 12). Ayrıca, sürdürülebilir turizm ilkelerine dayanarak, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda ziyaretçilerin çevresel bilinçlerini artırmayı hedefler (Honey, 2008: 23). Yerel halkın aktif katılımını teşvik ederek ekonomi üzerinde olumlu etki yaratmaya çalışır (Çetinkaya, 2015: 9). Bu bağlamda ekoturizm,

çevresel, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliği destekleyen bir turizm modeli olarak nitelendirilebilir (Çakmak, 2022: 102).

3.1.3. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm, çevresel, kültürel ve ekonomik etkileri dengeleyerek doğal kaynakları koruma ve toplumsal yarar sağlama amacı güder (Koçak, 2016: 67). Bu turizm türü, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını sağlarken, yerel toplulukların refahını artırmayı hedefleyen bir turizm yaklaşımıdır (Akış, 1999: 37). Bu yaklaşım, turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamayı hedefler (Hall ve Lew, 2009: 114).

3.1.4. Doğa Yürüyüşü

“Doğa yürüyüşü, doğal güzelliklerin keşfi için gerçekleştirilen açık hava etkinliğidir” (Akkuş, 2022: 87). Yürüyüşler, genellikle ormanlar, dağlar ve parkurlar üzerinde yapılır ve katılımcılara doğayla iç içe bir deneyim sunar (Ceballos-Lascuráin, 1996: 13). Katılımcılar, yürüyüş sırasında doğal çevrenin estetik ve ekolojik özelliklerini gözlemleyebilir, aynı zamanda doğa hakkında bilgi edinme imkânı bulurlar (Buckley, 2010: 58). Doğa yürüyüşü, doğa turizminin ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının önemli bir parçasıdır. Bu bağlamda, doğa yürüyüşleri çevresel koruma ve doğal alanların sürdürülebilir yönetimi açısından önemli bir araç olarak görülür (Fennell, 2020: 21; Gössling, 1999: 102). Ayrıca, yürüyüşler, sosyal etkileşimi artırarak topluluk oluşturma ve bireyler arasında doğa bilinci geliştirme amacı güder (Swarbrooke, 1999: 44).

3.1.5. Kırsal Turizm

Kırsal alanlarda gerçekleştirilen ve doğal çevreyle iç içe olan turistik faaliyetleri ifade eden kırsal turizm, (Roberts ve Hall, 2001: 3) kırsal ekonomiyi destekler ve kültürel mirası korur (Kiper ve Yılmaz, 2008: 159). Kırsal turizm, ziyaretçilere doğa ile iç içe olma, geleneksel tarım uygulamalarını gözleme ve yerel kültürü yakından tanıma fırsatları sunar (Sharpley, 2002: 236). Ayrıca, bu turizm faaliyetleri, kırsal alanlarda sürdürülebilir gelişmeyi destekleyerek hem çevresel hem de toplumsal faydalar sağlar (Higgins-Desbiolles, 2006: 1048). Kırsal turizmin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yerel halkın katılımı, doğal ve kültürel kaynakların korunması gibi unsurlar kritik öneme sahiptir (Hall, 2004: 161).

3.1.6. Sorumlu Turizm

“Sorumlu turizm, çevresel ve kültürel etkileri minimize ederek yerel topluluklara ve doğal kaynaklara zarar vermeyen bir seyahat yaklaşımıdır” (Mowforth, Charlton ve Munt, 2007: 5). Bu turizm yaklaşımı, ziyaretçilerin ve turizm işletmelerinin çevresel ve toplumsal sorumluluklarını gözetmelerini

teşvik eder. Sorumlu turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunması, yerel halkın ekonomik fayda sağlaması ve ziyaretçilerle yerel topluluklar arasında olumlu ilişkiler kurulmasını amaçlar (İlban vd. 2023: 207-208). Bu yaklaşım, turistlerin çevresel ve kültürel etkileri anlamalarını ve bunlara duyarlı bir şekilde hareket etmelerini gerektirir (Aktaş ve Kurgun, 2021: 1678). Sorumlu turizm uygulamaları, yerel kültürlerin ve doğal alanların korunmasına yönelik stratejiler geliştirmeyi ve bu stratejilerin etkili bir şekilde uygulanmasını hedeflemektedir.

3.2. Literatür Taraması

Kahramanmaraş ilinde yapılan akademik çalışmalar, bölgenin doğa turizmi potansiyelini ve bu potansiyelin sürdürülebilir bir şekilde nasıl değerlendirilebileceğini anlamak adına önemli bilgiler sunmaktadır. Aşağıda, Kahramanmaraş ilinde doğa turizmi konusunu ele alan çeşitli araştırmaların özetleri sunulmaktadır. Tablo 3.1 bu çalışmaların araştırmacı(ları), araştırma amaçları ve bulgularıyla birlikte sonuçlarını sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 3.1. Kahramanmaraş İlinde Doğa Turizmi Konusunda Yapılan Bazı Çalışmalar

Araştırmacı(lar)	Araştırmanın Amacı	Bulgular ve Sonuçlar
Paksoy ve Açıksarı (2023)	Araştırmanın amacı Kahramanmaraş ilinin coğrafi özelliklerini ortaya koyarak ekoturizm potansiyeli açısından değerlendirilmesidir.	Kahramanmaraş ili, Başkonuş Yaylası ve Yavşan Tabiat Parkı dışında birçok doğal zenginliğe sahiptir. Bu zenginliklerin tanıtımı ve sosyal alanların geliştirilmesi, alternatif turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Karademir vd. (2018)	Araştırma Ekinözü ilçesinde yer alan içmelerin coğrafi yapısını, termal potansiyelini araştırıp ortaya koyabilmek ve yöreyi ziyaret edenlerin içmeler ile ilgili duygu ve düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır.	“Araştırmada, içmelerin hem sağlık turizmi hem de rekreatif faaliyetler açısından büyük bir potansiyele sahip olduğu tespit edilmiş ve bölge turizminin geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.”
Sandal ve Karademir (2015)	Çalışma, Kahramanmaraş Onikişubat ilçe sınırları içerisinde yer alan Ilıca Kaplıcasının coğrafi yönden incelenmesi, yöreye gelen turistlerin yöre ile ilgili düşüncelerinin belirlenmesi ve yörenin termal turizm potansiyelinin ortaya konması amacıyla yapılmıştır.	“Katılımcıların %88’inin Ilıca’dan memnun kaldığı, %65’inin Ilıca’ya ailesiyle geldiği, %42’sinin dinlenme amacıyla Ilıca’yı ziyaret ettiği, %50’den fazlasının dost ve arkadaş tavsiyesiyle geldiği ve %81’inin üç kez veya daha fazla ziyaret ettiği belirlenmiştir. Ayrıca ziyaretçilerin %80’i Ilıca’da alt yapı sorunları olduğunu ve %81’i ise Ilıca’nın tanıtımının yeterince yapılmadığını belirtmiştir. Çalışma, yörenin rekreasyon faaliyetleri ve termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymuştur.”

Polat (2022)	Çalışma kayak merkezlerindeki hizmet kalitesi algıları ile tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır.	Hizmet kalitesinin bazı boyutlarının tekrar ziyaret niyeti üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır. Bulgular ilgili alanda daha önce yapılan araştırma sonuçları ile uyumludur. Türkiye’de kış turizmi gelişmeye devam etmektedir. Kahramanmaraş Yedikuyular Kayak Merkezinin bu gelişmeye önemli ölçüde katkıda bulunacak potansiyeli olduğu düşünülmektedir.
Sandal ve Karademir (2016)	Çalışmada, Kahramanmaraş ilinde yaşayan halkın turizme bakış açılarını analiz etmek ve turizmin gelişiminin yerel halk için ne ifade ettiğini ortaya koymaktır.	Çalışmada, katılımcıların turizmin Kahramanmaraş’a olumlu etkilerine dair düşüncelerinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterdiği, eğitim seviyesi arttıkça turizme daha olumlu yaklaşıldığı tespit edilmiştir. Ancak, katılımcıların gelir durumu, meslek özellikleri ve yaşlarının bu düşüncede bir farklılığa neden olmamaktadır.
Karaman ve Gül (2016)	Bu çalışmada, Kahramanmaraş İli Yedikuyular bölgesinin kış turizm potansiyeli olup olmadığı, varsa hangi kaynakların nerede ve nasıl değerlendirileceği incelenmiş ve bunun sonucunda Kahramanmaraş ekonomisinde istihdam ve gelirden nasıl bir değişim olacağı belirlenmeye çalışılmıştır.	Literatüre dayanarak kış turizmi kavramı ve gelişimi incelenmiş, kış turizminin sosyal ve ekonomik olumlu etkileri vurgulanmıştır. Ancak, plansız yapılaşma ve aşırı kullanım gibi olumsuzluklar da göz önünde bulundurularak, kış turizmi faaliyetlerinin dikkatli planlanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar neticesinde yerel yönetimlere öneriler geliştirilmiştir.
Komşu ve Eban (2019)	Kahramanmaraş Onikişubat ilçesinde yer alan Ilıca kaplıcalarının termal turizm potansiyelini ortaya koymak ve ziyaret edenlerin termal turizm algısı ile termal turizmden beklentilerini betimlemektir.	Kahramanmaraş Onikişubat’ta yer alan Ilıca kaplıcalarının termal turizm potansiyeli yüksek bulunmuştur. Ziyaretçiler, sağlık sorunları, tavsiyeler ve ekonomik nedenlerle kaplıcaları tercih etmektedir. En sık karşılaşılan sorunlar arasında ulaşım zorlukları ve olumsuz hava koşulları yer almaktadır. Konaklama, yeme-içme ve personelin yardımseverliği gibi hizmetlerden genel olarak memnuniyet yüksektir. Ancak temizlik, fiyat ve altyapı eksiklikleri gibi konularda şikâyetler mevcuttur. Belediye ve özel sektör tarafından işletilen tesisler arasında hizmet kalitesi ve memnuniyet düzeyleri farklılık göstermektedir.

Tablo 3.1 her bir araştırmanın amacını, bulgularını ve sonuçlarını özetleyerek, bölgenin doğa turizmi potansiyelinin nasıl değerlendirildiğini ve bu potansiyelin sürdürülebilir bir şekilde nasıl yönetilebileceğine dair genel bir bakış açısı sağlamaktadır. Çalışmalardan elde edilen bulgular, Kahramanmaraş’ın doğal kaynaklarının turistik açıdan zengin bir potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin gerçekleştirilmesi için çeşitli stratejilere ve yerel toplulukların katılımına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalar, doğa turizminin yerel ekonomiye katkı sağlama potansiyelini ve çevresel koruma ile ilgili uygulamaların nasıl iyileştirilebileceğini göstermektedir.

3.3. Kahramanmaraş'ın Doğal Alanları

3.3.1. Akarsular, Göller ve Termal Tesisler

3.3.1.1. Yeşilgöz Gölü

Kahramanmaraş ili Onikişubat ilçesi Tekir Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Yeşilgöz Obruğu, ilçe merkezine 50 km mesafede yer almaktadır. Doğal yapının deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 1010 metredir. Orta ölçekli karstik şekiller kategorisine dâhil olan bu obruk Alt-Orta Miyosen resifal kalkerler içerisinde oluşmuştur. Obruğun derinliği yaklaşık 25 metre, yüzeydeki çapı uzun ekseninde 54,4 metre kısa ekseninde 36 metre genişlikte olup elips bir görünüme sahiptir (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024). Özellikle doğal güzelliği ve çevresindeki sakin ortamıyla dikkat çekmektedir. Göl, bölgenin sulak alanlarından biridir ve çeşitli kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Yeşilgöz Gölü'nün etrafı genellikle doğal bitki örtüsüyle kaplıdır ve bölge, doğa yürüyüşleri ve piknik gibi açık hava etkinlikleri için uygun bir alandır. Gölün çevresindeki manzara, özellikle doğa fotoğrafçıları ve doğaseverleri cezbetmektedir. Yeşilgöz Obruğu'nun harika manzarası eşliğinde; kamp, piknik, doğa yürüyüşü gibi aktiviteler yapılabilmektedir.

Resim 3.1. Yeşilgöz Gölü

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır. Qr kod Google aracılığıyla oluşturulmuştur. Konum için taratınız.

3.3.1.2. Ekinözü İçmeleri

Ekinözü İçmeleri, Kahramanmaraş Ekinözü ilçesinde yer almaktadır. Çeşitli rahatsızlıklara iyi geldiği düşünülen bu sular, bölgenin turizm potansiyelini artırmaktadır. Hem sağlık arayışı içinde olanlar hem de doğal güzelliklerin tadını çıkarmak isteyenler için Ekinözü İçmeleri, önemli bir destinasyondur. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 150 kilometre uzaklıktaki Ekinözü İçmeleri, yemyeşil ormanlar ve dağlarla çevrili bir bölgededir.

Ekinözü İçmeleri, mineral bakımından zengin şifalı sularıyla ünlüdür. Yukarı İçme, Orta İçme ve Aşağı İçme olmak üzere üç içmeden oluşmaktadır. Orta İçmede çamur banyosu yapılabilmektedir. Su sıcaklıkları 13,0°C ile 13,3°C

arasında değişmektedir. Her üç içme kaynağının suları bol karbondioksitli, demir tortulu, renksiz, kokusuz ve berrak özelliktedir (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024). Bu suların çeşitli sağlık sorunlarına iyi geldiği bilinmekte (Karademir vd., 2018) ve özellikle mide, bağırsak, karaciğer ve safra kesesi rahatsızlıklarına karşı olumlu etkileri olduğu söylenmektedir. Şifalı suların yanı sıra, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Erzurum, Sivas, Gürün, Darende ve Elbistan kervan yolu üzerinde bulunduğundan, dinlenme ve konaklama yeri olarak kullanılan birçok han Ekinözü İçmelerinin yer aldığı bölgede kurulmuştur (Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2024).

Resim 3.2. Ekinözü İçmeleri

Kaynak: Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü

3.3.1.3. Ilıca Kaplıcaları

“Ilık” ve “sıcak” kelimelerinden türetilen ılıca kelimesi “sıcak su çıkan yer” anlamı taşımaktadır. İsminden anlaşıldığı üzere Ilıca, sıcak su varlığını ifade etmektedir. Kahramanmaraş Onikişubat ilçesi sınırlarında yer alan Ilıca Kaplıcası, burada yer alan yerleşmeye de ismini vermiştir. Yüzyıllardır çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bu kaplıcalar hem yerel halk hem de turistler için bir çekim merkezidir. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 60 kilometre uzaklıktaki Ilıca Kaplıcaları, yemyeşil doğa ile çevrili bir bölgede yer almaktadır.

Yörede kış yağışlarının fazla ve yaz kuraklığı süresinin uzun olduğu Akdeniz makro iklim tipi görülmektedir. Ancak bölgede yükseltiye bağlı olarak iklim elemanlarında ve değerlerinde değişimler meydana gelmektedir. Sahada yıllık ortalama sıcaklıklar yaklaşık 13°C’dir (Sandal ve Karademir, 2015). Ilıca Kaplıcaları, mineral bakımından zengin şifalı sularıyla ünlüdür. Kaplıca suları farklı tarihlerde ve derinliklerde açılan kuyulardan temin edilmektedir. Ortalama 400 metre derinliğe sahip kuyuların su sıcaklığı 43-49°C arasında değişmekte olup aktif olarak 5 kuyu bulunmaktadır. Bu suların çeşitli sağlık sorunlarına iyi geldiği bilinmektedir. Özellikle romatizmal rahatsızlıklar, deri hastalıkları,

eklem ağrıları ve sindirim sistemi problemlerine karşı olumlu etkileri olduğu söylenmektedir. Ilıca Mahallesi'nde 3 adet termal tesis ziyaretçilerine hizmet vermektedir. Termal tesislerin yanında yaklaşık 57 adet özel konaklama tesisi yer almakta olup, toplam 885 yatak kapasitesine sahiptir (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

3.3.1.4. Döngel Kaplıcaları

Döngel Kaplıcaları, Onikişubat ilçesine bağlı Döngel mahallesinde yer almaktadır. Kaplıcanın 38 derece sıcaklıktaki şifalı suyu, konaklama tesislerinde turistlerin hizmetine sunulmaktadır. Tarih boyunca çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bu kaplıcalar, ziyaretçilere hem sağlık hem de huzur sunmaktadır. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 40 kilometre uzaklıktadır. Bölgenin iklimi, yazları sıcak ve kışları ılımandır. Kaplıcada 4 farklı kuyudan sıcaklıkları 32 °C ile 36,9 °C arasında değişen toplam 30 l/sn. termal su çıkmaktadır. Termal suyun özellikle romatizmal rahatsızlıklar, deri hastalıkları, eklem ağrıları ve sindirim sistemi problemlerine karşı olumlu etkileri olduğu söylenmektedir (Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2024).

3.3.1.5. Göksun Büyükkızılıçık İçmesi

Doğal mineraller açısından zengin olan Göksun Büyükkızılıçık İçmesi, çeşitli sağlık sorunlarına iyi gelmesiyle bilinmektedir. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 100 kilometre uzaklıktadır ve Göksun ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. İçmelerin etrafındaki ormanlar ve dağlar, ziyaretçilere huzur sunmaktadır. Göksun Büyükkızılıçık İçmesi, özellikle sindirim sistemi, karaciğer, böbrek ve safra kesesi rahatsızlıklarına karşı olumlu etkiler sahiptir (Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2024). Yöre halkının yoğun olarak kullandığı bu kaynak suyunun yer aldığı sahada henüz herhangi bir işletme veya tesis yer almamaktadır. Günübirlik ziyarete uygundur.

3.3.1.6. Kanlıböğel Kanyonu

Kanlıböğel, Kahramanmaraş iline bağlı, etkileyici doğal güzellikleri ve benzersiz manzarası ile dikkat çeken bir kanyondur. Doğaseverler ve macera arayanlar için ideal bir keşif noktası olan Kanlıböğel Kanyonu, derin vadisi, yüksek kayalıkları ve doğal su akıntıları ile ziyaretçilere unutulmaz bir deneyim sunmaktadır. Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesi yakınlarında yer alan Kanlıböğel Kanyonu, dik yamaçları, derin vadisi ve etkileyici kaya oluşumları ile doğaseverlerin ilgisini çekmektedir. Kanyonun içindeki doğal akarsular ve çevredeki bitki örtüsü, bölgenin ekosistemini zenginleştirir. Bu alanda henüz özel ve kamuya ait tesis bulunmamakta olup ziyaret için düzenlenmesi konusunda planlama çalışmaları devam etmektedir (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

3.3.2. Yaylalar, Mesire Alanları, Tabiat Parkları ve Dağlar

3.3.2.1. Başkonuş Yaylası

Kahramanmaraş Onikişubat ilçesi Avgasır Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Başkonuş Yaylası, deniz seviyesinden yaklaşık 1325 metre yükseklikte ve Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 55 kilometre uzaklıktadır. Yayla, temiz havası, zengin bitki örtüsü, çam ve sedir ağaçlarıyla kaplı geniş ormanlık alanları ile yaz aylarında serin ve ferah bir atmosfer sunmaktadır. Yaylanın iklimi, yazları serin ve kışları soğuktur. Yaz aylarında sıcaklık ortalama 20-25°C arasında değişirken, kışın kar yağışı yaylayı beyaz bir örtüyle kaplar. Yaban hayvanlara da ev sahipliği yapan Başkonuş, 250-300 adet olduğu tahmin edilen geyiklere de yaşam alanı sunmaktadır. Yaylada yapılabilecek başlıca aktiviteler ise, doğa yürüyüşleri ve trekking, kamp ve piknik, çocuk oyunları, ATV, binicilik, kızak, fotoğrafçılık ve yaban hayatı gözlemlene olarak sıralanabilir. Konaklama seçenekleri arasında bungalov evler, yayla evleri ve kamp alanları bulunmaktadır. Ayrıca, yaylanın yakınında bulunan köylerde de konaklama imkânı mevcuttur. Yeme-içme konusunda ise yaylada bulunan yerel restoranlar ve kafeler, ziyaretçilere yöresel lezzetler sunmaktadır (www.baskonusyaylasi.com).

Resim 3.3 Başkonuş Yaylası

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır.

3.3.2.2. Yavşan Yaylası Doğal Tabiat Parkı

Kahramanmaraş'ın güneybatısındaki önemli dağlık kütlelerinden biri olan Çimen Dağı üzerinde konumlanan bu doğal alan 16.12.2009 tarihinde Türkiye'nin 39'uncu tabiat parkı ilan edilmiştir. 348 hektar alanı kapsayan tabiat parkının 22 hektarlık kısmı ziyaretçilere tesis edilmiştir. Deniz seviyesinden yaklaşık 1600 metre yükseklikte bulunan yayla, muhteşem manzaraları, zengin bitki örtüsü ve temiz havası ile doğa severler için cazip bir destinasyondur (Özkan vd., 2020). Yayla, Çimen Dağı, Akdeniz ve İran-Turan fitocoğrafya bölgeleri arasında bir geçiş kuşağında bulunması ve Anadolu Diyagonali üzerinde yer alması nedeniyle bitki türleri ve çeşitliliği açısından benzersiz bir

konumdadır. Tabiat Parkı'nda 67 familya ve 287 cinse ait 529 bitki türü ve alt tür bulunmaktadır. Bu 529 bitki türünden 65 tanesi endemiktir ve Ajuga relikta bitkisi yalnızca Çimen Dağı'na özgüdür.

Yavşan Yaylası Tabiat Parkı'nda zengin bitki çeşitliliği gözlemlenmektedir ve bu çeşitlilik genellikle orman, maki ve step vejetasyonuna ait birçok türü içermektedir. Bölgedeki floranın %80'ini orman vejetasyonu oluştururken, geri kalan kısmı alpin kuşak ve step türlerinden oluşmaktadır. Orman vejetasyonunda en yaygın türler sedir ve köknar ağaçlarıdır. Ayrıca, karaçam, titrek kavak, andız, meşe, ardıç, porsuk, akça ağaç, dişbudak, gürgen ve çınar gibi ağaç türleri de tabiat parkında bulunmaktadır. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 40 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Yaylaya ulaşım, yerel toplu taşıma araçlarıyla da sağlanabilmektedir. Yaylanın iklimi, yaz aylarında serin ve kışın soğuk geçmektedir. Yaz aylarında sıcaklık ortalama 15-20°C arasında değişirken, kışın kar yağışı yaylaya ayrı bir güzellik katmaktadır. Konaklama seçenekleri arasında yayla evleri ve kamp alanları bulunmaktadır (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

Resim 3.4. Yavşan Yaylası

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır.

3.3.2.3. Tekir Vadisi

Kahramanmaraş iline bağlı bir doğal güzelliktir. Toros Dağları'nın eteklerinde yer alan vadi, yemyeşil ormanları, berrak suları ve muhteşem manzarası ile ziyaretçilerini büyülemektedir. Tekir Vadisi, doğaseverler, fotoğrafçılar ve macera arayanlar için ideal bir destinasyondur. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 65 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Vadiye ulaşım, özel araçlarla oldukça rahat bir şekilde sağlanabilmektedir. Zengin bitki örtüsü ve çeşitli yaban hayatı ile dikkat çeken vadi, çam, sedir, meşe ve ardıç ağaçlarıyla kaplı geniş ormanlık alanlara sahiptir. Vadi boyunca akan berrak dereler ve şelaleler, ziyaretçilere huzur ve dinginlik sunmaktadır. Vadi, yaz aylarında serin ve ferah bir iklime sahipken, kış aylarında karla kaplanarak ayrı bir güzellik kazanır.

Yaz aylarında sıcaklık ortalama 20-25°C arasında değişir (Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2024).

3.3.2.4. Menzelet Baraj Gölü Mesire Alanı

Kahramanmaraş merkezine yaklaşık 20 kilometre uzaklıkta yer alan Menzelet Baraj Gölü ve çevresi, doğal güzellikleri, su sporları imkânları ve huzurlu atmosferi ile ziyaretçiler için keyifli bir kaçış noktasıdır. Çevresindeki yemyeşil ormanları ve dağları ile doğal bir cennettir. Menzelet Baraj Gölü, su sporları açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle yelken, kano, kürek, su kayağı, jet ski ve sualtı sporlarına elverişli bir konumdadır. Ayrıca tekne turları ile doğa harikası Ali Kayası ve koylarını gezmek de mümkündür. Bunun yanı sıra, mesire alanı ve çevresi bisiklet sporu severler için önemli bir noktadır. 130.000 m² alanda planlanmış olan Menzelet mesire alanı, içerisinde yeşil alanlar, kamelyalar, barbeküler, piknik masaları, çeşmeler, çocuk oyun parkları, araç otoparkları ve eşsiz manzarası ile tamamen insan konforunu göz önünde bulundurarak tasarlanmıştır (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

Resim 3.5. Menzelet Baraj Gölü Mesire Alanı

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır.

3.3.2.5. Kıpçam Tabiat Parkı

Kıpçam Tabiat Parkı, 2008 yılında tescillenmiştir. Tabiat parkı, 179 hektarlık alandan oluşmakta ve 500-850 m yükselteleri arasında yer almaktadır. Doğal güzellikleri ve zengin biyolojik çeşitliliği ile ünlü bir doğa parkıdır. Hem doğaseverler hem de macera arayanlar için ideal bir alandır (Kalınkütük vd., 2018). Park, şehir hayatının stresinden uzaklaşmak ve doğa ile iç içe vakit geçirmek isteyenler için mükemmel bir kaçış noktasıdır. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 10 kilometre uzaklıktadır. Kıpçam Tabiat Parkı, yemyeşil ormanlar ve dağlarla çevrili bir bölgedir (Tema, 2021). Parkın doğal bitki örtüsü, çam ormanları ve çeşitli bitki türlerinden oluşur. Bölgedeki temiz hava ve

huzurlu atmosfer, ziyaretçilere dinlenme ve yenilenme imkânı sunar. Kapıçam Tabiat Parkı'nda Botanik Bahçesi de bulunmaktadır. Parkın 5 hektarlık bir alanını kapsayan Botanik Bahçesi 425 adet nadir, endemik, otsu ve odunsu bitkiyi barındırmaktadır. Botanik Bahçesi'nde 3 adet suni gölet de vardır. Alan içerisinde ekstrem spor, oyun ve eğlence merkezi mevcuttur. Ayrıca tabiat parkı içerisinde 2 hektarlık bir alanda Kınalı Keklik Üretme İstasyonu bulunmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

3.3.2.6. Yedikuyular Kayak Merkezi

Kahramanmaraş ilinde yer alan Yedikuyular Kayak Merkezi, kış sporları ve doğa aktiviteleri için popüler bir destinasyondur. Modern tesisleri, geniş pistleri ve muhteşem manzarası ile hem amatör hem de profesyonel kayakçılar için ideal bir mekândır. Kış sporları tutkunları ve aileler için unutulmaz bir tatil deneyimi sunan Yedikuyular Kayak Merkezi, bölgenin turizm potansiyelini artırmaktadır. Kahramanmaraş il merkezine yaklaşık 17 kilometre uzaklıktaki kayak merkezi, Yedikuyular Dağları'nın eteklerinde, yemyeşil ormanlar ve beyaz örtüyle kaplı bir bölgede yer almaktadır. Bölgenin yüksek rakımı ve uygun iklimi, kayak ve snowboard için ideal koşullara sahiptir. Birden fazla pistin yer aldığı kayak merkezinde pistler 1833 metre ile 2044 metre arasındaki yükseltide yer almaktadır. Eğim derecelerine göre ve aktivitelere göre ayrılan pistler kolay pist, orta pist, kar motoru pisti, kızak pisti ve temel eğitim pistlerinden oluşmaktadır (Polat, 2022). Kayak merkezinde 1 adet telesiyej, 1 adet teleski ve 2 adet yürüyen bant bulunmaktadır.

Kayak merkezindeki kar kalınlığı kış aylarında 1-2 metreye ulaşır. Yaz aylarında ise serin ve temiz havası, doğa yürüyüşleri ve diğer açık hava aktiviteleri için uygundur. Yedikuyular Kayak Merkezi'nde konaklama seçenekleri arasında oteller, dağ evleri ve pansiyonlar bulunmaktadır (www.yedikuyularkayakmerkezi.org).

3.3.2.7. Ali Kayası

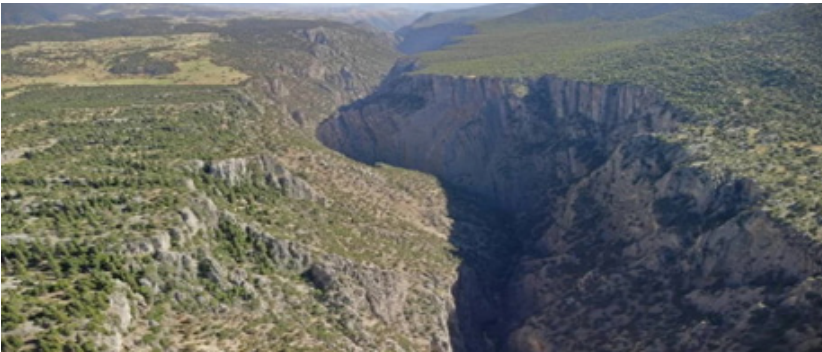
Kahramanmaraş iline bağlı bir doğal oluşumdur ve bölgenin en dikkat çekici doğal güzelliklerinden biridir. Yüksekliği ve benzersiz yapısıyla doğaseverler ve macera tutkunları için cazip bir keşif noktasıdır. Kahramanmaraş il merkezinin yaklaşık 30 kilometre doğusunda yer alan Ali Kayası, dik ve yüksek bir kaya yapısına sahip olup, çevresindeki doğal güzelliklerle birleşerek etkileyici bir manzara sunar. Çevredeki doğal bitki örtüsü, bölgenin flora ve faunasını zenginleştirir. Ayrıca, açık hava aktiviteleri için de uygun bir noktadır (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

Resim 3.6. Ali Kayası

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır.

3.3.2.8. Hançer Vadisi/Kanyonu

Hançerdere Kanyonu, Kahramanmaraş ile Adana'nın sınırlarını oluşturan Göksu Çayı'nın meydana getirdiği birçok jeomorfolojik şekli barındıran doğal bir alandır. Göksun ilçe merkezine 35 km uzaklıktadır. Göksu Çayı'nın milyonlarca yıl süren aşındırma süreciyle oluşan bu bölge, görsel açıdan benzersiz manzaralar sunmaktadır. Kanyon, 10 km uzunluğunda olup kuzeyinde Hapis Kanyonu gibi diğer kanyonlarla bağlantılıdır. Hançerdere Kanyonu'nun bazı iç noktalarında 10 ile 15 metre arasında dar geçişler bulunmaktadır. Kanyonun yüksekliği ortalama 350 ile 500 metre arasındadır. Hem doğa yürüyüşleri hem de fotoğrafçılık için ideal bir mekândır. Hançer Vadisi, muhteşem doğa manzaraları ve zengin bitki örtüsü ile çevrilidir. Vadi, derin ve dar yapısı, yüksek kayalıkları ve doğal akarsularıyla dikkat çeker. Bölge, keşfetmeye değer çeşitli doğal oluşumlar sunar. Yürüyüş ve açık hava aktiviteleri için uygun bir ortam sağlar. Kış aylarında sıcaklık düşer ve bazı bölgelerde kar yağışı görülebilir. Kanyonun derinliklerinde akan ve yerel olarak Hançer Çayı olarak bilinen akarsu, bahar aylarında debi artışıyla birlikte rafting sporu için potansiyel oluşturur (Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024).

Resim 3.7. Hançer Vadisi

Kaynak: Google görsellerden alınmıştır.

3.3.2.9. Uludaz Yaylası ve Uludaz Uğur Böcekleri

Uğur Böcekleri ile ünlü Uludaz Yaylası, geniş çam ormanları, temiz havası ve zengin florası ile doğaseverlerin ilgisini çeken eşsiz bir doğal oluşumdur. Yaylada çeşitli bitki örtüsü ve doğal su kaynakları bulunmaktadır. Bölgedeki uğur böcekleri ise çevredeki ekosistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Minik böceklerin gözlemlenmesi için mükemmel bir alan sunan Uludaz'ın zirvesindeki uğur böceği türü, halk arasında “gelin böceği”, “uğur böceği” veya “uç uç böceği” olarak bilinen Coccinellidae familyasına ait türlerin en önemlisi ve en çok bilineni Coccinella septempunctata, diğer bir tanımla “yedi noktalı uğur böceği”dir. Mevsimsel olarak göç eden çok hareketli bir türdür. Kışın metabolizmalarını dondurup kış uykusuna yatan uğur böcekleri yaz aylarında yeniden uyanarak bölgeye canlı ve renkli bir görüntü kazandırmaktadır. Yazın yaprakların arasında uçuşan ve tarım zararlısı olarak bilinen yaprak bitleri, beyazsinek ve trips ile beslenir. Bu küçük böcekler, bitkiler üzerinde zararlılara karşı biyolojik kontrol sağlar ve doğal dengeyi korur. Uğur böcekleri, özellikle yaz aylarında aktif olarak gözlemlenebilir ve çeşitli türleri ile dikkat çeker (Kahramanmaraş Valiliği, 2024; Türk vd., 2014).

Verilen bilgilere göre, Kahramanmaraş'ın eşsiz konumu pek çok doğal çekiciliğe sahip olmasını sağlamıştır. Tablo 3.2'de yukarıdaki başlıklar altında verilen doğal çekiciliklere ek olarak, farklı doğal çekicilikler de sunulmaktadır.

Tablo 3.2. Kahramanmaraş'ın Diğer Doğal Çekicilikleri

Elbistan Pınarbaşı	Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesine bağlı, doğal güzellikleri ve sakin atmosferi ile dikkat çeken bir mekândır. Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin merkezine yaklaşık 10 kilometre uzaklıktadır. Pınarbaşı, zengin bitki örtüsü, doğal su kaynakları ve serin havasıyla dikkat çeker. Bölgedeki pınarlar ve akarsular, çevredeki doğal güzellikleri besler ve bölgeye özgü bir doğal çevre oluşturur. Geniş bir alana yayılan kaynaktan yaklaşık 15000 lt/sn su çıkmakta ve debi mevsimlere göre değişmektedir.
Süleymanlı (Zeytun) Kaplıcaları	Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesine bağlı Süleymanlı (Zeytun) köyü yakınlarında yer alır. Kaplıca sularının faydaları arasında cilt problemleri, kas ve eklem ağrıları ve ruhsal rahatlama sayılabilir.
Galgamaç Şelalesi	Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi sınırları içinde yer alır. Yemyeşil ormanlar ve doğal akarsularla çevrilidir. Şelale, doğanın huzur verici sesleri ve serin sularıyla öne çıkar.
Körçoban Tabiatı Koruma Alanı	Andırın ilçesi sınırları içerisinde 580 hektardan meydana gelmektedir. Sahada, Toros Gökna'ı (Abies cilicica), Lübnan Sediri (Cedrus libani) ve karaçam (Pinus nigra ssp.pallasiana) türlerinin yer yer saf, yer yer karışık meşcereler oluşturması, aralarında anıt ağaç niteliği gösteren yaşlı ve boyulu fertlerin bulunmasıyla nadir orman ekosistemi özelliği göstermektedir.

Döngel Mağarası	Kahramanmaraş-Kayseri karayolunun 50'nci kilometresinde yer alan Döngel, üst üste ve birbirine bağlı üç mağaradan oluşmaktadır. Bu bölgedeki en önemli mağaralardan biridir. Kahramanmaraş topraklarında ilk yerleşim İ.Ö 40.000-10.000 Paleolitik Dönem'de bu mağaralarda başladığı ifade edilmektedir. Mağaranın tabandan tavana kadar olan yüksekliği 102 metredir. Mağaranın etekleri ceviz ve çınar ağaçları ile kaplı, yemyeşil bir dinlenme ve piknik alanıdır.
Savruk Mağarası	Savruk, Savran, Sarıkız diye tanımlanan mağara, Süleymanlı Ilıca Kasabası, Beşen Eleman Mezrası, Karamanlı Köyü ve Hacınoğlu Köyü yerleşim yerlerinin arasında bulunmaktadır. Mağaranın iç kısmı Damlataş Mağarasını aratmayacak sarkıt ve diktlerle bezenmiştir. Ayrıca mağaranın ön kısmında Ceyhan nehri akmaktadır.
Gümüşkaya Mağarası	Kahramanmaraş ili Göksun ilçesine bağlı Ericcek Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Gümüşkaya Mağarası Berit Dağı'nın kuzeye bakan yamacında yer almaktadır. Ulaşımın yürüyerek yapıldığı mağara bu yönüyle ziyaret etmek isteyenler için dezavantaj oluştursa da el değmemiş doğasıyla dikkat çekmektedir. Mağara hakkında detaylı bilimsel çalışmalar devam etmektedir. Mağaranın denizden yükseltisi yaklaşık 1780 metre olup uzunluğu 150 metre genişliği yer yer değişmekle birlikte 20-25 metre civarındadır. Mağara dik bir yamaç üzerinde yer alırken girişten itibaren karstik çökellerin oluşturduğu görüntü ziyaretçilerini hayran bırakmaktadır. Dolomitik ve rekristalize kireçtaşından oluşan mağarada birçok sarkıtın ve diktin yanında karstik birikmeyle oluşmuş küçük bir havuz da mevcuttur. Damlataş havuzun yer aldığı bu kısım görsel açıdan mağaranın en etkileyici kısmını oluşturmaktadır.

Kaynak: Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kahramanmaraş, doğal güzellikleri ve zengin ekosistemi ile dikkat çeken bir ildir. Doğa turizmi açısından sunduğu çekicilikler, doğaseverler ve macera arayanlar için benzersiz fırsatlar barındırmaktadır. Bölgenin doğal zenginlikleri arasında yaylalar, kaplıcalar, şelaleler ve kanyonlar yer almaktadır. Yaylalar, serin havası ve yemyeşil doğası ile özellikle yaz aylarında tercih edilirken, kaplıcalar şifalı suları ile sağlık turizmi açısından önemli bir yer tutar. Şelaleler ve kanyonlar ise doğa yürüyüşleri ve macera arayışında olanlar için etkileyici manzaralar ve zorlu parkurlar sunar.

Kahramanmaraş'ın kaplıcaları, içme suyu kaynakları ve şifalı suları, sağlık turizmi açısından bölgenin değerli çekim merkezlerini oluşturur. Bu doğal su kaynakları, cilt ve eklem rahatsızlıkları gibi sağlık sorunlarının hafifletilmesine yardımcı olabilirken, aynı zamanda ziyaretçilere rahatlama ve yenilenme fırsatları sunar. Bu kaplıcalar, sağlık ve huzur arayışındaki ziyaretçilere şifalı bir kaçış noktası sağlar. Kahramanmaraş'ın doğal alanları, doğa yürüyüşleri, dağcılık ve keşif amaçlı çeşitli aktiviteler için idealdir. Bölgenin kanyonları, vadileri ve yüksek dağları, doğaseverler ve macera tutkunları için zorlu ve keyifli parkurlar sunar. Doğa yürüyüşleri sırasında karşılaşılan etkileyici

manzaralar ve çeşitli ekosistemler, doğanın gücünü ve güzelliğini yakından hissetmenizi sağlar.

Kahramanmaraş, sadece doğal güzellikleriyle değil, aynı zamanda kültürel zenginlikleriyle de dikkat çeker. Bölgenin tarihi ve kültürel mirası, doğal güzelliklerle birleşerek ziyaretçilere hem kültürel hem de doğal bir deneyim sunar. Geleneksel köy yaşamı, yöresel yemekler ve el sanatları, doğa gezilerinin yanında keşfedilmesi gereken diğer unsurlardır. Ayrıca, doğa turizmi açısından sunduğu zengin seçeneklerle hem dinlenmek hem de keşfetmek isteyenler için mükemmel bir destinasyondur. Kahramanmaraş, doğanın kalbinde yer alan bu eşsiz güzellikleriyle, ziyaretçilerine unutulmaz bir doğa turizmi deneyimi vaat etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 36-46.
- Akkuş, F. G. (2022). Demands and Tendencies of Isparta City People for the Nature Walking Route: Doğa Yürüyüşü Rotası İçin Isparta Kent İnsanının Talep ve Eğilimleri. *Journal of Protected Areas Research*, 1(2), 86-103.
- Aktaş, E., ve Kurgun, A. (2021). Sorumlu Turizm Yaklaşımı ile Turistik Destinasyonların Gelişimi: Foça Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1671-1708.
- Ballantyne, R., ve Packer, J. (2002). Nature-Based Tourism and Environmental Education: A Case Study of the Australian Environmental Education Program. *Journal of Environmental Education*, 33(3), 43-50.
- Baskonus Yaylası, 2024. Başkonuş Yaylası. <https://www.baskonusyaylasi.com/detay/942/baskonus-yaylasi>
- Beedie, P., ve Hudson, S. (2003). Emergence of mountain-based adventure tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 625-643.
- Buckley, R. (2009). *Ecotourism: Principles and Practices*. CABI Publishing. ISBN: 978-1845934573.
- Buckley, R. (2010). *Conservation tourism*. CABI.
- Ceballos-Lascuráin, H. (1996). Tourism, Ecotourism, and Protected Areas. IUCN
- Çakmak, E. (2022). Ekoturizmin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolü ve Gelecek Perspektifleri. *Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 21-30.
- Çetinkaya, E. (2015). Ekoturizm ve Yerel Toplular: Türkiye Örneği. *Turizm ve Çevre Dergisi*, 3(1), 95-110.
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Ali Kayası. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=6357b8ba900f82b80>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Ekinözü İçmeleri. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=6358dded974c2ab39>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Elbistan Pınarbaşı. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=65153656b97311096>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Hançer Kanyonu. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=63592b6097520399b>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Ilıca Kaplıcası. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=635938d8ce95da209>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Kanlıböğüt Tabiat Parkı. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=635a26cdaa6502fb4>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Menzelet Mesire Alanı. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=650041477a58cb910>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Yavşan Yaylası Doğal Tabiat Parkı. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=635a3d3cea259a881>
- Dijital Kültür ve Turizm Envanteri, 2024. Yeşilgöz Doğal Tabiat Parkı. <https://kahramanmaraskulturturizm.com/varlik-detay?id=635a410d2621a9726>
- Eban, F., ve Komşu, M. S. (2019). Kahramanmaraş Ilıca Kaplıcaları'nın Termal Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 3(4), 653-671.
- Erdem, A., Gültekin, V.M., Başarsaydam, İ. ve Polat, M. (2024). I. Uluslararası İstiklal Sempozyumu Turizm Çalıştay Kaahramanmaraş "Doğa Turizmi" Çalışma Grubu Raporu Stratejik Plan Dokümanları
- Ewert, A., ve Hollenhorst, S. (1994). Individual and setting attributes of the adventure recreation experience. *Leisure Sciences*, 16(3), 177-191.
- Fennell, D. A. (2020). *Ecotourism*. New York: Routledge
- Gössling, S. (1999). Ecotourism: a means to safeguard biodiversity and ecosystem functions?. *Ecological Economics*, 29(2), 303-320. DOI: 10.1016/S0921-8009(99)00012-9
- Gössling, S., ve Hall, C. M. (2006). Tourism and Global Environmental Change: Ecological, Social, Economic and Political Interrelationships. *Routledge*. DOI: 10.4324/9780203003810

- Gül, M. (2016). Kahramanmaraş ilinde yaşayan yerel halkın kırsal turizme bakışının değerlendirilmesi: Ekinözü içmeleri ve Ilıca kaplıcaları örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hall, C. M., ve Lew, A. A. (2009). Sustainable Tourism: A Geographical Perspective. Wiley-Blackwell.
- Hall, D. (2004). Tourism and Rural Development: The Case of Rural Tourism in the UK. *Tourism Geographies*, 6(1), 1-16.
- Higgins-Desbiolles, F. (2006). More than an “Industry”: A Critique of Tourism’s Role in the Global Economy. *Tourism Management*, 27(6), 1047-1052
- Honey, M. (2008). Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?. Island Press.
- Hudson, S. (2000). Snow business: A study of the international ski industry. Continuum. ISBN: 978-0826447282.
- İlban, M. O., Gümrükçü, S., & Yıldız, N. (2023). Sürdürülebilir Turizm Çalışmalarında Sorumlu Turizm. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 7(1), 201-210.
- Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2024). Ekinözü İçmeleri. <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-152623/ekinozu-icmeleri.html>
- Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2024). Tekir Vadisi. <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-152464/tekir-vadisi.html>
- Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2024). Termal Turizm. <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-61248/termal-turizm.html>
- Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2021). Kahramanmaraş Doğa ve Turizm Rehberi. Erişim adresi: kahramanmaras.ktb.gov.tr
- Kahramanmaraş Valiliği (2024). Uludaz Uğur Böcekleri. <http://www.kahramanmaras.gov.tr/uludaz-ugur-bocekleri>
- Kalınkütük, H., Güler, D., Gülnar, Ö., Kızıl, A., Abdurahmanoğulları, A., Abdurrahmanoğulları, Ö., ... ve Başpınar, H. (2018). Kapıçam Tabiat Parkı Botanik Bahçesinin tanıtımı. *Black Sea Journal of Engineering and Science*, 1(1), 7-12.
- Karademir, N., Sandal, E. K., & Tıraş, M. (2013). Kahramanmaraş’ın ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. In 3rd International Geography Symposium, Antalya.
- Karademir, N., Sandal, E. K., & Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş’ta turizm algısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), 45-64.
- Karademir, N., Sandal, E. K., & Urhan, F. B. (2018). Sağlık Turizmi Açısından Ekinözü İçmeleri. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13 (3), 409-432.
- Karaman, A., ve Gül, M. (2016). Alternatif Turizm Kapsamında Kahramanmaraş İli Yedikuyular Bölgesi Dağ ve Kış Sporları Turizmi İçin Öneriler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 583-599.
- Kiper, T. ve Yılmaz, E. (2008). Şarköy-Kum bağ Arasında Kırsal Kalkınmayı Destekleyici Turizmin Olabilirliği ve Yerel Halkın Rolü. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 159–168.
- Koçak, N. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mowforth, M., Charlton, C., ve Munt, I. (2007). Tourism and responsibility: Perspectives from Latin America and the Caribbean. Routledge.
- Mowforth, M., ve Munt, I. (2003). Tourism and Sustainability: Development and New Tourism in the Third World. Routledge.
- Özkan, Ç. Ö., Kalınkütük, H., Kalınkütük, K., Abdurrahmanoğulları, A., Özkan, Ö. ve Özkan, A. (2020). Presentation of Yavsan Plateau Park. *Black Sea Journal of Engineering and Science*, 3(1), 5-7.
- Paksoy, M. ve Açıkşarı, Ş., Y. (2023). Kahramanmaraş İlinin Ekoturizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 7(2), 17-24.
- Polat, M. (2022). Hizmet Kalitesinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: Kahramanmaraş Yedikuyular Kayak Merkezinde Bir Araştırma. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 1, 161-174.
- Roberts, L., ve Hall, D. (2001). Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice. CABI Publishing.
- Sandal, E., ve Karademir, N. (2015). Ilıca (Kahramanmaraş) kaplıcalarında termal turizm odaklı rekreasyon faaliyetleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (64), 39-50.

- Sandal, E. K., ve Karademir, N. (2016). Kahramanmaraş'ta halkın turizme bakışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 66, 63-70.
- Sharpley, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: The case of Cyprus. *Tourism Management*, 23 (3), 233-244.
- Swarbrooke, J. (1999). Sustainable tourism management. Cabi.
- T.C. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. (2021). Kahramanmaraş'ın Su Kaynakları ve Barajları. Erişim adresi: kahramanmaras.bel.tr
- T.C. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. (2021). Tekir ve Başkonuş Yaylaları Tanıtım Broşürü. Erişim adresi: kahramanmaras.bel.tr
- T.C. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi. (2021). Yedikuyular Kayak Merkezi Tanıtım Broşürü. Erişim adresi: kahramanmaras.bel.tr
- T.C. Kahramanmaraş Valiliği. (2020). Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Resmi Web Sitesi. Erişim adresi: kahramanmaras.gov.tr
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2024). Kapıçam Tabiat Parkı. <https://bolge15.tarimorman.gov.tr/Menu/47/Kapicami-Tabiat-Parki>
- Tema Vakfı (2021). Kahramanmaraş ve Çevresinde Madencilik. https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/kahramanmaras-ve-cevresinde-madencilik_2.pdf
- Türk, D., Özkan, B. ve Ünlü, H. Y. (2014). Kahramanmaraş Çimen Dağı-Uludaz Tepesi'nde Yayılış Gösteren Uğur Böceklerine Yönelik Doğa Koruma Yönetimi Önerileri. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu.
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism as mass tourism: Contradiction or reality?. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(2), 104-112. DOI: 10.1016/S0010-8804(01)81009-9

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kahramanmaraş'ın Kültür Turizmi ve Gelecek Stratejileri Üzerine Bir Değerlendirme

Oktay Dumankaya*, Çağlar Akdağ**

GİRİŞ

Kültür turizmi¹, yerel kültürün ve tarihî mirasın turizm faaliyetleri aracılığıyla keşfedilmesi ve korunmasını amaçlayan bir turizm türüdür (Richards, 2007: 1-3). Bu bağlamda, Türkiye'nin zengin tarihî ve kültürel mirası, özellikle Anadolu coğrafyasındaki antik yerleşim alanları ve arkeolojik sitler, kültür turizminin odak noktalarından birini oluşturmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2004: 37). İnsanlığın farklı kültürleri keşfetme arzusundan doğan ve tarih boyunca önem kazanan kültür turizmi, bir seyahat türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kozak vd., 2017: 4). Dini ibadetlerden ticaret faaliyetlerine, sağlık amaçlı ziyaretlerden savaflara kadar çeşitli nedenlerle yapılan seyahatlerin yanı sıra, kültür turizmi özellikle kültürel mirası keşfetmek isteyenler için önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur (Kaynak ve Sezgin, 2008: 349-360; Sağlam, 2019: 28; Yücel ve Ertin, 2019: 100). Çok geniş kapsamlı olan kültür turizmi ile kültürel miras arasında güçlü bir bağ vardır (Richards, 2018: 12-21; Bayır ve Köse, 2019: 1827). Bu turizm türü, sadece turistlere kültürel değerleri deneyimleme fırsatı sunmakla kalmaz, aynı zamanda ziyaret edilen bölgelerin ekonomik kalkınmasına ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunur

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-9007-0536>

** Doktora öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji ABD., <https://orcid.org/0000-0003-3017-3706>

1 Kültür turizmi, birçok araştırmacı tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Ancak günümüzde en yaygın kabul gören tanımlardan biri, 1996 yılında Turizm ve Boş Zaman Eğitimi Derneği (ATLAS) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre, kültür turizmi, bireylerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni bilgi ve deneyimler edinmek için normal ikamet ettikleri yerlerden uzak kültürel cazibe merkezlerine seyahat etmeleridir (Rohrscheidt, 2008: 49; Nagy, 2012: 46).

(Çiçek, 2017: 27; Gümüşçü, 2018: 108). Her bölgenin kültürel mirası farklılık gösterir bazı yerlerde tarihi yapılar ön plandadır, bazılarında ise geleneksel el sanatları veya yerel festivaller turistlerin ilgisini çeker (Yıldırım, 2017: 336). Bu çeşitlilik, kültür turizminin yıl boyunca süregelen ve ekonomik canlılığı artıran bir turizm türü olarak önem kazanmasını sağlamıştır (Bostancıeri, 2019: 26). Turizm talebindeki artışla birlikte kültür turizmi, destinasyonların tanıtımı ve pazarlamasında kritik bir rol oynamaktadır (Wang vd., 2006: 49). Bu nedenle, kültür turizmi sadece turizm sektörü için değil, aynı zamanda kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması için stratejik bir öneme sahiptir.

UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği Dünya Mirası Listesi, insanlığın oluşturduğu uygarlıkların bir göstergesi olarak kabul edilen tüm sit alanları, tarihi yapılar ve doğal varlıkları kapsar. Bu nedenle, kültür turizmine olan ilgi zamanla artmıştır (Wang vd., 2006: 49). UNESCO'nun Dünya Mirası Geçici Listesi'nde, 179 ülkenin 1772 mirası bulunmaktadır. Türkiye, bu listede 78 kültürel, 4 karma ve 3 doğal olmak üzere toplam 85 mirasa sahiptir (UNESCO Türkiye). Kültür ve Bölgesel Kalkınma Raporları, kültürün sürdürülebilir kalkınma boyutunu ele alarak kültürle kenti bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir (Hoşkara vd., 2021: 1965). Kahramanmaraş ili, sahip olduğu tarihî ve kültürel değerlerle bu potansiyeli taşıyan önemli bölgelerden biridir.

Kahramanmaraş'ta 601 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Bu yapılar, tarihi dönemleri temsil eden taşınmaz kültür varlıkları ile Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait sivil mimari yapılar, endüstriyel ve ticari yapıları (dükkanları) içermektedir. Tescil işlemleri TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Kahramanmaraş Müzesi ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi KUDEP birimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nün bölgedeki araştırma ve kazı çalışmalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne tescil önerileri sunulmaktadır. Bu kapsamda, Kahramanmaraş genelinde birçok taşınır ve taşınmaz kültür varlığı tescil edilmekte ve kayıt altına alınmaktadır.

Kahramanmaraş, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olup, Hititler, Neo-Hitit Krallıkları, Roma İmparatorluğu, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük medeniyetlerin izlerini taşımaktadır (Akdağ, 2018: 338-339; 2019: 55; Dumankaya, 2019: 411-418). Bölgede bulunan arkeolojik alanlar, antik yapılar ve kültürel varlıklar, yerli ve yabancı turistler için büyük bir çekim merkezi oluşturmaktadır.

4.1. Kahramanmaraş'ın Kısa Tarihi

Kahramanmaraş, tarihi prehistorik dönemlere kadar uzanan bir il olup Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerinin kesişim noktasında yer almaktadır. Bu stratejik konumu sayesinde Mezopotamya, Suriye, Kapadokya ve Kilikya ticaret yollarını birbirine bağlamış ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu geniş tarihi arka plan, şehrin zengin kültürel ve arkeolojik mirasına büyük katkı sağlamıştır (Gökçek, 2004: 153; 2005: 311; Özgüç, 2005: 24; Ürkmez, 2017a, 309; 2018: 348).

İÖ 1950-1750 yılları arasında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda bölge önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Asurlu tüccarlar, Anadolu'da kurdukları karumlar ve daha küçük ölçekte ticari merkezler olan vabartumlar aracılığı ile kolonilerle ticaret yapmışlardır. Bu kolonilerin en önemlilerinden biri de Kahramanmaraş olmuştur². Bu dönemde bölgeye getirilen mallar arasında metal işçiliği ürünleri, kumaşlar ve çeşitli lüks eşyalar bulunmaktadır. Arkeolojik kazılar, bu döneme ait ticaret yolları, ticari mallar ve ticaret anlaşmalarını içeren kil tabletler gibi buluntuları ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde şehrin ekonomik yapısı ve ticari ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar, bölgenin ticaret ağlarındaki önemli rolünü göstermektedir (Dumankaya, 2019: 411).

Hitit İmparatorluğu döneminde, Kahramanmaraş Hititler için önemli bir askeri ve ticari merkez olmuştur. İÖ 1500'lerden itibaren Hititlerin bölgeye hâkim olmasıyla birlikte, ilde büyük bir gelişim yaşanmıştır. Hititler, bölgede çeşitli surlar, tapınaklar ve diğer kamu binaları inşa etmişlerdir. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, bölge Geç Hitit Beylikleri Dönemi'nde bağımsız küçük krallıklar tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde, özellikle Geç Hitit dönemine ait heykel ve kabartmalar, kentin sanatsal ve kültürel zenginliğini gözler önüne sermektedir. Şehrin farklı noktalarında bulunan aslanlı kabartmalar ve diğer anıtsal yapılar, Geç Hitit sanatının en güzel örneklerindedir (Ürkmez, 2018: 348; Dumankaya, 2019: 411; Akdağ, 2019: 53-68).

Roma İmparatorluğu döneminde ise, Kahramanmaraş Germanicia adıyla anılmış ve önemli bir askeri garnizon kenti olmuştur. Roma döneminde inşa edilen yapılar ve il planlaması, kentin stratejik önemini ve Roma etkisini yansıtmaktadır (Magie, 1950: 549; Millar, 1993: 228-229). Bu dönemde yapılan yollar, köprüler ve su kemerleri, kentin altyapısını güçlendirmiştir. Caeserea Germanicia mozaikleri, bu dönemin en önemli kültürel miraslarından biri olarak kabul edilmektedir (Ürkmez, 2014; 2017b: 309-310; 2019: 316-317; Dumankaya, 2017: 515-524; Akdağ, 2018, 338-339; Dumankaya, 2019; 2021; Ok, 2021, 2023a, 2023b; Ok ve Dumankaya, 2022; Yıldırım ve Kalaycı, 2022, 2023). Roma

2 Sever, 1996: 54-55. Karum, Sumerce "liman" ve "koy" anlamında kullanılan "kar" kelimesinden türetilmiştir. Mezopotamya şehir devletlerinin nehir kenarlarında yer alan liman yerleşmelerine verdikleri isimdir. Ticari merkez anlamında kullanılan bu kelime, Asurlular tarafından Anadolu'da kurdukları ticaret merkezler içinde kullanılmıştır (Lewy, 1965: 19; Orlin, 2007: 76-79; Tekin, 2008: 55).

İmparatorluğu'nun bölgeyi terk etmesinden sonra, il Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. Bizans döneminde de il önemli bir dini ve askeri merkez olmaya devam etmiştir. Bu dönemde inşa edilen kiliseler, manastırlar ve diğer dini yapılar, Bizans mimarisinin izlerini taşımaktadır (Demirci, 2005: 319 vd.; Ostrogorsky, 2011: 155; 262-263; Gökhan, 2014: 78-86).

4.2. Kültür Turizminin Önemi

Kültür turizmi, bir destinasyonun kültürel ve tarihî zenginliklerini keşfetme amacıyla gerçekleştirilen turistik faaliyetleri kapsamaktadır (Richards, 2007: 1-3). Bu turizm türü hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük önem taşımaktadır. Kültür turizmi, yalnızca ekonomik getiriler sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yerel toplulukların kültürel mirasını koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda da önemli bir rol oynar (Richards, 2018: 12-21). Kültür turizminin sağladığı faydalar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

- *Ekonomik Katkılar:* Kültür turizmi, yerel ekonomiye önemli katkılarda bulunur. Turistlerin harcamaları, konaklamaları, yeme-içmeleri, ulaşım sağlamaları ve hediyelik eşya satın almaları doğrudan gelir getirici etkiye sahiptir. Ayrıca, kültür turizmi, istihdam yaratma potansiyeliyle de dikkat çeker. Turizm sektöründe doğrudan çalışanların yanı sıra, kültürel etkinliklerin organizasyonu, müze ve tarihi alanların bakımı ve yönetimi gibi alanlarda da iş imkânı yaratır (UNWTO, 2018).
- *Kültürel ve Sosyal Yararlar:* Kültür turizmi, yerel halkın kültürel kimliğini güçlendirme ve kültürel mirası koruma konusunda da önemli bir etkidir. Turistler, yerel kültürü deneyimleyerek ve öğrenerek, kültürel farkındalığı artırır ve kültür alışverişini teşvik eder. Bu durum, yerel toplulukların kültürel değerlerini yeniden keşfetmelerine ve bu değerleri gelecek nesillere aktarmalarına yardımcı olur (Hoşkara vd., 2021: 1965).
- *Sürdürülebilirlik ve Koruma:* Kültür turizmi, sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde, kültürel ve tarihî mirasın korunmasını destekler. Kültürel miras alanlarının turistik çekim merkezi haline gelmesi, bu alanların korunması ve restore edilmesi için kaynak yaratır. Ayrıca, kültür turizmi, yerel yönetimlerin ve toplulukların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir (Timothy, 2011: 259,261-263).
- *Eğitim ve Bilinçlendirme:* Kültür turizmi, ziyaretçilere eğitim fırsatları sunar. Müze, sergi ve rehberli turlar gibi etkinlikler aracılığıyla turistler, ziyaret ettikleri yerlerin tarihi ve kültürel bağlamı hakkında bilgi edinirler. Bu durum, ziyaretçilerin kültürel mirasa olan saygısını artırır ve koruma bilincini geliştirir (Timothy, 2011: 5-27)

Kahramanmaraş, zengin tarihî ve kültürel mirasıyla, kültür turizmi için büyük bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki arkeolojik alanlar, tarihî yapılar ve kültürel etkinlikler, turistlerin ilgisini çekmekte ve yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Kültür turizmi stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına ve kültürel mirasın korunmasına önemli katkılarda bulunacaktır (Tosun, 2001: 290).

4.3. Kahramanmaraş'ın Kültür Turizmi Potansiyeli ve Gelişim Stratejileri Önerileri

Kültür turizmi, turizm endüstrisinin hızla büyüyen bir segmenti olup, yerel ve ulusal ekonomilere önemli katkılar sağlamaktadır. Kültür turizminin potansiyelini ortaya çıkarmak ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirmek için stratejik yaklaşımlar gerekmektedir (Richards ve Wilson, 2004: 1931-1941). Kahramanmaraş da arkeolojik alanları, antik yapıları, müzeleri ve geleneksel el sanatları ile önemli bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Sahip olduğu potansiyel göz önünde bulundurularak Kahramanmaraş'ta kültür turizminin gelişimi ile ilgili öneriler aşağıda sunulmuştur.

4.3.1. Kapsamlı Pazarlama ve Tanıtım

Kültür turizminin geliştirilmesi için kapsamlı bir pazarlama ve tanıtım stratejisi oluşturulmalıdır. Bu strateji, bölgenin kültürel ve tarihî zenginliklerini vurgulayan ve çeşitli hedef kitlelere hitap eden içeriklere sahip olmalıdır. Dijital platformların etkin kullanımı, sosyal medya kampanyaları ve interaktif web siteleri gibi araçlar, potansiyel turistlere ulaşmada etkili olabilir (Richards ve Wilson, 2006: 1209-1223).

4.3.2. Sürdürülebilir Yönetim ve Koruma

Kültürel miras alanlarının korunması ve sürdürülebilir yönetimi, kültür turizminin uzun vadeli başarısı için kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, yerel yönetimler ve ilgili kurumlar, kültürel miras alanlarının korunması için gerekli kaynakları sağlamak ve bu alanların turistik kullanımı ile korunması arasında denge kurmak zorundadır (Merwe, 2016: 126-127).

4.3.3. Yerel Toplulukların Katılımı

Kültür turizminin başarılı bir şekilde gelişebilmesi için yerel toplulukların katılımı ve desteği şarttır. Yerel halkın, turizm faaliyetlerine aktif katılımı teşvik edilmeli ve kültürel değerlerin korunması konusunda bilinçlendirilmelidir. Ayrıca, yerel toplulukların ekonomik fayda sağlaması için eğitim ve iş fırsatları sunulmalıdır (Davutoğlu, 2019: 54; Korkmaz ve Öztürk, 2023: 476).

4.3.4. Altyapı ve Hizmetlerin Geliştirilmesi

Kültür turizminin gelişimi, uygun altyapı ve hizmetlerin sağlanmasına bağlıdır. Konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer turistik hizmetlerin kalitesi artırılmalı ve turistlerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca, kültürel miras alanlarına erişim kolaylaştırılmalı ve bu alanlarda ziyaretçilere yönelik bilgi ve rehberlik hizmetleri sunulmalıdır (Sezer, 2017: 55-57).

4.3.5. Eğitim ve Farkındalık Yaratma

Kültür turizmi alanında faaliyet gösteren paydaşlar ve ziyaretçiler için eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar, kültürel mirasın önemi, korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamaları konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmalıdır. Ayrıca, turistlere yönelik bilgilendirici materyaller ve rehberlik hizmetleri sunulurken, kültürel mirasa duyarlılık artırılmalıdır (Davutoğlu, 2019: 70-71; Cornelisse, 2021).

4.3.6. Kültür Varlıklarının Envanter Çalışmaları

Kültür varlıklarının envanterinin oluşturulması, kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi açısından temel bir adımdır. Bu süreç, bölgenin kültürel kaynaklarının sistematik bir şekilde kayıt altına alınmasını ve bunların korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesini içerir ve kültürel varlıkların fiziksel durumunu değerlendirmeyi, tehditleri belirlemeyi ve korunma ihtiyaçlarını saptamayı amaçlar (ICOMOS, 1967,1990,1999).

4.3.7. Turizm Rotalarının Belirlenmesi

Turizm rotalarının belirlenmesi, turistlerin kültürel ve doğal varlıkları etkili bir şekilde keşfetmelerini sağlamak amacıyla yapılan stratejik bir planlama sürecidir. Bu süreç, hem turizm deneyimlerini optimize etmeyi hem de bölgenin sürdürülebilir turizm potansiyelini artırmayı hedefler (Karademir, 2022: 1906).

4.3.8. Kültürel Değerlerin Restorasyonu ve Turizme Kazandırılması

Restorasyon, tarihi ve kültürel eserlerin fiziksel olarak eski durumuna getirilmesi sürecidir, bu süreçte hem estetik hem de yapısal unsurlar göz önünde bulundurulur. Restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra, kültürel değerlerin turizme kazandırılması için çeşitli stratejiler geliştirilir. Bu stratejiler hem ziyaretçi deneyimlerini iyileştirmeyi hem de kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamayı hedefler (Timothy, 2011: 201, 204). Kahramanmaraş'ın kültürel değerlerinin restorasyonu ve turizme kazandırılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve kamuya sunulması açısından kritik bir süreçtir. Bu süreç, hem mirasın korunmasını hem de Kahramanmaraş turizm potansiyelinin artırılmasını sağlar.

SONUÇ

Kahramanmaraş, Hititlerden Osmanlılara uzanan geniş tarihî yelpazesi, arkeolojik alanları, müzeleri ve kültürel rotaları ile Türkiye'nin önemli kültür turizmi destinasyonlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kitabın bu bölümünde, Kahramanmaraş'ın kültür turizmi potansiyeli detaylı bir şekilde incelenerek, şehrin kültür turizmi stratejilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Kahramanmaraş'ın kültür turizmi açısından sahip olduğu potansiyel ve karşılaştığı zorluklar üzerine yapılan değerlendirme sonucunda, ilde kültür turizminin geliştirilmesi için bazı kritik stratejilerin hayata geçirilmesi gerektiği belirlenmiştir. İlk olarak, arkeolojik alanların korunması ve etkin bir şekilde tanıtılması, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda, yerel yönetimler, akademisyenler ve turizm sektörü temsilcileri iş birliği içerisinde çalışarak bu alanları turizme kazandırmalıdır.

İkinci olarak, turizm altyapısının geliştirilmesi, ziyaretçilerin konforunu artırarak ilde daha uzun süre kalmalarını sağlamaktadır. Modern konaklama tesisleri, restoranlar ve ulaşım imkânları, turistlerin ilde geçirdikleri süreyi uzatacak ve ekonomik katkı sağlayacaktır. Ayrıca, kültürel etkinlikler ve festivaller düzenlenerek şehrin kültürel zenginlikleri daha geniş kitlelere tanıtılmalıdır. Bu tür etkinliklerin, yerel halk ile turistler arasındaki kültürel etkileşimi artıracığı düşünülmektedir.

Üçüncü olarak, kültür turizminin sürdürülebilirliği açısından yerel halkın bu süreçlere aktif katılımı sağlanmalıdır. Yerel halkın kültürel mirasın korunması ve tanıtılması konusundaki farkındalığı artırılarak, turizm faaliyetlerine dâhil edilmesi hem kültürel hem de ekonomik açıdan olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Sonuç olarak, Kahramanmaraş'ın kültür turizmi potansiyeli, doğru stratejiler ve politikalarla değerlendirildiğinde, ilin ekonomik ve kültürel kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu doğrultuda, yapılacak yatırımların ve geliştirme projelerinin, kültürel mirasın korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemesi gerekmektedir. Kahramanmaraş'ın kültür turizminin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi, hem yerel ekonomi üzerinde olumlu etkiler yaratacak hem de Türkiye'nin kültürel zenginliğinin ulusal ve uluslararası alanda tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Ç. (2018). Neo-Hitit Kent Devleti Gurgum'un Erken Demir Çağı Kral Heykelleri. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences*, (3), 337-360.
- Akdağ, Ç. (2019). Hitit ve Ardılları Neo-Hitit Figürlerinde Uyum ve Direnç: Tanrılar ve Krallar. *Oannes - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 53-68.
- Bayır, Ö. G., ve Köse, T. Ç. (2019). Kültürel Miras ve Korunmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri. *Kastamonu Education Journal*, 27(4), 1827-1840.
- Bostancıeri, B. (2019). *Gaziantep'te Kültür Turizmi: Yerli Turistlerin Algılarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Cornelisse, M. (2021). *Authenticity and Sustainability in Tourism and Tourism Studies: Conflicting Truths and Practices*. (Yayınlanan Doktora Tezi). Erasmus University, Rotterdam.
- Çiçek, M. (2017). *Konya'nın Kültürel Markalaşma Süreci: Tur Şirketleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Davutoğlu, E. (2019). *Kültürel Turizmin Bir Yerel Kalkınma Aracı Olarak Sürdürülebilirliğinin Mardin Kenti Örneği Üzerinden İncelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demirci, M. (2005). İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (319-331). 6-8 Mayıs 2004. İstanbul.
- Dumankaya, O. (2017). Germanicia 2016 Kazıları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* (515-524). 2. Cilt, Ankara.
- Dumankaya, O. (2019). Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (66), 409-434.
- Dumankaya, O. (2021). Caesarea Germanicia Sikkeleri Işığında Nehir Tanrısı Pyramos. İçinde: Dumankaya, O. (Ed.), *Çağlar Boyunca Nehirler Denizler ve Göller: Prehistoryadan Bizans Dönemine* (558-572). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Gökçek, L. G. (2004). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 151-154.
- Gökçek, L. G. (2005). Kültepe Tabletlerinde Maraş Bölgesi. *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (309-318). 6-8 Mayıs 2004. Kahramanmaraş.
- Gökhan, İ. (2014). Roma ve Bizans Döneminde Germanicia (Maraş). *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 76-87.
- Gümüüşü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. *Erdem* (75), 99-120.
- Hoşkara, Ş., Angela L. ve Sedef D. (2021) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Ulaşmada Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetiminin Rolü: Disiplinler Arası Bir Yaklaşım. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 36(4), 1963-1976.
- ICOMOS. (1967). The Norms of Quito: *Final Report of the Meeting on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historical Value*. 29 November 2 December 1967, Quito.
- ICOMOS. (2017). The Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas. *International Council on Monuments and Sites*. October 1987, Washington.
- International Council on Monuments and Sites, ICOMOS (1990). Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage,. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2024).
- International Council on Monuments and Sites, ICOMOS. (1999). International Cultural Tourism Charter,. http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2024).
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2004). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karademir, N. (2022). Kahramanmaraş'ta Yaratıcı Turizm. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 8(99), 1892-1909.
- Kaynak, İ. ve Sezgin, M. (2008). İnanç Turizmi Kapsamında Dinlerde Seyahat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1-2), 349-360.
- Korkmaz, Z. Ö. ve Öztürk, M. (2023). "City Break" Hareketi Yerel Kalkınmada Etkili Bir Kamu Politikası Olabilir mi? Isparta İli Örneği. *Journal of Academic Researches and Studies*, 15(29), 471-494.

- Kozak, N., Kozak, M. A., ve Kozak, M. (2017). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lewy, H. (1965). *Anatolia in the Old Assyrian Period*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century After Christ*. London: Princeton University Press.
- Mckercher, B. ve Cros, H. (2002). *Cultural tourism. The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*. New York: The Hawort Pres.
- Merwe, C. D. (2016). Tourist guides' perceptions of cultural heritage tourism in South Africa. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 34, 117-130.
- Millar, F. (1993). *The Roman Near East, 31 BC-AD 337*. London: Harvard University Press.
- Nagy, K. (2012). Heritage tourism, thematic routes and possibilities for innovation. *Club of Economics in Miskolc TMP*, 8(1), 46-53.
- Ok, M. (2021). Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Bir Gurup Doğu Sigillata A Grubu Seramiğin Değerlendirmesi. İçinde: Dumankaya, O. (Ed.), *Arkeolojik Küçük Buluntular Pişmiş Toprak, Metal, Kemik, Cam ve Taş Eserler (231-246)*. İstanbul: Doruk Yayınevi.
- Ok, M. (2023a). Germanicia'da Bulunan Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde İ. Solak ve S. Alıç (Ed.), *Maraş Araştırmaları IV (11-27)*, Konya: Palet Yayınları.
- Ok, M. (2023b). Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri. *Cedrus* 11, 359-376.
- Ok, M. ve Dumankaya, O. (2022). Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4(1), 99-139.
- Orlin, Louis L. (2007). *Life and Thought in the Ancient Near East*. Michigan: University of Michigan Press.
- Ostrogorsky, G. A. (2011). *Bizans Devleti Tarihi* (İlk Baskı 1940). (çev. Fikret Işıltan), 7. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Özgüç, T. (2005). *Kültepe: Kaniš/Neša*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Prentice, R. (1993). *Tourism and heritage attractions*. London: Routledge
- Richards, G. (2007). "Global Trends in Cultural Tourism", (Ed. G. Richards) *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. New York: Routledge.
- Richards, G. (2018). Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Current Trends. *Journal of Heritage Tourism*, 13(3), 12-21.
- Richards, G. ve Wilson, J. (2004). The Impact Of Cultural Events on City İmage: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 41(10), 1931-1951.
- Richards, G., & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A Solution to the Serial Reproduction of Culture? *Tourism Management*, 27(6), 1209-1223.
- Rohrscheidt, A. M. (2008). Cultural Tourism-Concerning the Definition. *Turystyka Kulturowa*, 1, 46-62.
- Sağlam, D. (2019). *Trabzon İlinde Kültür Turizmi ve Turizm Planlamasına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Sezer, İ. (2017) Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 59, 37-60.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- The United Nations World Tourism Organization, UNWTO, (2018). Conference on City Breaks: Creating Innovative Tourism Experiences, <http://marketintelligence.unwto.org/content/urban-tourism>, (Erişim Tarihi: 02.01.2019).
- Timothy, Dallen, J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Bristol: Cahnnel View Publications.
- Tosun, C. (1998). Limits to Community Participation in the Tourism Development Process in Developing Countries. *Tourism Management*, 19(6), 613-633.

- Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. *Tourism Management*, 23(3), 289-303.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. (1972). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Erişim Tarihi: 30.07.2024).
- Ürkmez, Ö. (2014). Eski Çağ'da Maraş ya da Marçaşti Germanicia. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 67-95.
- Ürkmez, Ö. (2017a). Antiocheia Ad Taurum: Maraş Şehrinin Bilinen İlk İsmi. İçinde İ. Solak (Ed.), *Kahramanmaraş Ansiklopedisi* (309). Cilt. 1/A, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları.
- Ürkmez, Ö. (2017b). Antiochus IV: Maraş Kralı. İçinde İ. Solak (Ed.), *Kahramanmaraş Ansiklopedisi* (309-310). Cilt. 1/A, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları.
- Ürkmez, Ö. (2018). Mezopotamya-Anadolu-Levant Kavşağında Gurgum Maraş: Askeri Rotalar, Ticaret Yolları ve Sınır Taşları. İçinde B. Gökçe ve P. Pınarcık (Ed.), *Eski Yakındoğu'da Ulaşım Üzerine Yazılar* (333-354). Ankara: Akademisyen Yayınları.
- Ürkmez, Ö. (2019). Urfalı Mateos Zamanında Romalı Maraş'ın (Germanicia) Son Asrı. İçinde T. Demir, M. Ekici, M. Şahan Dinç ve M. Ç. Tarhan (Ed.), *Rıfat Ergeç Armağanı: Studies Presented to Rıfat Ergeç* (311-322). Gaziantep: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Wang, S., Fu, Y. Y., Cecil, A. K. ve Avgoustis, S. H. (2006). Residents' Perceptions of Cultural Tourism and Quality Of Life- A Longitudinal Approach. *Tourism Today*, 6, 47-61.
- Yıldırım, E. ve Kalaycı, A. (2022). Makedon Krallığının Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğuna Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi. İçinde: İ. Solak ve S. Alıç (Ed.), *Maraş Araştırmaları-III* (9-24). Konya: Palet Yayınları.
- Yıldırım, E. ve Kalaycı, A. (2023). Roma İmparatorları Augustus'tan (İÖ 27) Vespasianus Dönemine Kadar (İS 72) Maraş ve Çevresi. İçinde: İ. Solak ve S. Alıç (Ed.), *Maraş Araştırmaları-IV* (27-35). Konya: Palet Yayınları.
- Yıldırım, M. (2017). Kültürel Turizm ve Kültürel Mirası Koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı Örneği. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 8(2), 335-344.
- Yücel, B. ve Ertin G. (2019), Muğla Kentinin Kültür Turizmi Potansiyeli, *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 99-112.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş'ta Sağlık Turizmi

Tuğrul Avcı*

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın genelinde toplumların refah seviyesi artırmıştır. Artan üretim ve gelişen teknoloji ile insan ve hayvan gücüne dayalı üretimin yerini makineler almaya başlamıştır (Günay, 2002). Tüm bu gelişmeler insan konforunun artışı ile neticelenmesine rağmen kalabalıklaşan şehirlerdeki stresli yaşam ve çevre sorunlarının artışı beraberinde çeşitli sağlık sorunlarını da getirmiştir (Berktaş ve Oraklıbel, 2021). Böylelikle artan seyahat etme ve yeni yerler görme arzusu eski dönemlerdeki seyahat etme güdüsünden farklılaşarak maddi çıkar gözetmeksizin yapılan faaliyetlere dönüşmüştür. Yapılan akademik çalışmalarda “turizm” kavramının 20. asırda ortaya çıktığı görüşü baskın olsa da turizm kavramı ile örtüşen yeni yerler görmek, sağlık edinmek veya dini bir vecibeyi yerine getirmek maksatlı yapılan seyahatlerin kökenin antik çağlara kadar dayandığını söylemek mümkündür (Köksal, 1994: 1). Bu konudaki örneklerden biri Iuppiter Dolichenus kültürünün (Jüpiter Dolichenus) merkezi olan Gaziantep ili sınırları içerisindeki Dülük antik şehridir. Roma ve Helenistik dönemlerde çoğunlukla asker sınıfına ait zümrenin Doliche’yi kutsanmak ve zafer için fırtına tanrısına adakların sunmak amaçlı ziyaret etmeleri bu alanın Roma topraklarındaki asker sınıfının ziyaret ettiği bir turizm merkezi haline dönüştürmüştür (Çobanoğlu vd., 2016). Benzer şekilde sağlık turizminin kökeni ile ilgili örnekler de mevcuttur.

Anadolu’daki şifalı suların kullanımının Hititlerden itibaren kullanılmaya başlandığı akademik çalışmalarda belirtilmekte ancak bu doğal kaynakların Anadolu’da yaşayan daha eski medeniyetler tarafından fark edilememiş olması

* Dr., Bağımsız araştırmacı, <https://orcid.org/0000-0003-2395-8134>

mümkün gözükmemektedir (Doğaner, 2001: 75; Akbulut, 2010; Sandal ve Karademir, 2015; Polat, 2023). Anadolu'daki termal kaynakların sağlık amaçlı kullanımının kökeni ile ilgili farklı görüşler olsa da bu kaynakların sistemli bir şekilde kullanımının Roma döneminde başladığı genel olarak kabul edilen görüştür (Cook, 2008; Kördeve, 2016; Polat, 2023). Romalılar bazı hastalıkların iyileşmesinde termal suların yardımcı olduğu ve savaşlarda yaralanan askerlerin tedavi sürecinin hızlanmasına katkı sağladığı için termal suların yer aldığı sahalarda tesisler inşa etmişlerdir. Böylelikle Anadolu'da termal kaynakların sağlık amacıyla kullanımı yaygınlaşmıştır. Anadolu'nun pek çok yerinde bugün izlerine rastladığımız hamam kalıntılarının çoğunun Roma ve Bizans döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Nitekim günümüzdeki Denizli ili sınırları içerisindeki Pamukkale (Hierapolis) ve Çanakkale ili sınırları içerisindeki Kestanbol (Alexandria Troas) hamamlarının Roma döneminde inşa edildiği ve sağlık amaçlı kullanıldığı bilinmektedir (Doğaner, 2001; Akbulut, 2010). Termal sulara bağlı olarak gelişen kültür, sağlık turizminin erken evrelerini oluşturmaktadır. Termal suların sağlık amaçlı kullanımı Anadolu'nun Türk hâkimiyeti ile birlikte devam etmiştir. Hem Selçuklu döneminde hem de Osmanlı döneminde inşa edilerek kullanılan hamamlar ve imarethaneler şifa kaynağı olarak uzun yıllar topluma hizmet etmişlerdir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde termal suların kullanımı ve faydaları ile ilgili teknik çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki 1924 yılında devlet eliyle Bursa'da inşa edilen termal oteldir. Bu otelin ardından 1936 yılında Yalova'da bir termal tesis inşa edilmiş ve 1938 yılına gelindiğinde İstanbul Tıp Fakültesi bünyesinde "Hidro-Klimatoloji Kürsüsü" açılarak kaplıcaların tıp alanında kullanımı ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır (Köksal, 1994; Doğaner, 2001; Akbulut, 2010). 1960'lı yıllara gelindiğinde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından hidrojeolojik etütler yapılarak kaynak sahaları tespit edilmiş ve termal suların hidrolojik tetkikleri yapılmıştır. Günümüze gelindiğinde termal suların kullanımı ile ilgili gerek devlet eliyle gerekse özel teşebbüslerle tesisler inşa edilerek turizme kazandırılmaya devam etmektedir.

Çeşitli mineralojik özelliklere ve sıcaklığa sahip olan termal suların oluşumu bir dizi tektonik faaliyetlere bağlı olarak gelişmektedir. Anadolu'nun Alp Orojenezi kıvrım kuşağında yer alması hareketli bir tektonik yapıda olmasına neden olmuştur. Levha hareketlerine bağlı meydana gelen bu kırıklı ve kıvrımlı yapı nihayetinde aktif fayların yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu faylar sayesinde yüzeyden zemine sızan suların jeotermal gradyana bağlı olarak sıcaklığı artmakta ve geçtiği kayaçların mineralojik özelliklerini bünyesine alarak tekrar yüzeye çıkması neticesinde termal kaynakları oluşturmaktadır (Gürbüz ve Korkmaz, 2001; Sandal ve Karademir, 2015; Samırkaş Komşu ve Eban, 2019).

Kitabın bu bölümünde öncelikle sağlık turizminin kökeni ve mevcut durumu incelenmiştir. Sonrasında Kahramanmaraş ilinde yer alan termal suların kullanımının ne kadar eskilere gittiği yüzey araştırması, arşiv belgeleri ve seyahatnamelerin verdiği bilgiler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuçta ise Kahramanmaraş'taki sağlık turizminin günümüzdeki durumu değerlendirilmeiş ve ilde sağlık turizminin geliştirilmesi adına atılacak adımlar hususunda öneriler sunulmuştur.

5.1. Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Türleri

Turizmin alt dallarından biri olan sağlık turizmini insanların tedavi amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatler şeklinde tanımlamak mümkündür. Birçok disipline çalışma konusu olan sağlık turizmi ile ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlamalardan en genel olanı “sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla ikamet edilen yerden başka bir yere seyahat edilmesi ve gidilen yerde en az 24 saat kalınarak sağlık ve turizm olanaklarından yararlanılması” şeklindedir (Kördeve, 2016). Köken itibariyle antik çağlara kadar giden sağlık turizmi sağlık veya zindelik kazanmak amacıyla en yaygın doğal kaynakların kullanımı şeklinde yapılan seyahat türüdür. Günümüzdeki kapsamına göre kendi içerisinde dört alt başlık altında incelenen sağlık turizminin en bilineni termal turizmdir. Medikal turizmi, yaşlı turizmi ve engelli turizmi şeklinde olan diğer alt başlıklar dünya üzerinde pek yaygın olmamakla birlikte daha çok gelişmiş ülkelerde görülen turizm faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.1. Termal Turizmi

Sağlık turizmi içerisinde en çok bilinen turizm çeşidi olan termal turizmi birçok kaynaktan doğrudan sağlık turizmi kavramı yerine kullanılmaktadır. Köken itibariyle en eski turizm faaliyetlerinden biri olan termal turizminin ilk örneklerine M.Ö. 4000 yıllarında Sümerliler döneminde rastlanıldığı bilinmektedir. Sümerlilerin sıcak su kaynaklarının iyileştirici etkisinden dolayı bu suları kutsal kabul ettiği böylece termal turizminin temellerinin atıldığı kabul edilmektedir. (Aydın ve Karamehmet Aydın, 2015; Uğurlu vd. 2016). Bu konudaki arkeolojik çalışmaların az olduğu ve yoruma açık olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda hususun irdelenmesi ve arkeolojik belgeye dayandırılması gerekmektedir. Diğer yandan yazı, takvim, zamanın saat cinsinden ölçümü gibi medeniyetin temel taşlarını oluşturan bir uygarlığın sıcak suları fark etmemiş ve ondan faydalanmamış olması pek olası değildir. Böylelikle Sümerlilerin termal turizmin temellerini attığının kabulü bilimsel açıdan eksik ama mantık çerçevesinde bakıldığında kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Anadolu'da ise termal turizmin Hititlerden itibaren başladığı Hititlerin termal

kaynakların etrafına tesisler inşa ederek sağlık amacıyla kullandığı genel kabul edilen görüştür (Doğaner, 2001; Akbulut, 2010; Sandal ve Karademir, 2015; Polat, 2023). Roma döneminde sağlık açısından destekleyici faydalarına binaen sistemli bir şekilde termal kaynakların kullanımı ile termal turizmin yaygınlaştığı söylenebilir. Roma döneminde kalıntıları günümüze ulaşan birçok tesisin inşa edilmesi, Romalıların termal kaynaklarına verdiği önemi ve yoğun kullanımı gözler önüne sermektedir (Cook, 2008; Kördeve, 2016). Günümüzde termal turizm ile birlikte anılan SPA kısaltması Roma döneminden günümüze ulaşan “Sudan Gelen Sağlık” (Selus Per Aqua) cümlesinin kısaltmasıdır.

Günümüzde Termal turizm ifadesi yerine kullanılmaya başlanan SPA turizmi şifalı sulardan sağlık için yararlanmanın yanında eğlence amacı da gütmektedir. Termal turizmi tanım olarak değerlendirildiğinde kabaca birbiri ile örtüşen tanımlar yapılmıştır. En genel ifadelerle termal suların tedavi maksatlı kullanımının yanı sıra iklim kürü, fizik tedavi ve vücut egzersizleri ile sağlığın desteklenmesi veya tedavi amacıyla yapılan turizm faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür (Soysal, 2017). Sağlık turizmi ile ilgili diğer tanımlar ise “sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için (genellikle 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılama sonucu doğan hareketlerdir” şeklindedir (Aydın, 2012). Termal turizmi günümüzde şifalı suların yanında iklim kürü ve fizik tedavi ve eğlence olanakları ile birlikte daha ön plana çıkmaktadır. Turistik faaliyetin sürdürüldüğü alanda yeme içme, dinlenme, eğlence gibi aktivitelerin yanında iklim konforu da göz önünde bulundurulmuş bir unsur olmuştur (Kantar ve Işık, 2014).

Termal suların kendi içindeki ayırımı ise sıcaklık derecelerine göre yapılmaktadır. Termal suyun mineralojik özellikleri suyun bulunduğu kayaçların kimyasal özelliklerine göre değişmektedir. Sıcaklıklarına göre ise üç ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Su sıcaklığının 20°C'nin altında olduğu sulara soğuk mineralli sular, su sıcaklığının 20°C-30°C arasındaki sulara hipotermik sular, 30°- 40°C arasında sıcaklıktaki sulara termal sular ve son olarak 40°C üzerinde sıcaklığa ulaşan sulara ise hipertermal sular olarak sınıflandırılmaktadır (Yorulmaz ve Aydoğdu, 2021). Türkiye jeolojik ve tektonik özellikleri bakımından oldukça zengin bir konuma sahiptir. Avrasya, Arap ve Afrika levhalarının birbirini sıkıştırdığı kuşakta yer alması bu bölgeyi tektonik açıdan hareketli bir yer haline getirmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, termal suların gerek sıcaklıkları gerekse mineralojik özellikleri bakımında çeşitliliğe sahiptir.

5.1.2. Medikal Turizmi

Sağlık turizmi başlığı altında değerlendirilen bir diğer turizm faaliyeti de medikal turizmdir. Medikal turizmi doğrudan sağlık hizmeti almak için yapılan turizm faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıp doktorlarınca yapılan tedavi hizmetlerini almak üzere hastanın ikamet ettiği yerden başka bir yere seyahat etmesi, şeklinde tanımlanan medikal turizmi genel olarak, gelir seviyesi yüksek ülkelerden gelir seviyesi orta veya düşük ülkelere ucuz sağlık hizmeti almak amacıyla yapılan sağlık turizmi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı imparatorluğu dönemlerinde inşa edilen şifahaneler ve bimarhaneler toplumun sağlık hizmetlerini yerine getirmeye çalışan medikal turizminin ilk örneklerinin gerçekleştiği mekânlardır. Dârü's-şifâlar olarak da anılan bu kurumlar vakıflar tarafından idare edilen ve talep edenlere ücretsiz hizmet veren kurumlardı. Şifahaneler ile kompleks inşa edilen kervansaraylar da uzaktan gelen hastalar için sağlık hizmeti vermekteydi (Kesik, 2020; Kemaloğlu, 2014). Bu bağlamda Anadolu'daki medikal turizmin temellerinin Selçuklular döneminde atıldığını ifade etmek mümkündür.

5.1.3. Üçüncü Yaş Turizmi ve Engelli Turizmi

Üçüncü yaş turizmi, özellikle gelişmiş ülkelerin yaşlanan nüfusunun seyahat etme taleplerini karşılamak üzere ortaya çıkan bir turizm türüdür. Benzer şekilde engelli bireylerin artan seyahat etme isteği de engelli turizminin gelişmesini sağlamıştır. Yaşlı ve/veya engelli bireylerin yaşam konforlarının artırılmasına yönelik tasarlanan tesislerde gerçekleştirilen bu turizm türleri sağlık turizminin alt dalları şeklinde değerlendirilebilmektedir. Dünyada ve Türkiye'de diğer turizm türlerine göre yeni gelişen üçüncü yaş ve engelli turizmi, bireylerin sağlık ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı ayrıca dinlenme ve eğlenme imkânlarının sunulduğu tesislerde gerçekleştirilmektedir (Kantar ve Işık, 2014; Kördeve, 2016; Yorulmaz ve Aydoğdu, 2021).

5.2. Kahramanmaraş'ın Coğrafi Özellikleri

Akdeniz bölgesinin Adana bölümünde yer alan Kahramanmaraş ili idari olarak Kuzeyde Sivas, Doğuda Malatya ve Adıyaman, Güneyde Gaziantep ve Osmaniye Batıda ise Kayseri ve Adana illeri ile komşudur (Görsel 5.1) (Gürbüz ve Korkmaz, 2004; Sandal ve Karademir, 2015; Karademir vd., 2018). Ayrıca Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinin kesiştiği konumda yer alması Kahramanmaraş coğrafyasını fiziki ve beşeri olarak geçişlerin yaşandığı bir bölge haline getirmiştir (Toroğlu vd., 2021: 233). Kahramanmaraş'ın bu geçiş kuşağında yer alıyor olması iklim, topoğrafya, bitki örtüsü ve kültürel bağlamda çeşitliliğe sahip olmasına olanak sağlamıştır.

Görsel 5.1. Kahramanmaraş'ın lokasyonu

Yükseltisi 3000 metreyi aşan yüksek zirveleri ve 400 metre yükseklikteki ovaları ile Kahramanmaraş engebeli bir topoğrafyaya sahiptir (Avcı, 2023: 65). Kahramanmaraş'ı kuzeyde Elbistan-Afşin ve Göksun ovaları ile güneyde Sağlık, Narlı ve Maraş ovalarından adeta duvar gibi ayıran dağlık kütleler, yükselti farkı nedeniyle bölgeyi iklim açısından farklılaştırmış; bu durum, bitki örtüsü ve tarım gibi iklime bağlı coğrafi unsurların çeşitlenmesine yol açmıştır. İlin iklimi genel hatlarıyla Akdeniz iklim tipine uygun olsa da ilin kuzeyindeki Elbistan Afşin ve Göksun ilçelerinin yer aldığı sahada karasal iklim ve karasal iklime geçiş karakterinde bir iklim tipi gözlenmektedir. İli doğu batı doğrultusunda ikiye ayıran dağlık kütleler nemli havanın iç bölgelere sokulmasını engelleyerek Akdeniz iklim karakterine sahip koşulların değişmesine neden olmaktadır. İlin Güneydoğusunda yer alan sahalar yaz kuraklığının daha sert hissedildiği kesimler olurken batıdaki Andırın ilçesinin yer aldığı sahalar Çukurova'dan yükselen nemli havanın dağlık kesimde yoğunlaşmasıyla karakteristik Akdeniz iklim ile örtüşmeyen yaz yağışlarının görülmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda iklim karakteri olarak genel hatlarıyla Akdeniz ikliminin görüldüğü Kahramanmaraş sahip olduğu coğrafi konumu neticesinde iklimin geçiş karakteri gösterdiği bir saha üzerinde yer almaktadır. Bitki örtüsü ve çeşitliliği de iklim karakterine bağlı olarak il genelinde farklılıklar göstermektedir. İl ortalamasına göre daha

Bu kıvrılmalar ve kırılmalar Miyosen döneminde de kendini göstermiş ve dolayısıyla Kahramanmaraş sınırları içerisinde birçok fay hattının yer almasına sebep olmuştur. Bu fay hatlarından en büyük olanları Türkoğlu ilçesi sınırlarından itibaren başlayıp Güneybatı-Kuzeydoğu hattı boyunca Adıyaman il sınırlarına kadar boydan boya kat eden, Doğu Anadolu Fayı ile Göksun ilçesinden başlayarak Berit dağı'nın kuzeyi boyunca Elbistan Ovasını Doğu-Batı istikametinde boydan boya kat ederek Malatya ili sınırına kadar ulaşan Elbistan fayıdır (Görsel 5.2). Şifalı suların oluşmasında faylara bağlı kırıklı yapının mevcudiyeti önem arz etmektedir. Atmosferik kökenli yüzey suları geçirimli tabakalar ve faylardan yerin derinliklerine doğru sızmakta ve jeotermal gradyana bağlı olarak ısınarak faylar vasıtasıyla tekrar yüzeye çıkmaktadır. Sular bu süreç içerisinde yerin derinliklerine doğru sızarken ve yüzeye doğru yükselirken geçtikleri kayaçların minerallerini bünyelerine alarak şifalı suları oluşturmaktadır (Gürbüz ve Korkmaz, 2004). Nihai olarak oldukça karmaşık ve hareketli bir jeolojik yapıya sahip olan Kahramanmaraş ili bu yönüyle sağlık turizmi için önemli bir paya sahip şifalı suların ortaya çıktığı bir il olmuştur.

5.3. Kahramanmaraş'ın Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizminin Kökeni

Kahramanmaraş'ın sağlık turizmi ile ilgili münferit çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan birinde il sınırları içerisinde tetkik edilen 12 kaynaktan 10 kaynağa ait suların mineralojik özellikleri analiz edilerek yayınlandığı tespit edilmiştir. (Tablo 5.1) (Gürbüz ve Korkmaz, 2004). Yapılan incelemeler genel olarak değerlendirildiğinde Ilıca, Döngel ve Yel Değirmeni kaplıcalarında yer alan sular 20 °C'nin üzerinde olup sıcak şifalı sular kategorisinde değerlendirilmiş, diğerlerine ise soğuk şifalı sular kategorisinde yer verilmiştir. Sıcak şifalı su kaynaklarından Ilıca ve Döngel kaplıcaları günümüzde faaliyetlerini sürdürerek şifa dağıtmaya devam ederken Yel Değirmeni Kaplıcası maalesef Sır baraj gölünün suları altında kalmıştır. Günümüzde Ilıca ve Döngel kaplıcaları ile Ekinözü içmelerinin bulunduğu alanda tesisler bulunmakta ve özellikle iç turizme yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir (Küçükdağlı, 2014; Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2016). Bu mekânlar Kahramanmaraş'ın sağlık turizmi açısından en bilinen ve faydalanılan mekânlarıdır. Diğer şifalı suların yer aldığı mekânlarda sağlık turizmine yönelik herhangi bir tesis yer almamakta ve ancak bu şifalı sular yerel halk tarafından bilinmektedir. Kahramanmaraş'taki tetkiki yapılan şifalı suların sadece üçü kaplıca turizmine uygun sıcak sular kategorisinde yer alırken geriye kalan dokuz kaynağın içmece olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İçme sularının yer aldığı sahalardan ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında Ekinözü içmeleri hariç diğer kaynakların bilinirliğinin oldukça az olduğu söylenebilir. Bu kaynakların turist çeken bir mekân haline gelmesi yeterli teknik analizlerin akabinde tesisleşerek kullanıma açılması ile mümkündür. Yapılan çalışmalar Kahramanmaraş ilinin

bu husustaki potansiyelini ortaya koymakta ve ilin turistik bir cazibe merkezine dönüşmesinde alternatif unsurlar olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir (Gürbüz ve Korkmaz, 2004).

Tablo 5.1. Kahramanmaraş'ta Tetkiki Yapılan Şifalı Sular

Kaynak Adı	Fiziksel ve Mineralojik özellikleri			
	Debi (lt/s)	Sıcaklık (°C)	PH ve Sertlik	Kimyasal Bileşenleri
Ilıca Kaplıcası	5,65	43-41	7.5-7	Mineralce fakir kimyasal su(akroterm)
Döngüle Kaplıcası	10,18	32-39	7	Mineralce fakir kimyasal su(akroterm)
Ekinözü Yukarı İçme	0,96	13,3-13	6,3-6,1	Bikarbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Ekinözü Orta İçme	0,66	13,3-13	6,2-6	Bikarbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Ekinözü Aşağı İçme	0,40	14	6,4-6,1	Bikarbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Yel Değirmeni Kaplıcası	3,9	29,5-36		Mineralce fakir kimyasal su(akroterm)
Uyuzpınar İçmesi	0,30	15,7-15,4	7.5-7	Bikarbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Hopur İçmesi	0,09	21- 17,4	11,9-10	Karbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Dereboğazı İçmesi	0,15	15,5	7,5	Bikarbonatlı, Kalsiyumlu ve Magnezyumlu
Çınarlı İçmesi	-	24,5-8	12,1-11,3	Sodyumhidroksitli, Sodyumklorürlü ve karbonatlı
Büyükkızılçık İçmesi	-	12,5	3,9-3,7	Kükürtlü, Magnezyumlu ve Demirli
Keklikoluk İçmesi	-	-	-	-

Kaynak: Gürbüz ve Korkmaz (2004)

Kitabın bu bölümüne konu olan Kahramanmaraş'ın şifalı sularının ne zamandır kullanımda olduğu, bu mekânların günümüzdeki durumlarının ne olduğu ve şifalı suların kullanım kökenleri ile ilgili saha çalışması ve arşiv taraması yapılmıştır. Yapılan saha çalışmasında şifalı suların kullanımı ile ilgili yapı kalıntıları tespit edilmeye çalışılırken arşiv taramasında yerli ve yabancı seyyahların gezi notlarından ve Osmanlı döneminde tutulmuş kayıtlardan yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Kahramanmaraş Ilıca mahallesinde sıcak suyun kendiliğinden çıktığı ve eski kaynağa yaklaşık 200 metre mesafede Roma-Bizans dönemine ait olduğu düşünülen mimari öğelerin yüzeyde gözlemlendiği söylenebilir. Tespit edilen yapıya ait kalıntıların yoğunluğu ve büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda termal suyun kullanıma bağlı bir yapının inşa edildiği çıkarımına varılabilir (Resim 5.1).

Resim 5.1. Ilıca mahallesindeki yüzeyde gözlenen mimari kalıntılar

Arşiv kayıtları ve seyyahların gezi notları değerlendirildiğinde ise çalışma sahasındaki kaynaklara ait en eski tarihli belgenin 1658 tarihli Antakya Patriği Makaryus'un seyahati sırasında Ilıca ile ilgili tuttuğu kayıtlar olduğu görülmektedir (Köleli, 2020). Daha sonraki kayıtlar ise 1867 tarihli Halep Vilayet Salnamesi içerisindeki Maraş Sancağına ait kayıtlardır. Bu kayıtlarda Kahramanmaraş'ta yer alan şifalı sular yer almaktadır. Sonrasında sırasıyla arkeolog David George Hogarth ve arkeolog John Arthur Ruskin Munro'nun 1895 yılına ait seyahat notlarında (Köleli, 2020), Dr. Şerafettin Mağmumi'ye ait seyahat notlarında, 1906 yılında İtalyan seyyah Vamitoli'ye ait seyahat notlarında Kahramanmaraş'ta yer alan şifalı suların mevcudiyeti, bilinirliği ve kullanımı ile ilgili bilgilere ulaşılmaktadır (Köleli, 2019; Köleli, 2020).

Yapılan yüzey araştırmalarında ve arşiv taramasında Kahramanmaraş'taki termal kaynakların Roma döneminden itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu alanlardaki arkeolojik çalışmaların yetersizliği termal turizmin kökenlerinin ne kadar eskiye gittiğini tam anlamıyla açıklamak için eksik kalmaktadır. Yüzeyde tespit edilen mimari öğeler ılıca mahallesinde yer alan sıcak suların kullanıldığı hususunda fikir vermekte ancak mekânın turizm karakterli kullanımına ilişkin net bir bilgi vermemektedir. Arşivdeki bilgiler ışığında Kahramanmaraş'taki termal turizme yönelik en eski kaydın 1658 yılında Antakya Patriği

Makaryus'un seyahatnamesinde Ilıca mahallesindeki sıcak suyun tüm kronik rahatsızlıklara iyi geldiği ve ziyaretçilerinin olduğuna dair aktarımları olduğu görülmektedir. 1867 tarihli Halep Vilayet Salnamelerinde ise Yenicekele ve Camustil nahiyeleri arasında kaplıca yer aldığı, yel ve sızı gibi hastalıklara iyi geldiği ve biri kadınlara biri erkeklere tahsis edilen iki adet termal tesisin yer aldığı aktarılmıştır. Salnamenin Efsus nahiyesine ait bölümünde ise kaza merkezine yakın bir yerde acı bir su bulunduğu ve bu suyu içmek suretiyle bazı hastalıklara şifa olduğu ifade edilmiştir (Öztürk, 2006). Salnamede ifade edilen bu yerin kızılık içmesi olduğunu söylemek mümkündür. Yine salnamenin Zeytun Kazası bölümünde, Zeytun kasabasına 1,5 saat yürüyüş mesafesinde bir kaplıcanın yer aldığı ifade edilmektedir. Salnamenin 1894 tarihli nüshasında ise Elbistan kazasına ait İçme adında acı suyun olduğu ve çeşitli hastalıkların tedavisine iyi geldiği bilgisi verilmiştir (Öztürk, 2006: 775).

1891 yılına ait Hogarth ve Munro'nun gerçekleştirdiği seyahatte "Ilıca Hamamı" ifadesi açıkça zikredilerek suyun sıcaklığının 104 F (40 °C) ölçüldüğü, renginin grimsi ve sülfür kokulu olduğu belirtilmiştir. Deri hastalıklarına iyi geldiği ve Zeytunluların bu suya çok kıymet verdiği de seyahat notları arasında ifade edilmiştir. 1895 yılındaki seyahatinde Doktor Şerafettin Mağmumi, Alışar adındaki yerleşmede "içme" adıyla ekşice bir suyun bulunduğunu, bu maden suyunda insanların yıkandığını, içmek suretiyle şifa bulduklarını, suyun mineralojik özelliklerinin ve faydalarının olduğunu aktarmıştır (Köleli, 2019). Son olarak 1906 yılında İtalyan seyyah Vamitelli, Elbistan'da sodalı, Zeytun ve Döngel'de kükürtlü ve Hartlap'ta ise demir mineralli suların bulunduğunu ifade etmiştir.

Yüzey araştırması ve yazılı belgelerdeki ifadeler değerlendirildiğinde, Kahramanmaraş'ta termal kaynakların kullanımının Roma dönemine kadar gittiği çıkarımına varmak mümkündür. Bu kaynaklardan Ilıca'ya ait sıcak suların Osmanlı döneminde turizm karakterli kullanımının olduğu yukarıda bahsi geçen birçok seyyahın seyahat notuna da yansımıştır. Bu kaynaklardan en çok bilinenin Ilıca olması ise Kahramanmaraş'ın kuzeye giden yollarının bu bölgeden geçmesinden ve dönemin önemli ticari merkezlerinden biri olan Zeytun'a yakın bir mesafede olmasından kaynaklanmaktadır. Kısacası Kahramanmaraş'taki şifalı suların günümüzdeki durumu incelendiğinde en bilinen olanları sırasıyla Ilıca kaplıcaları, Ekinözü içmeleri ve Döngel kaplıcalarıdır. Bu mekânların günümüzdeki durumlar alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

5.3.1. Ilıca Kaplıcası

Kahramanmaraş ili Onikişubat ilçesi sınırlarında yer alan Ilıca kaplıcası burada yer alan yerleşmeye de ismini vermiştir. Onikişubat ilçe merkezine yaklaşık 60 km mesafede yer alan kaplıcaya Kahramanmaraş-Kayseri yolunun

35. Kilometresinden itibaren Süleymanlı yoluna saparak ulaşılmaktadır. Kaplıca suları farklı tarihlerde ve derinliklerde açılan kuyulardan temin edilmektedir. 5 farklı kuyudan temin edilen sıcak su kimyasal olarak; bikarbonatlı, kalsiyumlu, kükürlü ve Magnezyumlu, fiziksel olarak; hipertermal, hipotonik (akroterm) sular grubundandır. Kuyuların su sıcaklığı 43-49 °C arasında değişmekte olup üç tesiste hizmet verilmektedir. Bu tesislerin yanında ziyaretçilere hizmet veren özel teşebbüs ile işletilen irili ufaklı pansiyon ve apart oteller de mevcuttur. Kaplıca suyunun içerdiği fiziksel ve kimyasal özelliklerden başta romatizmal hastalıklar olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde yardımcı etken olarak faydalanılmaktadır. Termal tesislere özellikle yaz aylarında Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman gibi çevre illerden pek çok ziyaretçi gelmekte ve sıcak sularından faydalanılmaktadır. Bölge termal tesislerin yanında doğal peyzajıyla da ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Doğal güzelliklerin yanı sıra yaz aylarında iklim konforu açısından da tercih edilen bir mekân olmuştur. Diğer yandan modern tesislerin yetersizliği ve ulaşım açısından kara yolunun bakımsızlığı ılıcanın çekiciliğini azaltmaktadır. Turistik mekânların temel cazibe unsurlarından biri olan ulaşılabilir olma hususu, Ilıca'yı dezavantajlı konuma düşürmektedir. Ulaşımın zor olduğu bir mekânda turizm faaliyetinin gelişimi yavaşlamaktadır.

Resim 5.2. Kahramanmaraş Ilıca Mahallesiindeki tesisler ve antik dönemdeki tesise ait kalıntılar.

5.3.2. Ekinözü İçmeleri

Kahramanmaraş ili Ekinözü ilçe merkezinde konumlanan içmeler Aşağı İçme, Orta İçme ve Yukarı içme adında 3 farklı kaynaktan kendiliğinden doğmaktadır. Mineralojik ve fiziksel özellikleri bakımından “Hidromineral Su” yani maden suları kategorisindedir. Su sıcaklıkları 13,0°C ile 13,3°C arasında değişen bu kaynakların suları bol karbondioksitli, demir tortulu, renksiz, kokusuz ve berrak özelliklerdedir (Karademir vd., 2018). Özellikle yaz aylarında çevre illerden pek çok turistin ziyaret ettiği mekânda konaklamalar pansiyonlar ve apart otellerce sağlanmaktadır. Konaklama tesislerinin yanında günlük ihtiyaçların karşılanabileceği lokanta, market ve züccaciye gibi işletmeler de yer almaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremde ciddi şekilde zarar gören tesisler için yenileme ve yeniden inşa çalışmaları sürmektedir. Ekinözü içmeleri de Ilıca’da olduğu gibi tesis ve tanıtım bakımından yetersiz düzeydedir. Özel teşebbüsler ile sürdürülmeye çalışılan tesisleşme faaliyetleri turizm potansiyelini karşılayacak düzeyde değildir.

Resim 5.3. Ekinözü İçmesine ait kaynak suyu ve tesisler

5.3.3. Döngüle Kaplıcası

Onikişubat ilçesi Döngüle Mahallesi sınırları içerisinde yer alan kaplıca, sınırları içerisinde yer aldığı yerleşme ile aynı ismi almıştır. 1991 yılında su tutmaya başlayan Sır baraj gölü altında kalan kaplıca suları, 2010 yılında özel teşebbüsler sayesinde sondajlar vasıtasıyla tekrar yüzeye çıkarılmıştır. 370 metre derinliğe sahip kuyular vasıtasıyla yüzeye çıkarılan suyun ortalama sıcaklığı 38 C° olup yaklaşık 100 lt/sn debiye sahiptir. Sıcak suyun yüzeye çıkarılmasının akabinde özel teşebbüsler ile dört modern termal tesis inşa edilmiş olup, bu tesisler günlük 4000 kişiye hizmet verecek kapasitededir. Modern tesislerin inşası ve reklam faaliyetleri neticesinde bilinirliği artan Döngüle kaplıcaları, Kahramanmaraş’ın sağlık turizmi açısından önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir (Karademir vd., 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen Kahramanmaraş ilinde sağlık turizminin alt kollarından termal turizm ön plana çıkmaktadır. Diğer alt dallar olan medikal turizmi, yaşlı turizmi ve engelli turizmüne yönelik faaliyet alanları ya da tesisler henüz bulunmamasına karşın termal turizm ile ilgili kaynaklar gerek çeşitliliği bakımından gerek kökeni bakımından oldukça köklü bir turizm faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın bu bölümünde arşiv taraması yapılmış ve Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren termal tesislerin durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ilin termal turizm kökeni Roma dönemine dayanmaktadır. Ilıca kaplıcaları ile Ekinözü içmelerinin yer aldığı sahadaki Roma dönemine ait olduğu düşünülen mimari kalıntılar ve eserler bu görüşü destekler niteliktedir. İncelenen arşiv belgelerinden ve seyahat notlarından, bu mekânların Osmanlı döneminde kullanımda olduğu ve sağlık amacıyla kullanılmak üzere ziyaret edildiği anlaşılmaktadır. Ancak termal kaynağa sahip bu mekânların kullanım sürekliliği açısından izahı yazılı belgelerin ve arkeolojik çalışmaların yetersizliği nedeniyle oldukça zor olduğundan, bu mekânların kullanımının kesintiye uğrayıp uğramadığı tespit edilememektedir. Öte yandan Ilıca kaplıcalarının 1658 yılından beri kullanımda olduğu sonraki dönemlerde kaydedilmiş seyahat notlarından anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Ekinözü içmelerinin de bilinirliği ve kullanımının sürdüğünü ifade etmek mümkündür. Dönemin ana ulaşım rotalarının dışında olması sebebiyle Döngele kaplıcasının seyyah notlarına daha az yansıdığı söylenebilir.

Kahramanmaraş'ta termal turizmin günümüzdeki mevcut durumu değerlendirildiğinde bilimsel olarak tetkik edilmiş 12 kaynaktan sadece üçünde termal turizme yönelik faaliyetin sürdüğü anlaşılmaktadır. Yukarıdaki başlıklarda verilen kaplıcalarda tesislerin faaliyet gösterdiği ancak modern anlamda yalnızca Döngele kaplıcalarında bir termal otelin yer aldığı söylenebilir. Ilıca ve Ekinözü'nde ise modern tesis sayısı ve niteliği yeterli düzeyde olmayıp modernize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Ilıca kaplıcaları ve Ekinözü içmeleri ulaşım açısından da dezavantajlı durumdadır. Mevcut karayolunun bakımsızlığı ve yola bağlı konforsuz bir seyahat bu mekânların turizm adına gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kahramanmaraş'ta termal turizmin geliştirilmesi adına öncelikle ilin ve termal tesislerin ulaşılabilir olması gerekir. Ulaşılabilirliği zor olan bir mekânın turistik açıdan talep görmesi beklenmemelidir. Bu bağlamda öncelikle karayolu ulaşımına alternatif ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi önerilebilir. Bununla birlikte yeterli ve kaliteli hizmetler sunan termal tesislerin inşası, revizyonu ve bu işletmelerde kalifiye personel istihdamı önceliklendirilmelidir. Ayrıca, termal tesislerde sağlık uygulamaları doktor gözetiminde kişiye özel olmalı; yaş

gruplarına uygun eğlence ve etkinlik ile geçirilen zamanın niteliği artırılmalıdır. Son olarak termal turizmi ile diğer alternatif turizm faaliyetleri (doğa turizmi, kültür turizmi, gastronomi turizmi ve benzeri) turist profiline ve güdüsüne göre birbirine entegre edilerek stratejiler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2010). Türkiye’de Kaplıca Turizmi Ve Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 35-54.
- Avcı, M. (2014). Türkiye’nin Flora Bölgeleri ve “Anadolu Diagonali”ne Coğrafi Bir Yaklaşım. *Türk Coğrafya Dergisi*, 225-248.
- Avcı, T. (2017). Berit Dağının (Kahramanmaraş) Vegetasyon Coğrafyası. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcı, T. (2023). XVI. Yüzyıldan Günümüze Kahramanmaraş İlinde Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Dönüşümü. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, G., & Karamehmet Aydın, B. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de Sağlık Turizmi Pazarlama Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Durum Analizi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1-21.
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 91-96.
- Berktaş, S., & Oraklıbel, R. D. (2021). Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Cook, P. S. (2008). What is Health and Medical Tourism? The Annual Conference of the Australian Sociological Association (s. 1-13). Victoria: The University of Melbourne.
- Çobanoğlu, D., Blömer, M., & Winter, E. (2016, 06 15). Doliche ve Dülük Baba Tepesi Iuppiter Dolichenus’un Anavatani. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 88-99.
- Doğaner, S. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2016). Kahramanmaraş İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2015. Kahramanmaraş: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, 8-14.
- Gürbüz, M., ve Korkmaz, H. (2001). Ilıca Kasabası’nda Sağlık (Termal) Turizmi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 36, 87-103.
- Gürbüz, M., ve Korkmaz, H. (2004). Kahramanmaraş İlin’de Şifalı Su Potansiyeli ve Değerlendirilmesi. I. Kahramanmaraş Sempozyumu (s.1553-1558). Kahramanmaraş: Maraşder-Kahramanmaraş Belediyesi.
- Kantar, G. ve Işık, E. (2014). Türkiye’de Sağlık Turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(1), 15-20.
- Karademir, N., Sandal, E. K. ve Bilinir, Ş. (2019). Döngel Kaplıcası (Kahramanmaraş)’nın Termal Turizm Potansiyeli ve Sosyo-Ekonomik Katkıları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 640-670.
- Karademir, N., Sandal, E. K., ve Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş’ta Turizm Algısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 39, 45-64.
- Karademir, N., Sandal, E. K., ve Urhan, F. B. (2018). Sağlık Turizmi Açısından Ekinözü İçmeleri. *Turkish Studies*, 13(3), 409-432.
- Kemaloğlu, M. (2014). XI-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dârtüşşifalar. *Hikmet Yurdu, Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(13), 289-301.
- Kesik, M. (2020). Selçuklular’da Sağlık, Sağlık Kurumları ve Tıp Eğitimi. *Tarih Dergisi*, 115-144.
- Köksal, A. (1994). Türkiye Turizm Coğrafyası. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Köleli, Y. (2019, Şubat 10). Şerafeddin Mağmumi’nin Notlarında 1895 Yılıının Maraş Mutfak Kültürü. Temmuz 23, 2024 tarihinde <https://marasavucumda.com/>: <https://marasavucumda.com/serafeddin-magmuminin-1895-tarihli-maras-mutfak-kulturu/> adresinden alındı

- Köleli, Y. (2020, Haziran 22). 1906 Yılında Maraş'ta Bir İtalyan Seyyah. Temmuz 25, 2024 tarihinde <https://marasavucumda.com/>: <https://marasavucumda.com/1906-yilinda-marasta-bir-italyan-seyyah/> adresinden alındı
- Köleli, Y. (2020, Nisan 7). Antakya Patriği Makaryus'un Seyahatnamesinde 1658'in Elbistan, Zeyton ve Maraş'ı. Temmuz 25, 2024 tarihinde <https://marasavucumda.com/>: <https://marasavucumda.com/antakya-piskoposu-macariusun-seyahatnamesinde-elbistan-zeyton-maras/> adresinden alındı
- Köleli, Y. (2020, Ocak 15). Hogarth ve Munro'nun Seyahatleri: 1891 Yılında Maraş. Temmuz 26, 2021 tarihinde Maraş Avucumda: <https://marasavucumda.com/hogarth-ve-munronun-seyahatleri-1891-yilinda-maras/> adresinden alındı
- Kördeve, M. K. (2016). Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış ve Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 51-61.
- Küçükdağlı, S. (2014). Kahramanmaraş'ın Turizm Potansiyeli. O. Doğan, R. Avcı ve S. Yakar içinde, Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş (s. 467-481). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Öztürk, S. (2006). Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı 1284-1326 / 1867-1908 (Cilt I). İstanbul: Kahramanmaraş Belediyesi.
- Polat, M. (2023). Kahramanmaraş'ta Termal Turizm İşletmeciliği. *Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 182-196.
- Samırkaş Komşu, M., & Eban, F. (2019). Kahramanmaraş Ilıca Kaplıcaları'nın Termal Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 653-671.
- Sandal, E. K. Ve Karademir, N. (2015). Ilıca (Kahramanmaraş) Kaplıcalarında Termal Turizm Odaklı Rekreasyon Faaliyetleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 39-50.
- Soysal, A. (2017). Sağlık Turizmi: Tehdit ve Fırsatlar Bağlamında Türkiye Açısından Bir Durum Değerlendirmesi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 169-187.
- Toroğlu, E., Avcı, T., & Gök, R. (2021). Kahramanmaraş İlinde Ceviz Üretiminin Coğrafi Şartları. İ. Solak ve S. Alıç içinde, Maraş Araştırmaları 2 (s. 231-246). Konya: Palet Yayınları.
- Uğurlu, K., Kutluk Bozkurt, A., ve Yalçın Kayıkçı, M. (2016). Sağlık Turizminde Yeni Bir Trend: Talassoterapi. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 1, 172-189.
- Varol, L., Kop, A. ve Darbaş, G. (2012). Koçlar-Sarıgüzel (Kahramanmaraş Kuzeyi) Arasında Kalan Bölgenin Jeolojik Özellikleri, Doğu Toroslar. *KSÜ Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 15(1), 43-56.
- Yorulmaz, M. ve Aydoğdu, A. (2021). Sağlık Turizmi ve Yeni trendler. Sağlık Yönetiminde Güncel Konu ve Sorunlar (s. 71-90). içinde Ankara: Berikan Yayınevi.

ALTINCI BÖLÜM

Kahramanmaraş'ta Alternatif Turizm Türlerinin Geliştirilmesi

Begüm İlbay Vatan*

GİRİŞ

Son yıllarda giderek daha fazla ilgi gören ve geleneksel kitle turizminin aksine, daha küçük ölçekli, yerel ve otantik deneyimler sunan alternatif turizm türleri, turistlerin çevreyle ve yerel kültürle daha derin ve anlamlı bir şekilde etkileşime girmesini sağlamaktadır. Bir bölgede ya da ülkede alternatif turizmin gelişmesi, sürdürülebilirliğin yaygınlaşması, doğal ve kültürel kaynakların korunması, yerel halkın refahının artırılması ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılması anlamlarını taşımaktadır. Bu noktada 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler sonrası büyük yıkıma uğrayan Kahramanmaraş ilinde alternatif turizm türlerine ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Kahramanmaraş'ta alternatif turizm türlerinin teşvik edilmesi, ekonomik kalkınma ve çevre koruma açısından büyük fırsatlar sunabilir.

Kitabın bu bölümünde, Kahramanmaraş'ın sahip olduğu zengin tarihi, kültürü ve doğal güzellikleri ile alternatif turizm türlerine yönelik potansiyelini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle alternatif turizm kavramı incelenmiştir. Sonrasında Kahramanmaraş'ta geliştirilebilecek alternatif turizm türleri ayrı başlıklar halinde tartışılmıştır. Alternatif turizm dendiğinde pek çok farklı turizm çeşidinden bahsetmek mümkündür. Bu nedenle, kitabın çıkış noktası olan ve 7 Şubat 2024 tarihinde pek çok turizm paydaşını bir araya getiren “Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı” bu bölümde yer alan alternatif turizm türlerinin belirlenmesinde kılavuz olmuştur. İlgili

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-1270-6660>

çalıştayda hüzün turizmi, kültürel miras turizmi, gastronomi turizmi, üçüncü yaş turizmi ve engelli turizmi türleri Kahramanmaraş için önerilen alternatif turizm türleridir (İlbay Vatan, 2024). Ancak kitabın bölümlerinden birini oluşturan gastronomi turizmi burada tekrar ele alınmayacaktır. Diğer turizm türleri çalıştay raporundan elde edilen veriler ışığında değerlendirilecektir.

6.1. Alternatif Turizm Kavramı

Her yıl milyonlarca insanın seyahat etmesiyle büyük ekonomik ve sosyal etkiler yaratan turizm sektörü günümüzde pek çok ülkenin önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Özellikle 1980'lerden itibaren pek çok Dünya ülkesi gelir ve istihdam yaratma açısından önemli etkilere sahip bu sektöre yüksek miktarlarda harcamalar yapmaya başlamıştır. Ancak başta Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkelerinin üretim ve tüketim tarzından kaynaklı turizmin hızlı gelişmesi sorunları da beraberinde getirmiştir (Yıldız ve Kalağan, 2008). Bu sorunların başında doğal ve kültürel kaynakların bozulması gelmektedir. Turizm sektörünün kaynakları tehlikeye sokması ise “alternatif turizm” kavramını gündeme getirmiştir (Erdoğan, 2003).

Alternatif turizmi ele alan çalışmalara bakıldığında temelde iki yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu yaklaşımlardan birincisinde, alternatif turizm diğer turizm türlerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmekte ve onlara bağlı ortaya çıktığı savunulmaktadır. İkinci yaklaşımda ise, alternatif turizmin geleneksel turizm türlerinden farklı ve özgün özelliklere sahip olduğu ileri sürülmektedir (Britton, 1977). Modern tüketim anlayışına ve emperyalistlerin sömürüsüne bir reaksiyon olarak ortaya çıktığı belirtilen alternatif turizm (Cohen, 1987), “içerdiği çeşitli turizm etkinlikleri sayesinde farklı bölgeleri turizm faaliyetleri içine alarak, belli bölgeler üzerinde yoğunlaşmayı azaltan ve turizmi 12 aya yayan; çevre, yerli halk ve turistler ile olan ilişkileri kuvvetlendiren bir turizm çeşidi” şeklinde tanımlanabilir (Orhan ve Gömüç, 2021: 186).

Turizm Bakanlığı'nın 1999 senesinde yayınladığı Turizm Terimleri Sözlüğünde, “sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacı güden turizm çeşidi” şeklinde tanımlanan alternatif turizm (Turizm Terimleri Sözlüğü, 1999: 10), gelişmemiş ülkelerin turizm kaynaklarının sömürülmesinin ve elde edilen gelirlerin gelişmiş ülkelere aktarılmasının karşısında durmaktadır. Alternatif turizm, turizm etkinliklerinin daha küçük ölçekte ve yerelin fayda sağlayacağı alternatif kalkınma anlayışı ile hareket etmektir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Alternatif turizmi karşıt kültür bağlamında ele alarak seyahat edenlerin yerel halk ve özellikle gençler üzerinde negatif etkilerinin olmasından kaynaklı, alternatif turizm, karşıt kültür yerine

hem kitle turizmi hem de sırt çantalı turizme alternatif olarak geliştirilmelidir (Cohen, 1987).

Alternatif turizm, ülkelerin turizm kaynaklarını daha etkin kullanarak insanların farklılaşan seyahat beklentilerini karşılama ve ülkelere ekonomik, beşeri ve kültürel kazanımlar sağlama noktalarından hareketle ortaya çıkmıştır. Turizmde mevsimselliğin ortadan kaldırılması, doğal ve kültürel kaynakların korunması, değişen turist beklentileri, dezavantajlı bireyler için seçenekler oluşturma, aile yapısında meydana gelen değişimler ve özellikle gençlerin gençlik turizmi, kamp ve karavan turizmi, spor turizmi gibi etkinliklere katılımlarına teşviklerin artması alternatif turizm türlerinin gelişmesini sağlamıştır (Albayrak, 2013).

Dünyada ve Türkiye’de geleneksel turizm türleri (örneğin deniz, kum, güneş turizmi), pek çok farklı sebepten (ekonomik ve/veya sosyolojik) uzun süredir hâkimiyetini sürdürmektedir. Ancak uzun vadeli bakıldığında alternatif turizmin birçok yönden daha fazla faydası olduğu aşikârdır. Alternatif turizmin faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Turizmin çeşitlenmesi, 12 aya yayılması, tüm paydaşların katılımı ve ülke geneline fayda sağlanması açısından alternatif turizm türleri önemli bir role sahiptir (Ortadoğu Kalkınma Ajansı, 2021).
- Alternatif turizm türleri yavaş gelişmeyi, uzun vadeli düşünmeyi, planlı hareket etmeyi, yerelden yönetimi, istikrarlı olmayı ve toplumun genel çıkarlarını gözetmeyi destekler (Butler, 1990: 42).
- Alternatif turizm, turistlerin kıyı bölgelere dengesiz bir şekilde yığılmasının önüne geçmektedir (Çelik, 2018).
- Alternatif turizmde kültür gezileri ön plandadır ve bunu tercih eden turistler eğitilmiş, meraklı, araştırmacı, bağımsız ve inceleme ruhuna sahip kişilerdir. En önemli özellikleri gittikleri bölgelerde daha uzun süre kalmaları ve daha çok harcama yapmalarıdır. Ayrıca doğaya, tarihe ve kültüre saygı gösteren ve onları koruyan, yerel halk ile zaman geçirmeyi tercih eden kişilerdir (Meydan Uygur ve Başkan, 2007: 39).
- Alternatif turizm türleri, olumsuz sosyal, politik ve/veya ekonomik gelişmelerden daha az etkilenir. Ayrıca, yeni iş imkânları yaratarak ülkelerin istihdamına ve gelire önemli katkılar sağlar (Çelik, 2018).
- Yerel turizm yatırımcılarının denetiminde küçük ölçekli turistik işletmeler ön plandadır. Mevcut yapıların kullanımına öncelik verilir ve bölgeye özgü mimari hâkimdir (Kısa Ovalı, 2007).

Türkiye’ye gelen turistlerin her şey dâhil konaklamayı daha sık tercih etmesi ve turizm pazarında sunulan ürünlerin uzun süre yenilenmemesi alternatif turizmin yukarıda sıralanan faydalarına rağmen fazla gelişmemesinin

önündeki temel iki engel olarak belirtilmektedir (Gülcan, 2010: 100). Halbuki eşsiz bir konuma, iklime, bitki örtüsüne, sosyal ve kültürel zenginliğe sahip olan Türkiye’de alternatif turizme eğilimin daha fazla olması beklenir (İlhan vd., 2017: 470). Türkiye alternatif turizmde başarıyı yakalayabilmek için diğer ülkelerin turizm potansiyellerini en verimli şekilde nasıl kullandıklarını, değişen şartlara göre hangi stratejileri ve alternatif turizm türlerini geliştirdiklerini inceleyerek stratejik bir plan oluşturulabilir.

Türkiye’nin her bölgesinde ya da ilinde farklı zenginliklere rastlamak mümkündür. Bu kitabın konusunu oluşturan Kahramanmaraş da bu illerden biridir. Müzeleri, antik kalıntıları, el işi kültürü, zengin mutfağı, doğası ve endemik bitkileri ile Kahramanmaraş pek çok alternatif turizm türü potansiyeline sahiptir. Ancak 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler, ilin hâlihazırda emekleme döneminde olan turizmini daha da büyük bir zarara uğratmıştır. Bu noktada Kahramanmaraş’ın yeniden ayağa kalkma sürecinde alternatif turizm türlerinin değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Kahramanmaraş’ın turizm pazarından aldığı payı artırmak, sunulan turizm hizmetlerinin ve ürünlerinin özgün olması ve çeşitlilik arz etmesi ile mümkündür. Bu noktada alternatif turizm faaliyetlerinin gelişmesini önleyici engellerin kaldırılması ilk adım olmalıdır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002).

Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı, Kahramanmaraş’ın turizm potansiyelini değerlendirmek ve öneriler geliştirmek üzere 7 Şubat 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bölümün girişinde belirtildiği gibi hüzün turizmi, kültürel miras turizmi, gastronomi turizmi, üçüncü yaş turizmi ve engelli turizmi türleri Kahramanmaraş için önerilen alternatif turizm türleri olmuştur (İlbay Vatan, 2024). Gastronomi turizmi kitabın ikinci bölümün konusu olduğundan bu bölümde ele alınmamış; hüzün turizmi, kültürel miras turizmi, üçüncü yaş turizmi ve engelli turizmi çeşitleri çalıştay raporundan elde edilen veriler ışığında ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

6.2. Kahramanmaraş İline Yönelik Alternatif Turizm Önerileri

6.2.1. Hüzün Turizmi

Özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilen hüzün turizmi, savaş alanlarına, hapishanelere, kitlelerin imha edildiği alanlara, doğal felaketten zarar görmüş bölgelere yapılan ziyaretlerde turistlerde acı, keder, hüzün, korku ve ölüm duygularını yaşatan bir turizm türüdür (Kurnaz vd., 2013). İngilizce literatürde dark tourism (Foley ve Lennon, 1996), morbid tourism (Blom, 2000), black spots tourism (Rojek, 1991), fright tourism (Bristow ve Newman, 2004), grief tourism (Slayton, 2006) gibi isimlerle yer alan hüzün turizminde bireyler, şehitliklere, toplu mezarlara, trajik suç ve olayların olduğu ve/veya yoksul halkın yaşadığı yerlere ziyaretlerde bulunurlar (Kendle, 2008).

Hüzün turizmi destinasyonunda, yaşanan olay ve olayın kim veya kimler tarafından gerçekleştirildiği kronolojik sırayla tam olarak bilinmelidir. Dolayısıyla kesin kanıtları olmayan bir bölgede yapılan turistik gezi hüzün turizmi kapsamına girmemektedir (Çelik, 2017). Bir bölgenin hüzün turizmi destinasyonu sayılabilmesi için aşağıdaki özellikleri taşıması gerekmektedir (Seaton, 1999).

- Ölüme tanıklık edilen veya idam cezasına çarptırılan kişileri görmek için gidilen bölgeler,
- Kitlesel veya tanınır bir kişinin ölümünde gidilen bölgeler,
- Mezarlıklar veya anıtlar gibi savaş izleri taşıyan bölgeler,
- Ölümü temsil eden kalıntıların veya kanıtların yer aldığı müzeler,
- Dini izler taşıdığı düşünülen kutsal yerler...

Hüzün turizminde bölgenin sağlayacağı maddi kazanç diğer turizm türlerinde olduğu gibi önem arz etmektedir. Bunun sağlanabilmesi için turistlerin beklentilerini karşılamak ve onlara bölgenin atmosferini tam olarak yaşatabilmek gerekir. Bu noktada bölgede yaşananların bir olay örgüsünün olması, sembolik örneklerinin bulunması, turist rehberlerinin olayı iyi bilmesi ve duyguyu turistlere geçirebilmesi önem arz etmektedir (Smith, 1998).

Hüzün turizmi, hem arz özellikleri hem de tüketim şekli açısından farklı amaçlar barındıran çeşitli renk tonlarıyla tanımlanabilmektedir (Sharpley, 2005; Stone, 2006). Turistlerin yaşanan olaylar ve ölümle ilgili merak derecelerine ve bir hüzün turizmi destinasyonun bu merakı gidermek üzere ne ölçüde geliştirildiğine bağlı olarak, o destinasyon ve/veya deneyim “en az hüzünlü/soluk (lightest)” veya “en yoğun hüzünlü/karanlık (darkest)” olabilir. Kısacası hüzün turizminin sınıflandırmasında, olayların bıraktığı etki ya da vahşetin derecesi dikkate alınmaktadır (Stone, 2006).

Akademik çevrelerde sıklıkla araştırılan hüzün turizmi, daha önce belirtildiği gibi Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayında Kahramanmaraş’ın turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve öneriler geliştirilmesi sonucunda Kahramanmaraş için önerilen alternatif turizm türlerinden biri olmuştur. Çalıştay sonucunda hüzün turizmi ile ilgili ortaya çıkan öneriler aşağıdaki gibidir (İlbağ Vatan, 2024).

- 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler sonrası ön plana çıkarılması gereken başlıca turizm türlerinden biri hüzün turizmidir. Depremler sonrası ildeki hüzün turizmi potansiyelinin arttığı düşünülmektedir.
- Hüzün turizmi, yaşanan doğal felaketin ve kayıpların unutulmaması, deprem farkındalığının artırılması amacıyla ölümlerin ve yıkımların yoğun olduğu Kahramanmaraş’ta öncelik verilmesi gereken bir turizm

türüdür. Türkiye’de Gelibolu Tarihi Milli Parkı, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Alanları; Dünyada ise, Çernobil faciası (Ukrayna), 2. Dünya Savaşı’ndan kalan Auschwitz Toplama Kampı (Polonya) ve afet sonucu yok olan Pompei Kenti (İtalya) gibi hüznün turizmi rotalarına Kahramanmaraş da eklenmelidir. Hüznün turizminin kente avantaj sağlayacağı vurgulanmıştır.

- Hüznün turizmi, Kahramanmaraş’ın potansiyeli yüksek turizm türleri ile, yani gastronomi turizmi, kış turizmi, doğa turizmi, tarım turizmi ve termal turizmi ile desteklenmeli ve entegre edilmelidir.
- Hüznün turizminin gelişmesi için deprem anıtının ve müzelerinin yapılması gerekmektedir.
- Hüznün turizmi için bir hedef turist kitlesi belirlenmelidir. Hedef kitle depremden fiziksel ya da duygusal olarak etkilenen, deprem konusunda farkındalıklarını korumak veya arttırmak isteyen, hüznün turizmine ilgi duyan yerli ve yabancı tüm ziyaretçilerden oluşabilir.

Çalıştayda Dünyada ve Türkiye’de birçok bölgenin hüznün turizmine ağırlık vererek önemli bir turizm destinasyonu haline geldiği ve Kahramanmaraş’ın da yaşanan depremler göz önünde bulundurulduğunda hüznün turizmi için önemli bir destinasyon olacağı sonucuna ulaşılmıştır (İlbay Vatan, 2024).

6.2.2. Kültürel Miras Turizmi

Türk Dil Kurumu (TDK, t.y.) tarafından “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanan kültür, bireylerin yaşam tarzlarından, iş yapma şekillerine, geçim kaynaklarından, inanışlarına kadar pek çok sosyolojik unsurun çevresinde gelişen olgulardır (Diker, 2016). Miras ise, geçmişte varlığı bilinen ve tarihi süreçten geçerek özünü kaybetmemiş ve kültürel değer taşıyan unsurlardır (Cassaia, 1999). Miras geçmişle bağlantılı olduğundan bazı türleri gelecek kuşaklara aktarılabilir (Hardy, 1988). Ancak, bir şeyin miras olarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için toplumun tamamına mal olması gerekir (Ashworth ve Tunbridge 2000’den aktaran Diker, 2016).

Kültürel miras, yalnızca bulunduğu toplum için değil tüm insanlık için önem arz eden zenginliklerdir. Somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri benzer uyruktaki veya soydaki bireylerin ortak geçmişlerini ve tarihi birikimlerini ortaya çıkarır (Aliagaoglu, 2004). Kültürel miras öğeleri bulunduğu destinasyonlarda iktisadi bir gelir kaynağı olarak değerlendirildiğinden (Çelik vd., 2023), kültürel miras öğelerini koruma ve gelecek nesillere aktarma hedefleri her geçen gün daha önemli hale gelmektedir.

Somut kültürel varlıklar, “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde ve yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmaktadır (Mejuyev, 1987; Çelikaş Türkbay, 2021). Taşınır somut kültürel varlıklar, sikke ve paralar, resimler, el sanatları, takı ve süs eşyaları, el yazması eserler, arşivler, heykeller, müzik aletleri ve günlük kullanılan eşyalar gibi varlıklardır. Taşınmaz somut kültürel varlıklar ise, mimari yapılar, anıtlar, arkeolojik sit alanları, tarihi merkezler, tarihi binalar, doğal ve kültürel manzaralar, köprüler, türbe ve mezarlar, doğal oluşumlar, yel ve su değirmenleri, tarihi bahçe ve parklar gibi alanlardır (Aslan ve Ardemagni, 2006).

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) kavramı, UNESCO’nun 2003 yılındaki 32. Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da onaylanmıştır (Ertaş, 2018). SOKÜM, “sözlü anlatımlar, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel unsurları ve üretim süreçlerini kapsayan bir kavram” olarak tanımlanmaktadır (Ahmad, 2006).

Bireyleri turizm faaliyetlerine katılmaya motive eden unsurların başında dinlenme ve eğlenmenin yanı sıra farklı destinasyonları ziyaret ederek diğer kültürlerle kaynaşma isteği de gelmektedir. Bu noktada ortaya çıkan kültürel miras turizmi, her geçen daha çok ilgi gören bir turizm türü olmaya başlamıştır. Toplumların kültürel birikimlerini ve alışkanlıklarını bölgeyi ziyaret eden turistlere tanıtan kültürel miras turizmi, toplumlar arasında kaynaştırıcı ve birleştirici bir rol oynamaktadır. Bu turizm türünün gerçekleşmesinde rol oynayan somut veya somut olmayan kültürel miras öğeleri, turist deneyiminin bir yönü haline gelmektedir. Öte yandan turistlerin destinasyona ait kültüre ilişkin anlayışını ve takdirini artıran kültürel miras turizmi, sürdürülebilirlik için de itici bir güç haline gelmiştir (Esfehani ve Albrecht, 2018).

Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı sonuçlarına göre Kahramanmaraş ili kültürel miras turizmi için önemli bir potansiyele sahiptir. Çalıştaydan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir (İlbay Vatan, 2024):

- Kahramanmaraş ilinin kültür varlıklarının envanteri çıkarılmalıdır.
- Kültür varlıklarının restorasyon çalışmalarının hızlandırılması ve daha fazla tarihi yapı ve kültürel mirasın turizme kazandırılması için kaynakların artırılması gerekmektedir.
- Yerel halkın kültürel mirasa sahip çıkması ve bu mirası koruma bilincinin artırılması için eğitim ve farkındalık programlarının düzenlenmelidir.

- Depremler sonrasında kültürel mirasın tanıtımı ve pazarlanması için etkili bir strateji oluşturulmalıdır. Tanıtım materyalleri, dijital platformlar ve uluslararası turizm fuarları gibi kanallar kullanılarak kültürel miras turistlere etkili bir şekilde tanıtılmalıdır.
- Gelecekteki afetler için hazırlıklı olmak adına afet riski yönetimi ve acil durum planları oluşturulmalıdır. Bu planlar, kültürel mirasın korunması ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için önemlidir.
- Doğal ve kültürel mirasın korunması, yerel ekonominin desteklenmesi ve yerel toplumun refahının artırılması için sürdürülebilir turizm ilkeleri benimsenmelidir.
- Özel sektör ve kamu, ortak bir vizyon ve hedef belirlemeli ve bu doğrultuda iş birliği yapmalıdır. Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması konusunda paylaşılan bir amaç etrafında bir araya gelmelidir.
- Kültürel mirasın tanıtımı ve pazarlanması için gerekli finansmanın sağlanması önemlidir. Özel sektör, reklam ve pazarlama faaliyetleri için, kamu ise altyapı ve tanıtım projeleri için finansal kaynak sağlayabilir.
- İlerdeki konaklar aslına uygun olarak restore edilmeli ve turizme kazandırılmalıdır.
- Medya etkin biçimde kullanılmalıdır. Özellikle Kahramanmaraş'ın kültürel miras unsurlarının ön plana çıktığı ve insanlarda merak uyandıracak dizi ve filmler çekilmelidir.
- Kahramanmaraş mutfak kültürünü yansıtan cevizli içli köfte, paça suyuna batırılan tarhana, sumak ekşisi gibi pek çok ürünün tanıtımına önem verilmelidir.
- Kahramanmaraş'ın kültürünü yansıtan “geleneksel hamam kültürü” yeniden canlandırılmalıdır.
- El sanatlarına önem verilmelidir.
- Hediyelik eşya olarak sunulabilecek ve Kahramanmaraş'ın kültürel değerlerini taşıyan özellikle el yapımı ürünlerin üretimi teşvik edilerek artırılmalı ve ürün kalitesi geliştirilmelidir. Böylece yerel halkın turizme katılımı ve ekonomik olarak kalkınması sağlanabilir.
- Bağ evlerinin çevrim içi konaklama uygulamalarıyla konaklama hizmeti vermeleri ve turizm sistemine dâhil edilmeleri gerekmektedir.
- Kültürel miras unsurlarına ilgi duyan yerli ve yabancı turistler hedef kitleyi oluşturmalıdır.

Eshab-ı Kehf Külliyesi, Çukur Hamamı, Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi, Germenicia Antik Kenti, Kahramanmaraş Sim Sırma İşlemciliği ve benzeri pek çok önemli kültürel ve tarihi öğeye sahip Kahramanmaraş ilinde,

kültürel miras turizminin geliştirilmesinin ilin kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

6.2.3. Üçüncü Yaş Turizmi

Yaşlanma, doğumdan ölüme kadar geçen sürede bireyin yaşadığı fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin gerçekleştiği geri dönüşümez süreçtir (Tomanbay, 2002). Yaşlılık ise bireyin bilişsel ve fiziksel işlevlerinde meydana gelen bir gerileme, sağlığın, cinsel yaşamın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, saygınlığın, arkadaşların, gelir düzeyinin, sosyal yaşantının ve statünün azalması veya yitirilmesi gibi bu döneme ait pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemidir (Konak ve Çiğdem, 2005). Turizm literatürü incelendiğinde ileri yaştaki bireylerin “üçüncü yaş” kavramı üzerinden incelendiği görülmektedir.

Dünya genelinde nüfusun yaşlı olması turizm sektörü açısından yeni fırsatlar oluşturmuş ve üçüncü yaş turizmi kavramı ortaya çıkmıştır (Mangunsong, 2020). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütüne (UNWTO) göre üçüncü yaş turist kavramı; çalışma hayatı ve aile hayatındaki sorumlulukları önemli oranda azalmış veya sona ermiş, boş zamanlarını değerlendirmek için seyahatler gerçekleştiren, bu seyahatler esnasında turizm faaliyetlerinde bulunan 50 yaş ve üzeri bireyler için kullanılmaktadır (Sert, 2019).

Yapılan farklı bir tanımlamaya göre sağlık turizminin alt dallarından biri olan üçüncü yaş turizmi, sağlık turizminin alt dallarından biri olan üçüncü yaş turizmi; emekli olmuş, çokça boş zamanı olan ve çocuklarının sorumluluklarını üstünden atmış 65 yaş ve üzeri bireylerin boş zamanlarını değerlendirme, sağlık ve bakım hizmeti alma gibi amaçlarla gerçekleştirdikleri turizm faaliyetlerini kapsamaktadır (Hussein ve Saç, 2008’den aktaran Çetinkaya, 2023). Üçüncü yaş turistleri seyahat edecekleri destinasyonların iklim koşulları, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve ucuzluğu, ulaşımın kolaylığı gibi kriterleri göz önünde bulundurmaktadır (Özkan, 2014). Günümüzde nüfus yapısındaki değişimler dikkate alındığında, gelecek yıllarda üçüncü yaş turizminin hızla gelişeceği öngörülse de Türkiye’de üçüncü yaş turizmi alanındaki fırsatların yeterince değerlendirilemediği söylenebilir (Tufan vd., 2017). Bununla ilgili olarak Akoğlan Kozak vd. (2019), Türkiye Turizm Stratejisi-2023 kapsamındaki Tanıtım ve Pazarlama Stratejileri içinde “turizmin tüm yıla yayılması” yani turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında üçüncü yaş turizminin stratejik önem taşıdığını vurgulamışlardır.

Üçüncü yaş turistleri daha uzun süreli tatil yapabilmekte ve turizm sezonu dışında tatile çıkabilmektedir. Bu özellikler turizmin on iki aya yayılması ve turizmden daha fazla kazanç elde edilmesi anlamına gelmektedir. Bu olumlu özelliklerin yanı sıra yaş nedeniyle üçüncü yaş turistlerinin yaşadığı fiziksel ve

ruhsal problemler de söz konusudur (Cengiz, 2012). Bu problemlerin önlenmesi ve giderilmesi için daha fazla yatırım yapılması gereklidir.

Dünya geneline bakıldığında Tayland, İspanya, Çin, Malezya, Filipinler gibi pek çok ülkenin üçüncü yaş turizmine ağırlık verdiği ve hükümetlerin bu turizm türünü teşvik ettiği görülmektedir (Aktepe, 2013; Ökem ve Çelik, 2019; Yao ve Hou, 2019). Ancak Türkiye'ye bakıldığında üçüncü yaş turizmine yönelik girişimlerin sayısının az olduğu görülmektedir. Özellikle bu turizmin ihtiyaç duyduğu yol, kaldırım ve trafik gibi çevresel koşulların uygun olmadığı söylenebilir. Bunların yanı sıra turizm işletmelerinin üçüncü yaş turistlere özel beslenme hizmeti sunmada eksiklikleri bulunmaktadır. Ayrıca turistik tesislerde üçüncü yaş turistlere refakat edebilecek eğitimli personel ihtiyacı vardır (Tufan vd., 2017). Ökem ve Çelik (2019), üçüncü yaş turizminin medikal ve termal turizm ile birlikte değerlendirilebileceğini ve İzmir Balçova Termal'in üçüncü yaş turizmi için örnek uygulamalara sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayında, Kahramanmaraş ilinde geliştirilmesi önerilen turizm türlerinden biri de üçüncü yaş turizmi olmuştur (İlbay Vatan, 2024). Üçüncü yaş turistlerin seyahat tercihlerinde termal ve sağlık turizmi ilk sıralarda yer almaktadır. Kahramanmaraş ili de kaplıca ve termal yönünden zengin olduğundan üçüncü yaş turizmi için Kahramanmaraş'ın önemli bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, üçüncü yaş turistlerin uzun süre konaklama yapabilmelerinin Kahramanmaraş'a önemli katkılar sağlayacağı da sonuç raporunda vurgulanmıştır. Ancak, Kahramanmaraş'ta üçüncü yaş turizminin yapılabilmesi bazı altyapı ve üst yapı yatırımlarına bağlıdır. Bu alanda atılacak adımlar:

- Deprem sonrası ortaya çıkan altyapı sorunlarının ivedilikle çözülmesi,
- Üçüncü yaş turistlere yönelik üst yapı sorunlarının giderilmesi,
- İlde ulaşımın daha kolay hale getirilmesi,
- Üçüncü yaş turistlere yönelik turizm işletmelerinde uzman kişilerin istihdam edilmesi,
- Üçüncü yaş turistlere yönelik profesyonel rehberlik hizmetlerinin verilmesi,
- Yönlendirme levha eksikliğinin giderilerek üçüncü yaş turistlerin bilgiye erişiminin kolaylaştırılması,
- Üçüncü yaş turistlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin daha kolay hale getirilmesi,
- Kahramanmaraş'a termal ve sağlık turizmi imajı çalışmalarının yapılması şeklinde sıralanabilir.

6.2.4. Engelli Turizmi

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engellilik kavramını “Engellilik (Disability)”, “Özürlülük (Handicap)” ve “Yetersizlik (Impairment)” olmak üzere üç kategoride sınıflandırmıştır. Engellilik, “bir kaza, sakatlık, hastalık ya da doğum öncesi veya doğum sonrasında çeşitli sebepler sonucu ortaya çıkan, geçici veya kalıcı olan, toplumu oluşturan diğer bireyler için olağan ve sıradan olan etkinlik veya faaliyeti yapma kabiliyetinden kaynaklanan herhangi bir kısıtlama veya eksiklik” durumudur. Yetersizlik, “ruhsal, zihinsel, bilişsel veya bedensel yapı ile bunlara ait organ ve bu organların işlevlerinin birinde veya bunların birden fazlasında meydana gelen işlev kaybı, bozulma, noksanlık veya anormalliktir”. Özürlülük ise, “yetersizlik, özürlülük, kaza veya yaşanan bir hastalık ile kişinin yaş, cinsiyet, sosyokültürel faktörlerle ilişkili ve toplumun kalanı için olağan ve sıradan olarak adlandırılacak faaliyet, tutum ve davranışları gerçekleştirmesini sınırlayan veya engelleyen” bir dezavantajdır (WHO, 1980).

Engelli ve engelliliğin pek çok tanımı bulunmaktadır. Türkiye’de engellilere yönelik kurulan ilk kuruluş Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu engelliye, “fiziksel, zihinsel, bilişsel ve ruhsal yapılarında oluşan ve bunun sonucunda tamamen ya da kısmen meydana gelen, organ yetmezliği ile sonuçlanan ve yaşanan bu durumdan dolayı diğer bireyler için son derece sıradan kabul edilen günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremeyecek derecede kısıtlamaları bulunan kişi” olarak tanımlamıştır. Engelli bireyin bu sonuçla karşılaşmasına neden olan duruma ise “engellilik” denmektedir (Güler, 2005). Türk Standartları Enstitüsü (TSE) engelliliğe farklı bir açıdan yaklaşarak 2011 yılında mekânların engelliler açısından erişilebilirlik kriterlerini belirlemiştir. Bu çalışmada, engelliliğin yalnızca bir uzuv kaybı ya da yeti yitimi olmadığını, engelliliğin aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin sahip oldukları engellerden dolayı toplumun kendilerine biçtikleri ve sosyo-kültürel açıdan yerine getirilmesi gereken tutum ve davranışları gereği gibi sergileyememesi şeklinde ifade etmişlerdir (TSE, 2011).

Engelli turizmi “evrensel tasarım ilkelerinin benimsendiği, bireylerin erişiminin yalıtılmış olmadığı, turizm paydaşlarının ortak hareket ettiği, hareket, işitme ve erişimin bilişsel boyutları dâhil olmak üzere turizm ürün ve hizmetlerine koşulsuz ulaşım imkânının sağlandığı, bağımsızlık, eşitlik, özgürlük, haysiyet ve işlevselliğin temel alındığı işbirlikçi süreçleri içeren bir turizm türü” şeklinde tanımlanmaktadır (Darcy ve Buhalis, 2011). Engelli bireylerin haklarının daha sık konuşulmaya başlanmasıyla engelli turizmi alanında yapılan araştırmalar da hız kazanmıştır (Poria vd., 2011).

Engelli bireyler turizm faaliyetlerine katılarak yeni deneyimler elde etmek istemekte ancak turizm destinasyonlarının önemli bir kısmı “herkes için ulaşılabilir” olmadığından seyahat etmek engelli bireyleri için bir soruna

dönüşmektedir. Bu bireyler için bir otelde konaklamak genellikle zor, zahmetli ve sıkıntılıdır. Bu nedenle engelli bireyler çoğu zaman tatile çıkma fikrinden uzaklaşabilmektedir (Aksöz ve Yücel, 2020). Hâlbuki OECD-AB ve Türkiye verilerine bakıldığında, dünya nüfusunun yaklaşık %15'i engellidir. Bu sayıya seyahatleri süresince onlara eşlik eden aile bireyleri, arkadaşları ya da özel bakıcıları da eklendiğinde engelli turizmi pazarınının 133 milyon gibi büyük bir sayıya ulaştığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile önemli bir turizm pazarından bahsedilmektedir (ITB, 2012; ENAT, 2012). Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayında engelli turizmi Kahramanmaraş için önerilen turizm türlerinden bir olmuştur. Bununla ilgili olarak çalıştay sonuç raporunda, yaşanan depremler sonrası engelli nüfusunun artabileceği ve gerek ilde yaşayan gerek il dışından Kahramanmaraş'ı ziyaret eden engelli bireylere uygun şekilde ilin yeniden planlanması gerektiği belirtilmiştir (İlbay Vatan, 2024).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kahramanmaraş depremleri, ilin turizm sektörü için birçok engel ortaya çıkarmıştır. Ancak, depremin yıkıcı sonuçlarıyla başa çıkma süreci devam ederken, bu süreci fırsata dönüştürerek turizm sektörüne yansıtılması, ilin yeniden inşasına katkı sağlayabilir ve aynı zamanda kültürel ve tarihi dokusunu daha geniş kitlelere tanıtılmasına olanak sunabilir. Kahramanmaraş'ın deprem sonrası sorunlarının tartışıldığı ve çözüm önerilerinin sunulduğu Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı sonuç raporunda da Kahramanmaraş turizmine yönelik yeni fırsatlar için hangi alternatif turizm türlerinin ön plana çıkarılması gerektiği belirlenmiştir. Bunlar hüzün turizmi, kültürel miras turizmi, üçüncü yaş turizmi ve engelli turizmidir (İlbay Vatan, 2024).

Kahramanmaraş merkezli iki büyük deprem sonrası bölge hüzün turizmi açısından cazip hale getirebilir. Bölgedeki trajediyi anmak ve geçmişin izlerini görmek isteyen turistler bir yandan yaşanan acıların hatırlanmasını ve onurlandırılmasını sağlarken, diğer yandan ekonomik canlanmaya katkı sağlayabilir. Ancak hüzün turizminin geliştirilebilmesi için bölgede inşa edilecek deprem anıtları, müzeleri ve benzeri yapılar üzerinden bir planlama yapılmalıdır. Öte yandan bu süreçte etik bir yaklaşım benimsenmeli, yaşanan trajedinin ticari kaygılarla sömürülmesinin önüne geçilmelidir. Bölgedeki insanların yaşadıkları acılar göz önünde bulundurularak, onlara saygı çerçevesinde bir hüzün turizmi stratejisi oluşturulmalıdır. Ayrıca, yerel halkın bu sürece dâhil edilmesi, onların turizme olan katkılarını artırabilir ve bölge ekonomisine doğrudan yarar sağlayabilir.

Kahramanmaraş'ın köklü tarihi ve kültürel mirası, ilde kültürel miras turizminin geliştirilmesi için güçlü bir altyapı sunmaktadır. Depremler sonrası bazı tarihi yapılar zarar görse de, bölgedeki kültürel varlıkların korunması ve

restorasyonu, bu turizm türünün canlanması açısından kritik öneme sahiptir. Kahramanmaraş'ın geleneksel el sanatları, mutfağı, halk müziğı ve festivalleri, turistler için çekici unsurlardır. Ayrıca, ilde bulunan arkeolojik alanlar ve müzeler, kültürel miras turizmi kapsamında değerlendirilebilir.

Dünya nüfusunun yaşlanması, üçüncü yaş turizminin önemini giderek artırmaktadır. Bu nedenle çalıştay sonuçlarından biri de Kahramanmaraş'ta üçüncü yaş turizminin geliştirilmesi önerisidir (İlbağ Vatan, 2024). Kahramanmaraş, sahip olduğu doğal ve kültürel güzellikler sayesinde üçüncü yaş turizmi için cazip bir destinasyon haline getirilebilir. Depremler sonrası bölgede yapılacak yatırımlar, bu turist grubunun ihtiyaçlarına uygun olarak şekillendirilebilir. Bölgedeki termal kaynaklar, doğa yürüyüş parkurları, sakin ve huzurlu yaşam alanları ileri yaştaki turistler için gezi alternatifleri olabilir. Ayrıca, sağlık turizmi ve dinlenme merkezleri gibi hizmetlerin geliştirilmesi, bu turizm türünün desteklenmesine katkı sağlayabilir.

Son olarak engelli turizmi Kahramanmaraş ilinde geliştirilmesi önerilen alternatif turizm türlerinden biri olmuştur. Kahramanmaraş'ta engelli turizmi için gerekli altyapının oluşturulması, ilin daha erişilebilir bir turizm destinasyonu haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Engelli turistlerin seyahat etmeleri ve tatil yapmaları, uygun altyapı, hizmetler ve erişilebilirlik olanakları ile mümkündür. Depremler sonrası yapılacak yenileme çalışmaları, engelli turistlerin de ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak planlanmalıdır. Oteller, restoranlar, ulaşım araçları ve turistik alanlar, engelli bireylerin rahatça kullanabileceğı şekilde düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Y. (2006). The scope and defination of heritage: From tangible to intangible. *International Journal of Heritage Studies*, 12 (3), 292-300.
- Akoğlan Kozak, M., Acar, D. ve Zencir Çiftçi, E. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması. *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (2), 99-114.
- Aksöz, E. O. ve Yücel, E. (2020). Engelli Turizmi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 388-40.
- Aktepe, C. (2013). Sağlık Turizminde Yeni Fırsatlar ve Türkiye’de Yerleşik Sağlık İşletmelerinin Pazarlama Çabaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 170-188.
- Albayrak A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye’den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (2), 50-64.
- Aslan, Z. ve Ardemagni, M. (2006). Introducing Young People to the Protection of Heritage Sites and Historic Cites. Publications of ICCROM.
- Blom, T. (2000). Morbid Tourism a Postmodern Market Niche with an Example from Althorp. *NorskGeografiskTidsskrift*, 54 (1), 29-36.
- Bristow, R. ve Newman, M. (2004). Myth vs. Fact: An Exploration of Fright Tourism. Northeastern Recreation Research Symposium (s. 215-221). Bolton: United States Department of Agriculture.
- Britton, R. A. (1977). Making tourism more supportive of small state development: The case of St. Vincent. *Annals of Tourism Research*, 6 (5), 269-278.
- Butler, R. (1990). Alternative tourism: Pious hope or Trojan Horse? *Journal of Travel Research*, winter, 40-45.
- Cassaia, P. S. (1999). Tradition, tourism and memory in Malta. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 5 (2), 247-63.
- Cengiz, F. (2012). *Üçüncü Yaş Turistlere Yönelik Turistik Ürün Analizi: Alanya Uygulaması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Cohen E. (1987). “Alternative tourism” - A critique. *Tourism Recreation Research*, 12 (2), 13-18.
- Çelik, S. (2018). Alternatif turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (56), 193-205.
- Çelik, S., Yıldız, N. ve Altuğ, A. (2023). Kültürel Değerlere Yönelik Farkındalık Demografik Değişkenlere Göre Değişir mi? Cizre/Şırnak’ta Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 20 (1), 6-23.
- Çelikaş Türkbay, Ö. (2021). Kültürel mirasın korunmasının insan hakları hukuku ile ilişkisi ve kültürel miras hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23, 1443-1481.
- Çetinkaya, U. M. (2023). *SWOT analizi ile üçüncü yaş turizminin potansiyelinin ve uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi: Kuşadası örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın
- Darcy, S. ve Buhalis D. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Bristol: Channel View Publications.
- Diker, O. (2016). Kültürel miras ile kültürel miras turizmi kavramları üzerine kavramsal bir çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (30), 365-374.
- ENAT-European Network for Accessible Tourism (2012). The Underestimated Market Potential of Barrier-free Tourism, World Travel Monitor Forum, Pisa. [http://www.accessibletourism.org/resources/enat-the-underestimated-market.pdf]. Date of Access: 18.09.2019
- Erdoğan, N. (2003). Kitle turizmi, alternatif turizm ve ekoturizmde sürdürülebilirlik üzerine bir değerlendirme. Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, 3-4.
- Ertaş, Ç. (2018). Kamu Çalışanlarının Turizm Değerlerine Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi: Şırnak Örneği. *Mukaddime*, 9 (2), 103-117.
- Esfehani, M. H., ve Albrecht, J. N. (2018). Roles of intangible cultural heritage in tourism in natural protected areas. *Journal of Heritage Tourism*, 13 (1), 15-29.
- Foley, M. ve Lennon, J. J. (1996). JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2 (4), 198-211.
- Gülcan, B. (2010). Türkiye’de kültür turizminin ürün yapısı ve somut kültür varlıklarına dayalı ürün farklılaştırma ihtiyacı. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 99-120.
- Güler, K. E. (2005). Tıbbi Ortamların ve İlişkilerin Engelli Kişilere Uygunluğunun Etik Yönden Değerlendirilmesi. Adana Çukurova Üniversitesi. Basılmamış Doktora Tezi.

- Hardy, D. (1988). Historical geography and heritage studies. *Area*, 20 (4), 333-338.
- ITB Berlin. (2012). World travel trends report 2012/2013. Erişim adresi: http://www.itb-berlin.de/media/itbk/itbk_media/itbk_pdf/WTTR_Report_2013_web.pdf. Date of Access: 18.09.2019.
- İlbay Vatan, B. (2024). Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştay Raporu. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Yayınları.
- İlhan, A., Çelik, M. A., Gülersoy, A. E. ve Gümüş, N. (2017) Cehennem Deresi Kanyonu'nun (Ardanuç, Artvin) ekoturizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi ve planlama önerileri. *Turkish Studies*, 12 (3), 309-340.
- Kendle, A. (2008). Dark Tourism: A Fine Line Between Curiosity and Exploitation. <http://www.vagabondish.com/dark-tourism-travel-tours>.
- Kısa Ovalı, P. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2 (2), 64-79.
- Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), 23-63.
- Kurnaz, H. A., Çeken, H. ve Kılıç, D. (2013). Hüzün Turizmi Katılımcılarının Seyahat Motivasyonlarının Belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 57-73.
- Mangunsong, F. (2020). Senior Tourism and Chance for Tourism Business Players. *Journal of Tourism, Hospitality and Environment Management*, 5 (19), 1-13.
- Mejuyev, V. (1987). *Kültür ve Tarih*. Ankara: Başak Yayınları.
- Meydan Uygur, S. ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 32-39.
- Orhan, F. ve Gömüç, M. (2021). Alternatif turizm potansiyeli açısından doğa ile tarihin bulunduğu bir yer incelemesi: Arapgir (Malatya). I. Uluslararası Coğrafya ve Turizm Sempozyumu, Erzurum.
- Ortadoğu Kalkınma Ajansı (2021). Alternatif turizm kavramı ve TR72 Bölgesi alternatif turizm potansiyeli. Erişim adresi: https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20220517111320_0.pdf
- Ökem, Z. G. ve Çelik, H. (2019). Türkiye Hizmet İhracatında Yeni Hedefler: Yaşlı Bakım Turizmi. İstanbul: TÜSİAD.
- Özkan, A. (2014). Bir Modern İşletme Yaklaşımı Olarak Dünya Sağlık ve Üçüncü Yaş Turizmi İşletmelerinde Müşteri Tatmininin Rolü: Bolu Karacasu Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.
- Poria, Y., Reichel, A. ve Brandt, Y. (2011). Dimensions Of Hotel Experience Of People With Disabilities: An Exploratory Study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23 (5), 571-591.
- Rojek, C. (1991). Ways of Escape: Modern Transformations of Leisure and Travel. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Glasgow Department of Sociology, Glasgow.
- Sert, A.N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 200-211.
- Slayton, L. (2006). Ground Zero-Tragedy, Terror, and Grief Tourism. <http://www.grief-tourism.com/ground-zero-tragedy-terror-and-grief-tourism>.
- Tomanbay, İ. (2002). Sosyal Rehabilitasyon-Sosyal Geriatri. Y.G. Kutsal (Ed.), Temel Geriatri içinde (248-259). Ankara: Turgut Yayınları.
- Tufan, İ., Tamer Köse, M. ve Ayan, F. S. (2017). Türkiye ve Üçüncü Yaş Turizmi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1 (1), 29-36.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Kültür. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Türk Standardı (TS). (2011). Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere - TS 9111, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Türkiye Turizm Bakanlığı Turizm Terimleri Sözlüğü (1999). *Alternatif Turizm*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- World Health Organization (1980). International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps. Geneva.
- Yao, Y. ve Hou, P. (2019). Senior Tourism: The Sunrise Industry in the Sunset Crowd. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 20 (5), 572-580.
- Yıldız, Z. ve Kalağan, G. (2008). Alternatif turizm kavramı ve çevresel etkileri. *Yerel Siyaset Dergisi*, 35, 42-44.

YEDİNCİ BÖLÜM

Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Gıda Güvenliği ve Turizm

Ayşe Burcu Atalay*

GİRİŞ

Depremi ardından, toplumlar sadece altyapıyı değil, güveni de yeniden inşa etmekle uğraşır. Bu yeniden inşanın ortasında, genellikle gözden kaçırılan önemli bir nokta, özellikle ekonomik iyileşme için turizme bağımlı bölgelerde gıda güvenliğini sağlamaktır. Depremler sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda gıda tedarik zincirlerini, sanitasyon sistemlerini ve düzenleyici çerçevelerini de bozar ve hızlı ve stratejik tepkiler gerektiren zayıflıkları ortaya çıkarır. Bu bölüm, depremlerden sonra gıda güvenliği ve turizm arasındaki karmaşık etkileşimle ilgilenmektedir. Bu kapsama, gıda üreticilerinden konaklama kuruluşlarına ve seyahat edenlere kadar ilgilenenlerin, gıda kalitesinin hem güvenliğin hem de algının sağlanmasında karşılaştıkları çok yönlü zorluklar girmektedir. Geçmişte meydana gelen depremlerin ve günümüzün en iyi uygulamalarından elde edilen anlayışlara dayanarak, riskleri azaltma ve direnci geliştirme amaçlı pratik stratejiler hakkında araştırma yapmak amaçlanmaktadır. Yapılan vaka çalışmaları ve araştırmacı bakış açısı ile birlikte, deprem sonrası gıda güvenliğinin alanı, acil müdahale protokollerinden ve risk iletişim stratejilerinden yenilikçi teknolojilere ve topluluk katılım girişimlerine kadar olan konular incelenmeye çalışılacaktır. Gıda güvenliği ve turizm arasındaki simbiyotik ilişkiyi aydınlatarak, ilgililerin sadece halk sağlığını korumakla kalmayıp, aynı zamanda iyileşmekte olan bölgelerin mutfak manzarasına güven kültürünü yetiştirmek için güçlendirmek amaçlanmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-2882-7865>

7.1. Deprem Öncesi Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliğine Genel Bakış

İçinde bulunduğumuz yüzyılda insanoğlu, geçmiş yüzyıllarla karşılaştırıldığında daha fazla tehlike ile karşı karşıyadır. Küresel ısınma sonucu iklim değişiklikleri, pandemi, doğal afetler, insan kaynaklı afetler, kıtlık, terör ve silahlı çatışma gibi sorunlar insanoğlunu risk toplumunda yaşamaya zorunlu kılmaktadır. Açlık ve kötü beslenme, gıda kayıpları ve israfı ile birlikte küresel sorunlar arasında ilk sırada yer almaktadır. Gıda israfı ve kayıpları, çiftçiler, tüketiciler ve gıda değer zincirindeki diğer paydaşlar için önemli ekonomik zararlara yol açmaktadır. Bu durum, bir ülkenin ekonomik kaybına ve çevresel zarara uğramasına neden olabilir (FAO, 2020: 9).

Gıda kayıpları ve israfları ile birlikte hızla artan dünya nüfusu da gıda ihtiyacını karşılayabilmek için gıda üretiminin artmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple ülkemizde 2020 yılında, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) işbirliğinde bir eylem planı oluşturulmuş ve sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları dikkate alınarak gıda sistemlerine katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Ülkelerin ulusal ve uluslararası gıda politikaları, halklarının sağlığı ve güvenliği için hayati önem taşıdığından, bu eylem planının oluşturulması önemli bir adım olarak görülmektedir (Sertyeşilşik, 2022: 1396).

Kalkınmanın önemli bir konusu olarak gıda ve gıda güvenliği, ekonomiyi, devlet-toplum ilişkilerini, çevresel, sosyal ve kültürel sorunları içerdiğinden küresel, ulusal ve yerel sektör tarafından ilgi görmektedir (Leach vd., 2020: 134). Gıda güvencesini tehdit eden birçok faktör vardır. Arazi bozulmaları, dünya çapında gıda yetersizliği ve kıtlığının en yaygın nedenleri arasında yer almaktadır (UNDP, 2007: 53). İklim değişikliği, küresel ısınma ve COVID-19 gibi pandemiler de gıda güvencesini tehlikeye sokabilir. Bununla ilgili olarak Dünya Bankası (2022), COVID-19 salgınının küresel çapta gıda güvencesizliğini artırdığını ve özellikle hassas hane halklarını etkilediğini vurgulamaktadır.

Gıda güvencesinin azalması, gıda kıtlığı, yetersizliği ve gıda atığı konusunun bir sonucudur. Bu durum hem sürdürülebilirliği olumsuz etkilemekte hem de ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Aynı zamanda bunun sonucunda “gıda güvenliği” sorunu da karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin yaşamlarını sağlıklı devam ettirebilmesi için gereken besinlere güvenli bir şekilde ulaşması iklimin bozulması, doğal veya beşeri afetlerin yaşanması gibi faktörler ile tehlikeye düşmektedir. Gıda güvensizliği, sağlıklı bir yaşam için gerekli olan yeterli ve güvenli gıdaya düzenli olarak ulaşma imkânının olmamasıdır (FAO, 2022: 24). Ülkeler ve gıda üreticileri, gıda güvencesini sağlamak, dünya genelindeki gıda sorunlarını çözmek ve gıda atığını önlemek amacıyla işbirliği yapmalıdır. Gıda güvenliğini sağlamak için temel gıda maddelerini temin edecek güvenli kaynaklar bulunmalıdır.

7.2. Gıda Güvenliği Eylem Planları

Türkiye'nin G20 Dönem Başkanlığı yaptığı 2015 yılında üye ülkelerin Tarım Bakanları, gıda sistemlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan daha sürdürülebilir ve üretken olması gerektiğini uluslararası gündemde değerlendirmişlerdir. Küresel düzeyde sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturmak için, ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve özel sektör temsilcileri tarafından çözümler üretilmeye çalışılmıştır. G20 zirvesinden itibaren Türkiye hem tüketim hem de üretim açısından sürdürülebilir gıda sistemlerine katkıda bulunmayı amaçlayarak gıda kayıplarını ve israfını önlemeyi, azaltmayı ve yönetmeyi hedefleyen bir ülke haline gelmiştir (FAO, 2020: 4). Ancak, giderek artan iklim krizi ile Türkiye gıda güvensizliği tehdidi altındadır. Bu nedenle ilgili Bakanlıklar harekete geçerek çalışmalarını yürütmeye başlamıştır (IPCC, 2014: 488-489). Türkiye taraf olduğu sözleşme ve anlaşmalar ile uluslararası sorumluluklarını yerine getirmek için pek çok proje ve faaliyette bulunmuştur. Fakat Ulusal Stratejinin başarısının kamunun, sanayinin, tüketicilerin, akademisyenlerin ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğine bağlı olduğu unutulmamalıdır.

7.3. Kahramanmaraş Merkezli Depremler ve Gıda Güvenliği

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), afeti şu şekilde tanımlamıştır, “Afetler, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylardır.” (AFAD, 2023). Afetler, toplumun ekonomik durumunu olumsuz etkileyerek sürdürülebilirliği tehdit eden önemli krizler yaratabilir (Özbek ve Bağcı Bosi, 2023: 1). Depremler, seller, kasırgalar, orman yangınları, hortumlar, kar fırtınaları, hastalıklar gibi afetler, tarımsal üretimi, gıda mevcudiyetini, toplumların gıdaya erişimini, üretim istikrarını ve efektif gıda kullanımını bozarak gıda güvenliği üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır.

Doğal afetlerin, meydana getirdiği yıkımlar sonucunda insanları en savunmasız bıraktığı noktalardan biri gıda güvenliğidir. Afet durumlarında gıda güvencesi ve gıda güvenliği çoğu zaman göz ardı edilse de; insan sağlığını oldukça etkileyen iki önemli konudur. Afetlerden etkilenen toplumun refahının sağlanmasında dikkate alınması gereken temel unsurların başında gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na göre (SBB), 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen iki büyük deprem 47 binden fazla kişinin ölümüne, yaklaşık 280 bin binanın çökmesine veya hasar almasına ve 11 ilde önemli maddi hasara yol açmıştır (SBB, 2023: 25-26). Konut binalarının yanı sıra eğitim binaları, idari binalar

ile tarihi ve kültürel yapılar, hastaneler ve konaklama işletmeleri çökmüş ya da ciddi hasara uğramıştır. Bu büyük felakette on binlerce insan yaralanmış ve milyonlarca kişi evsiz kalmıştır. Ayrıca hayvanlar da telef olmuştur. Depremler, en çok ülkenin “Verimli Hilal” olarak bilinen bölgelerine zarar vermiştir. Sulamayı sağlayan ekipmanlar zarar görmüş, tarım makineleri enkaz altında kalmış ve depolar çökmüştür. Tedarik zincirinin kopmaması için bölgede önlemler alınmaya çalışılsa da kırsaldan göçle oluşacak emek açığının üretimi etkilemesi en büyük sorun olmuştur (FAO, 2023: 2).

Kahramanmaraş depremleri hem ekonomik yaşamı hem de üretimi ciddi ölçüde etkilemiştir. FAO 2023 raporuna göre, Kahramanmaraş’taki depremler sonrasında gıda üretiminde %20’den fazla kayıp yaşanmıştır (FAO, 2023). Çünkü depremin etkilediği iller büyük ölçüde tarım alanına sahiptir ve bu durumun gıda krizini tetikleyebileceği açıktır. Etkisi Türkiye’yi aşan bu afet, mevcut olan sıkıntılara yenisini eklemiş ve hem bölge hem de dünya için gıda krizi riskini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada gıda güvenliğinin sağlanarak krize dönüşmesinin önlenmesi için dört temel ilkeye dikkat edilmelidir (Koç, 2015: 41):

- **Kontaminasyonu Önleme:** Gıdaların sağlığa zararlı ve istenmeyen unsurlara bulaşmasını engellemek için hijyenik koşullarda üretim, taşıma ve depolama yapılmalıdır.
- **Temizlik ve Hijyen:** Gıda işleme alanları, ekipmanlar ve personel düzenli olarak temizlenmeli ve hijyen standartlarına uygun olmalıdır.
- **Soğutma ve Depolama:** Gıdalar uygun sıcaklıkta saklanarak mikroorganizmaların çoğalması ve yayılması önlenmelidir.
- **İşleme ve Pişirme:** Gıdalar uygun yöntemlerle işlenerek ve pişirilerek, zararlı mikroorganizmalar etkisiz hale getirilmelidir.

Gıda güvenliğini sağlamak üzere Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) de beş temel başlığa dikkat çekmektedir. Bunlar, temiz olmak; çiğ ve pişmiş yiyecekleri birbirinden ayrı tutmak; yemekleri iyice pişirmek; yiyecekleri güvenli sıcaklıklarda tutmak; temiz su ve güvenli hammadde kullanmak, şeklinde sıralanabilir (WHO, 2019). Gıda güvenliğini sağlamada diğer bir önemli nokta ise ürünlerin kalitesini korumak için uygun gıda ambalajıdır. Özellikle afet bölgelerinde yapılan gıda yardımlarında uygun ambalajlar ve etiketler saha personeline hayati bilgiler sağlamaktadır. Gıda güvenliğini sağlamak için yiyecekler evlerde olduğu gibi gıda dağıtım yerlerinde de güvenli ve uygun bir şekilde saklanmalı, hazırlanmalı ve tüketilmelidir. Ayrıca insanların içme suyundan kaynaklı kimyasallara veya patojenlere, çiftlik hayvanlarından, balıklardan ve ekinlerden tarımsal ilaçlara maruz kalmaması gerekir. Kısacası gıda üretiminden başlayarak dağıtımına kadar her aşamada belirlenen kurallara

uyumak ve gerekli önlemleri almak temel hedef olmalıdır (Demircan ve Dökmeçi, 2022: 4).

Kahramanmaraş depremleri sonrasında bölgedeki tarımsal ürünlerin tedarikinde ve işlenmesinde sorun çıktığından ülkenin dört bir yanından depremlere gıda yardımı gönderilmiştir. Ancak yardım gıdalarının dağıtımı esnasında gıda güvenliği sorunları ile karşı karşıya kalınmıştır (TMMOB Raporu, 2023). Yardım gıdalarının uzun süre güneş altında kalması, soğutucu sistemlerin yeterli olmaması, ürünlerin uygun koşullarda saklanamaması, ürünlerin tüketim tarihlerinin geçmesi, üretim ve dağıtım personeli için temizlik ve ekipman eksikliği, yemeklerin üretimi, dağıtımı ve tüketimini içeren alanlardaki düzensizlik ve yetersizlik, personelin görevlendirilmesinin bilinçsizce yapılması gıda güvenliği sorunlarından bazılarıdır. Yaşanan sorunlar, acil müdahale ve düzenli denetim gerektiren bir gıda güvenliği krizine işaret etmektedir (TMMOB raporu, 2023: 1).

Depremlerin etkilediği bölgeler hayvancılığın yaygın olduğu bölgelerdir. Deprem sırasında köylerde meydana gelen hasar tarım ve hayvancılıkta kullanılan traktör ve benzeri diğer araçların ciddi zarar görmesine ve birçok hayvanın telef olmasına neden olmuştur. Ayrıca depremler sonrasında kontaminasyon yaşanması ve yetersiz koşullar hayvanların tedavi edilmesini de mümkün kılmamıştır. Bu nedenle epidemik tehlikeler ve ölmüş hayvanlardan kaynaklanabilecek hastalıklar da gıda güvenliğini tehdit etmiştir.

7.4. Afetlerde Gıda Güvenliğinin Sağlanması İçin Öneriler

Afet yönetimi ve gıda güvenliği birbirinden ayrı görülse de can ve mal kayıplarını minimum düzeye indirmek için bu süreçte bir bütün olarak yönetilmelidir. Afet yönetimi, afet öncesi, afet anı ve afet sonrasında alınması gereken önlemlerin bütününe kapsayan çok yönlü bir yönetim sürecini ifade eder.

Gıda güvenliği, yaşanan herhangi bir doğal veya beşeri felaketin ilk dakikalarından başlayarak devam eden bir sorundur. Afetzedelerin ve arama kurtarma ekiplerinin yanı sıra gönüllülerin, sağlık personelinin ve kolluk kuvvetlerinin kısacası afet bölgesindeki tüm bireylerin güvenilir gıdaya ve içme suyuna erişimi kritik önem taşımaktadır. Afet durumunda gıda güvenliğinin sağlanması için planlamalar ve hazırlıklar yapılmalıdır (Yıldız ve Yıldız, 2023: 772). Bu planlamalar ve hazırlıklar sırasında ise izlenebilecek adımlar aşağıdaki gibidir.

- Bozulma ihtimali yüksek olan besinlerin depolanması ve dağıtılması özenle yapılmalıdır.
- Gıda kontaminasyon riski göz ardı edilmemelidir.

- Yemek üretim sahalarının açık yerde olması durumunda fiziksel risklerden korunmalıdır.
- Yıkama koşulları zor olan sebze ve meyveler tercih edilmemelidir.
- Bir kere çözünmüş besinler tekrar dondurulmadan tüketilmelidir.
- Su kirliliğinden ve salgın oluşturma riskinden dolayı dağıtılacak suların ambalajlı ve tek kullanımlık olması gerekmektedir.
- Besin üretim ve dağıtım aşamalarında görev alan personellerin el ve giysi hijyeni kurallarına uymasına özen gösterilmelidir.
- Çöp toplama hizmeti düzgün çalışıyor olmasına dikkat edilmeli, güvenli olmayan yiyecekler yaşam alanlarından uzak bir yerde tutulmalıdır.
- Deprem sonrasında depolama alanlarının yetersizliğinden kaynaklı süt ve süt ürünleri gibi kolay bozulabilen besinler besin zehirlenmelerine yol açabileceği için dikkatli tüketilmelidir.
- Deprem sonrasında yiyecek-içecek tesisleri nitelik ve nicelik olarak yetersiz oldukları konularda desteklenmeli ve ürün kalitesi ile güvenliği sağlanmalıdır.

Gıdalar, Kahramanmaraş gibi deprem bölgelerinde fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik faktörlerle kontamine olabilir ve bu nedenle gıda kaynaklı hastalıklar (tifo ve dizanteri vb.) daha yaygın görülmektedir. Bunun yanı sıra gıda güvenliğinin bozulması, depremzedelerin yaşadığı travmayı daha da kötüleştirebilir. Bu olumsuzlukların önüne geçebilmek için hassas gruplara özel gıda sağlanmalı, güvenli gıda dağıtımı yapılmalı ve bir beslenme programı oluşturulmalıdır. Lojistik, depolama ve dağıtım süreçlerinde gıda güvenliği için gerekli koşullar sağlanmalı ve raf ömrü ile tüketim zamanı gibi faktörler incelenmelidir. Bu noktada saha gözlemleri ve yazılacak raporlar önem arz etmektedir.

Afetler sonrası tarım alanlarında görülen bozulmalar, kirlenmeler ve ekosistem döngüsündeki değişiklikler gıda kalitesini ve miktarını etkilemektedir. Çiftçilik ve balıkçılık ile uğraşan gelişmemiş ülkelere bakıldığında, doğal afetlerin gıda güvenliğini tehdit eden etkileri ile başa çıkma kapasitelerinin düşük olduğu görülmektedir. Çakır (2023: 1) bu risklerin önüne geçebilmek için proaktif eylemlerin ve gerekli eğitimlerin önemli olduğu vurgulamaktadır

Afetlerin en tehlikeli sonuçlarından bir diğeri, asbesttir. Aslında asbest, toprakta doğal olarak bulunan bir mineraldir. Ancak depremler sonrası yıkılan binalardan yayılan asbestin gıdalara doğrudan bulaşabileceğine ve asbestin bulunduğu doğrudan kanserojen etkisi olduğuna dair araştırmalar halen devam etmektedir. İnşaat atıkları, asbest ve diğer tehlikeli kimyasallar uzun süre ortamda kalabilen, doğal alanlara, su kaynaklarına, tarım alanlarına veya

barınma bölgelerine zarar veren atıklardır. Bu atıklar yerleşim yerlerine yakın atılmamalıdır. Başta asbest olmak üzere tüm kimyasal atıklar, su ve tarım toprakları aracılığıyla gıdaya ve bölgedeki insanlara yayılma potansiyeline sahiptir. Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen bölgelerde tarımsal üretimin yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan riskin boyutu ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili bilimsel araştırmaların sayısı artırılmalıdır.

7.5. Depremler Sonrası Gıda Güvenliği ve Turizm

Kahramanmaraş ilinde meydana gelen depremlerden sonra gıda güvenliği ve turizm arasındaki çatışma önemli bir kaygı haline gelmiştir. Bunun temel nedeni gıda güvenliği endişesi duyan turistlerin depremden etkilenen destinasyonları ziyaret etmekten vazgeçmeleridir (Min vd., 2020: 6115). Bu durum doğal ve beşeri felaketlerin ekonomi ve turizm üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışmanın literatürde yer almasını sağlamıştır (Zhang ve Li, 2019:371). Deprem gibi afetlerin turizm sektörünü sekteye uğratması, yeni canlanmaya başlayan Kahramanmaraş turizmi ile ilgili daha çok çalışmanın yapılarak literatüre kazandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yoksullukların azaltılmasının yanı sıra turizm sektöründe gıda güvenliği ve gıda yönetimi turist algısını olumlu etkilemektedir (Guo-qin ve Lin, 2021:5). Çalışmalar, iyi tasarlanmış gıda yönetimi mekanizmalarının turizme bağımlı bölgelerde yoksulluk azaltma çabalarına katkıda bulunabileceğini göstermektedir (Guo-qin ve Lin, 2021:6). Ayrıca, depremden etkilenen bölgelerdeki gıda tesislerinin güvenliğinin değerlendirilmesi, gıda kaynaklı hastalıkların önlenmesi ve halk sağlığının korunması için de önemlidir.

Turizm sektöründe gıda güvenliği, turistlerin güvenini ve memnuniyetini doğrudan etkilemektedir (Manning, 2018: 286). Bu nedenle turizm sektöründe çalışanlara, gıda güvenliği standartlarını tehlikeye atabilecek riskli davranışları önlemek ve gıdaların güvenliğini, hijyenini ve sanitasyonunu sağlamak konularında önemli görevler düşmektedir (Cumhur, 2021: 510). Bu görevleri yerine getirmek için ise turizm çalışanlarının gıda güvenliği ve uygulamaları ile ilgili bilgisi olması gerekir.

Kahramanmaraş depremlerinden sonra, deprem mağdurlarının gıda güvenliğini sağlamak ve turizm tesislerinde yüksek gıda güvenlik standartlarını korumak hem halk sağlığı hem de turizm endüstrisinin iyileşmesi ve sürdürülebilirliği için önemlidir. Tarih boyunca, Kahramanmaraş depremleri gibi afetler, turizm sektörünü etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Bu yıkıcı etkileri azaltmak, ziyaretçi sayısı ve turizm gelirindeki düşüşü önlemek için gıda güvenliği son derece kritiktir (Göktaş, 2023: 632).

Turizm, afet riskini azaltma, farkındalığı artırma, toplumları gelecekteki afetlere karşı daha dayanıklı kılma ve sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını

destekleme konusunda önemli bir sektördür. Bu bağlamda, turizmde iki temel stratejiden bahsedilmektedir. Bu stratejiler, turizmin sürdürülebilir kalkınma ve afet risk yönetimi alanında önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Göktaş, 2023:633).

- **Afet Öncesi Zararı Önleme Çabaları:** Turizm sektörü, afet riskini azaltmak için planlama çalışmalarına odaklanabilir. Bu, yapısal düzenlemeler, acil durum planları ve eğitim programları gibi önlemleri içerebilir. Örneğin, turistik bölgelerde yapıların depreme dayanıklı olması için gerekli önlemler alınabilir.
- **Afet Sonrası Kaynak Planlaması ve Organizasyon:** Turizm sektörü, afet sonrasında ihtiyaç duyulacak kaynakların planlanması ve organize edilmesine katkı sağlayabilir. Bu, acil yardım, barınma, gıda ve su gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını içerir. Aynı zamanda turizm sektörü, toplulukların hızla toparlanmasına yardımcı olabilir ve ekonomik kayıpları en aza indirebilir.

7.6. Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası Gıda Güvenliği ve Turizm Sektöründe Atılması Gereken Adımlar

Kahramanmaraş depremlerinin yıkıcı etkisi tüm yönleriyle değerlendirilmeli ve planlama yapılmalıdır. Konumu ve doğal özellikleri ile yüzyıllardır farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Kahramanmaraş ilinin tarihi zenginlikleri ve kültürel çeşitliliği, ilin turizm potansiyeli açısından dikkat çekicidir. Ancak, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri, henüz emekleme döneminde olan Kahramanmaraş turizm sektörünü daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Kahramanmaraş'ın turizmde atağa geçmesi ve gelişmesi adına depremlerin yıldönümünden bir gün sonra yani 7 Şubat 2024 tarihinde gerçekleştirilen “Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştayı” bu bağlamda önemli katkılar sağlamayı amaçlamıştır. Kahramanmaraş ilinin kültürü, gastronomisi, doğası ve benzeri pek çok özelliği ile değerlendirildiği çalıştayda ön plana çıkan turizm türlerinden biri de gastronomi turizmi olmuştur. Çalıştay kapsamında ilin gastronomi turizmi faaliyetlerine tekrar dönebilmesi için nasıl bir yapılanmaya gidilebileceği tartışılmıştır. Kahramanmaraş gastronomi turizminin sürdürülebilirliğini sağlamak, yeniden organize etmek ve etkinlikler planlamak için öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca gıda güvenliği ve gıda güvenliği konuları turizm sektörü bağlamında değerlendirilmiştir (İlбай Vatan, 2024).

Tarımsal üretimin devamı, gıda güvenilirliğinin temini ve turizm sektörü için deprem sonrası yapılması gereken acil işler bulunmaktadır. Yerel paydaşların birlikte çalışması ve bu işlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekir. Gıda güvensizliği, doğal afetlerin insanlara en fazla zarar verdiği konulardan biridir.

Gıda güvensizliği ve afet yönetimi aynı şey değildir, ancak her ikisinin de olumsuz etkisini en aza indirmek için bu süreçte bir bütün olarak yönetilmelidir. Deprem sonrası gıda tedarik zincirinin etkili bir şekilde yönetilmesi en önemli konudur. Depremın gıda güvencesini ve güvenilirliğini nasıl etkilediği ve nasıl üstesinden gelinebileceği tartışılmalıdır. İnsanların doğal ve sosyal çevreleri, kentsel ve kırsal alanların dengesi ve sürdürülebilirliği, depremin sadece konutlarla sınırlı olmadığına dikkat edilmelidir.

Deprem bölgelerinde tarımın yeniden canlandırılması en önemli öncelik olmalıdır. Kahramanmaraş'ın da yer aldığı verimli topraklarda yaşayan çiftçiler için yeniden üretim çabaları bu bağlamda başlamıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı ile birlikte bölgedeki çiftçilere malzeme yardımı sağlanmış, tarım-gıda sistemleri ile tarımsal iş gücünün canlandırılması ve kırsal toplulukların güçlendirilmesi planlanmıştır. Öte yandan FAO, depremden etkilenen bölgelerde dayanıklı tarım sistemi ve sürdürülebilirliği amaçlamakta ve bu amaç doğrultusunda temel girdilerin kullanılabilirliğini sağlamaya çalışmaktadır (FAO, 2023: 2-3).

Afet bölgelerinde, çevre koşulları göz önüne alındığında, besin değeri ve enerjisi yüksek, dokuların onarımını sağlayan, bağırsak işlevlerini düzenleyici ve tedavi edici özelliklere sahip, dayanıklı, depolanabilir, pişirilebilir ve tüketilebilir yiyeceklerin bulunması son derece önemlidir. Uzun raf ömrüne sahip, pişirme gerektirmeyen gıdaların depolanmasına, su ve gıdaların kontaminasyonunu önlemek için gıdaların temizliğine ve hijyenine özen gösterilmelidir. Ayrıca, depremedeler arasında özel beslenme ihtiyacı olan gruplara ve toplumun genel yeme alışkanlıklarına da dikkat edilmelidir. Beslenme konusunda sorumlu kişilerin tanımlanması ve gerekli eğitimin sağlanması gibi konulara da öncelik verilmelidir.

Ülke politikalarında, uluslararası kuruluşlar ve kurumlarla işbirliği yaparak mevcut riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmak amaçlanmalıdır. Örneğin, 2015 yılında gerçekleşen Birleşmiş Milletler Dünya Afet Riskini Azaltma Konferansı'nda kabul edilen "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015–2030)" afet risklerini azaltmak, savunmasızlığı önlemek, sürdürülebilirliği sağlamak, gıda güvenliği ve beslenme sorunlarını çözmek ve iyileştirme çalışmalarını yürütmek için çalışmaktadır (Demircan ve Dökmeci, 2022: 3). Öte yandan FAO afetlerle ilgili olarak hasar ve kayıp metodolojisini geliştirmiştir. Tarım ve gıda güvenliği sistemlerinde meydana gelen hasar ve kayıplarla ilgili afetlerin etkisini gösteren verileri toplamak, değerlendirmek ve raporlamak için bu metodolojiyi kullanmaktadır. Bu yaklaşımın amacı, üretim faaliyetleri üzerindeki afet etkilerinin toplanması ve değerlendirilmesidir (FAO, 2021: 188).

Afet süreçlerinin doğru yönetilmesinde tarım ve gıda güvenliği ile ilgili araştırmaların önemi büyük olduğundan sayısı artmalı ve bu alandaki çalışmalara

ulusal ve uluslararası kuruluşlar katkıda bulunmalıdır. Afetler sonrası akademik araştırmalarda karşılaşılan fiziksel ve teknik engeller ile güvenli bir çalışma ortamının olmaması gibi nedenler araştırmacıların verimliliğini düşürmektedir. Turizm çalışmaları açısından bakıldığında ise afet yaşayan bölgelerde turistlerin olmaması ve restoran sahiplerinin, yöneticilerinin, mutfak şeflerinin, esnafın ve benzeri turizm çalışanlarının bilimsel çalışmalara destek olamaması veri toplama süreçlerinin aksamasına ve planlanan çalışmaların tamamlanmasına engel teşkil etmiştir. Yaşanan afetler sonrası turizm ve gıda güvenliği gibi konularında bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve hızlandırılması için güvenli bir akademik çalışma ortamının oluşturulması elzemdir.

Deprem sonrası hükümetler, uygun politikalar oluşturmalıdır. Bu politikaları belirlemek, stratejik olarak uygun hamleler yapmayı ve öncelik-sonralık sıralamasını oluşturmayı kolaylaştıracaktır. Bu politikalar kısa, orta ve uzun vadeli. Bölgedeki seyahat, yiyecek-içecek ve konaklama işletmelerinde meydana gelen hasarları hızlı bir şekilde belirlemek ve onarılan işletmelerin kullanıma açılmasını sağlamak için en kısa sürede hasar tespiti yapılmalıdır. Yerel işletmeler, turistlere geleneksel, özgün ve yerel ürünler sunarak kültürel mirası yaşatmaya çalışmalıdır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren depremden etkilenmiş her şirketin vergi ödemeleri konusunda düzenlemeye gidilmelidir. Yerel halkın istihdamı ve yerel üreticilerin ürettiği malların kullanılması ile yerelin turizm sektöründen sağladığı fayda arttırılmalıdır.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren tesislerin kendilerini toparlayabilmesi ve yeniden inşa edilebilmesi için finansal destek sağlanmalıdır. Depremden etkilenen iller için 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde, kültür turizminin yanı sıra eko-turizm, sağlık turizmi, spor, bilimsel etkinlikler gibi turizm türlerine odaklanıldığı belirtilmektedir (Göktaş, 2023: 632). Bu stratejinin hızlı bir şekilde uygulanması, bölgenin turizm çeşitliliği açısından önemlidir. Ayrıca gelecek nesillerde deprem konusunda farkındalık yaratmak için “hüzün turizmi” kapsamında bir deprem müzesi kurulabilir.

Turizm odaklı bir afet yönetimi stratejisi geliştirmek, turistik destinasyonların depremlerin kaçınılmaz ve belirsiz doğası nedeniyle uzun vadede ayakta kalabilmesinin tek yoludur. Bölgenin büyümesi için kültür ve gastronomi turizmine odaklanan bir “Master Plan” geliştirilmelidir. Gelecek araştırmalar, daha çok deprem riski azaltma stratejileri, afet yönetimi, turizmin toparlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, pazar fırsatları ve pazarlama stratejileri üzerine odaklanabilir (Can ve Benli, 2023: 1398).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan hayatının tüm yönlerini etkileyen afetlere önceden hazırlanmak, afet sonrasında yapılması gerekenlerin daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Araştırmacılar ve afetlerle ilgili uzmanların farklı alanların bilgisine ve bakış açısına ihtiyaç duyacağından yapılacak planlar, eğitim, lojistik, güvenlik, beslenme ve sağlık gibi çok çeşitli alanı kapsayıcı olmalıdır. Ayrıca çok yönlü planların afet bölgesinde sağlık, beslenme ve lojistik gibi önemli hususlarda farkındalığı artıracığı unutulmamalıdır.

Deprem gibi afetlere karşı tarım ve gıda güvenliği konusunda uzun vadeli eylem planlarının yapılmasını elzemdir. Ayrıca, bu planların uygulanması için yasal düzenlemeler de gerekir. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş depremleri gelişmemiş ve savunmasız toplumların riskle başa çıkma yeteneğini geliştirmenin ve önlemler almanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu noktada farkındalığı artırmak için toplumun aktif katılım gösterdiği uygulamalar ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

Sonuç olarak yaşanan afetlerden sonra gıda hijyeni ve sanitasyonunun ön planda tutulması, gıda tedarik zincirinin koordine edilmesi, bozulmayan, hazırlanması kolay gıdaların depolanması ve su ve gıdaların kirlenmesini önlemek için süreçlerin planlanması ve uygulanması etkili bir afet yönetimi için çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü [Internet]. [Cited 2024 Feb 8]. Available From: <https://www.afad.gov.tr/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri-Sozlugu>.
- Can M. ve Benli S. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrasında Hatay'ın Gastronomi Turizminin Sürdürülebilmesine Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal Of Gastronomy, Hospitality And Travel*, 6(3), 1394-1405.
- Cumhur, Ö. (2021). The Effect of Food Safety and Hygiene Education on The Knowledge Levels of Tourism Students in Turkey. *Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research*, 5(3), 505-521. <https://doi.org/10.32958/Gastoria.906837>
- Demircan, E., ve Dökmeçi, A. H. (2022). Doğal Afetlerin Tarım Ve Gıda Güvenliği Üzerine Etkileri Ve Çözüm Önerileri. Uluslararası Latin Amerikan Doğa Ve Uygulamalı Bilimler Konferansı, 1-6.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2020). Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı. Ankara.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2021). The impact of disasters and crises on agriculture and food security. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Food And Agriculture Organization (FAO) (2022). Hunger and Food Insecurity, <http://www.fao.org/hunger/en/> (Erişim tarihi: 02.02.2024).
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2023). FAO Türkiye Bülteni. 14, 1-8.
- Göktaş, L.S. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Turizm Sektörüne Etkisi Ve Deprem Sonrası Atılması Gereken Adımlar Hakkında Öneriler. *Journal of Gastronomy Hospitality And Travel (Joghat)*, 6(2), 624-635. <https://doi.org/10.33083/Joghat.2023.288>
- Guo-Qin, H. and Lin, K. (2021). Well-Designed Food Governance As Psychological Mechanism Of Consumer Perceptions İn The Context Of Tourism Poverty Alleviation. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.590816>.
- IPCC (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. New York: Cambridge University Press.
- İlbay Vatan, B. (2024). Deprem ve Kahramanmaraş Turizmi Çalıştay Raporu. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Yayınları.
- Koç, G. ve Uzman, A. (2015). Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21 (1 ve 2), 39-48.
- Leach, M., Nisbett, N., Cabral, L., Harris, J., Hossain, N. ve Thompson, J. (2020). Food Politics And Development. *World Development*, 134, 105024. <https://doi.org/10.1016/J.worlddev.2020.105024>.
- Manning, L. (2018) The Value of Food Safety Culture to the Hospitality Industry. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 10 (3), 284–296.
- Mercan Y. ve Çakır M.A. (2023). Deprem Bölgelerinde Dağıtılan Gıdaların, Gıda Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi'. Tübitak 1002-C Doğal Afetler Odaklı Saha Çalışması Acil Destek' Projesi Raporu, Tübitak yayınları, 2.
- Min, J., Kc, B., Kim, S., & Lee, J. (2020). The Impact Of Disasters On A Heritage Tourist Destination: A Case Study Of Nepal Earthquakes. *Sustainability*, 12(15), 6115. <https://doi.org/10.3390/Su12156115>
- Özbek M. ve Bağcı Bosi T., (2023). Afetlerde Toplu Yaşam Alanlarında Gıda Güvenliğinin Sağlanması. Hütf Halk Sağlığı Ad. Ad Deprem Kaynaklı Afetlere Yönelik Toplum İçin Bilgilendirme Serisi-2023/7. [Internet] <http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/>(Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Sertyeşilışık, E. (2022). Gıda Güvencesini Arttırmaya Yönelik Sürdürülebilir Tarım ve Çevre Politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(36), 1394-1406. <https://doi.org/10.21076/Vizyoner.1075231>.
- TMMOB (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Raporu. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_deprem_raporu_18agustos_revize-part-1_compressed.pdf. (Erişim tarihi: 24 Şubat 2024).

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023_Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf (Erişim tarihi: 20.04.2024).
- United Nations Development Programme (UNDP) (2007). Mother Earth Woman & Sustainable Land Management. Gender Mainstreaming Guidance Series, 151. https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/environmentenergy/sustainable_land_management/mother-earth-women-and-sustainable-land-management.html (Erişim tarihi: 2 Şubat 2024).
- World Health Organization Report (WHO) (2019). The Five Keys to Safer Food. <https://www.who.int/teams/nutrition-and-food-safety/multisectoral-actions-in-food-systems/five-keys-to-safer-food-poster> (Erişim tarihi: 18 Mart 2024)
- World Bank. (2022). Food Security and Covid-19. <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/foodsecurity-and-covid-19> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2024).
- Yıldız Y. ve Yıldız B., (2023). Afetlerde Güvenlik. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*; 8(2): 771-774.
- Zhang, J. and Li, C. (2019). Threshold Effect Of Tourism Development On Economic Growth Following A Disaster Shock: Evidence From The Wenchuan Earthquake, P.R. China. *Sustainability*, 11(2), 371. <https://doi.org/10.3390/Su11020371>.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Mekân, Kültür ve Turizm İlişkisinde Kahramanmaraş'ın Yeniden Yapılanma Sürecine Yönelik Bir Öneri: Genius Loci

Meryem Geçimli*

GİRİŞ

Kahramanmaraş'ta yaşanan deprem sonrası şehrin geçmişle bağ kuran mekânlarında yaşanan kayıplar şehrin kimliğini kaybetme tehlikesini de birlikte getirmektedir. Şehrin yeniden yapılanma sürecinde rehber niteliğinde kullanılabilen bir kavram olan “genius loci” bu çalışmanın kavramsal boyutunu oluşturmaktadır. Kitabın bu bölümünde, genius loci kavramı açıklanmış sonrasında bu kavramın temel boyutları Kahramanmaraş özelinde ele alınmıştır. Ayrıca, Kahramanmaraş'ın fiziksel ve tarihi yapısı hakkında bilgi verildikten sonra Kahramanmaraş'ta genius loci kavramına yönelik kullanılabilen veriler incelenmiştir.

8.1. Genius Loci

Evlerin, köylerin, şehirlerin, dağların, ormanların, nehirlerin ve benzeri her mekânın kendine özgü ve koruyucu bir ruhu olduğuna inanan Romalılar, bu ruhlara saygı göstermişlerdir. Koruyucu ruhlara gösterdikleri saygının temelinde ise, bu ruhların o yerin karakterini ve enerjisini temsil ettiğini düşünmeleri yatmaktaydı. Latin kökenli bir kavram olan genius loci, en genel anlamıyla “yerin ruhu” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kavram bir yerin kendine özgü karakterine, başka bir ifade ile o yere özgü atmosfere işaret etmektedir (Norberg-Schulz, 1979). Bu yer; bir oda, bir yapı veya yapılar

* Doç. Dr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-1776-1936>

bütünü olabileceği gibi bir yerleşim yeri, bir köy veya şehir de olabilir. Genius loci, fiziksel yapı üzerinden tanımlansa da aslında bir yerin fiziksel yapısı kadar o yerin kültürel özellikleri, kullanıcılara verdiği psikolojik etkileri ve kişilerde oluşturduğu hislerle de ilgilidir (Christou vd., 2019). Hatta o yerin geçmiş hikâyeleri veya mitolojisi üzerinden görünmeyen ancak hissedilebilen bir ruha da işaret etmektedir. Özgün renkler, sesler, kokular, dokular, gündelik yaşam pratiklerinden kaynaklı düzenlemeler, objeler ve benzeri pek çok unsur, o yerin ruhunu oluşturan bileşenlerdir (Kepczynska-Walczak ve Walczak, 2013).

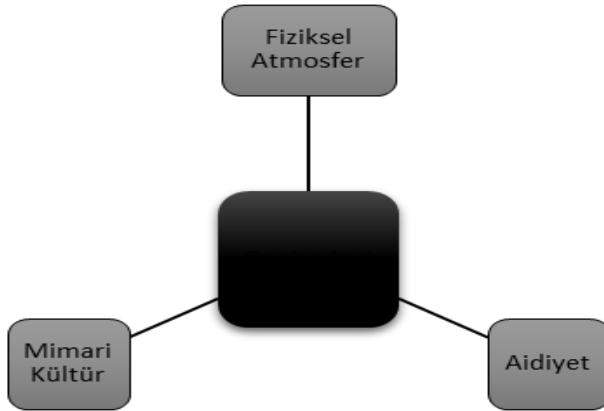
Genius loci, mekânın kimliğini ve anlamını betimleyerek o yere özgü deneyimlerin ve duyguların oluşmasına katkı sağlamaktadır (Nergiz vd., 2023). Bir yerin karakterinin o yerde bulunan veya yaşayanlarda yarattığı his ile birlikte orada yaşayanlara özgü bir kimlik tanımlamasıdır (Steele, 1981). Mekân ve genius loci arasındaki ilişki, o yere özgü somut ve soyut kimlikle birlikte insanlar tarafından algılanan ve deneyimlenen bütüncül varlık ve gerçeklik arasındaki ilişki ile betimlenebilir (Vecco, 2020). Mekân tasarımı sürecinde genius loci, bir mekânın kendine özgü ruhunu ve karakterini anlamının önemini vurgulayarak bu anlayış doğrultusunda tasarım yapılmasını ifade etmektedir.

Genius loci kavramının kuramsal temelini ele aldığı çalışmasında Norberg-Schulz (2019), çevre, kültür ve aidiyet kavramlarını öne çıkararak bunların bir sacayağı gibi düşünülmesi gerektiğini ve genius loci'nin bunlar üzerinde inşa edildiğini vurgulamaktadır. Benzer bir üçlü yapı Christou vd. (2019)'un çalışmasında da yer almaktadır. Bunlar; fizyolojik, sosyal ve psiko-spiritüel etmenlerdir. Diğer bir çalışmada ise (Jiang ve Lin, 2022) fiziksel atmosfer, mimari kültür ve manevi mekân şeklinde tanımlanmış üç ayaklı bir temel vurgulanmaktadır. Bu çalışmalar Norberg-Schulz'un çevre, kültür ve aidiyet kavramları ile paralellik göstermektedir. Çevre, bir yerin atmosferini tanımlamaktadır. Doğal çevre içerisinde insan faaliyetleri bu atmosferi oluşturmaktadır. İnsanın doğal çevre ile olan ilişkisi bu noktada önem kazanmaktadır. Kültür, yapılı çevrenin kültüre ait sembollerle inşası anlamındadır. Bu da o bölgenin mimari üslubu, kullanılan malzeme ve detayları işaret etmektedir. Son olarak aidiyet kavramı ise, insanlarda o yere özgü oluşan duygusal bağlılık ile ilişkilidir. İnsanların bir mekânda kendilerini evlerinde gibi ve/veya kendilerini oraya ait hissetmeleri durumu bu başlık altında değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında genius loci ile ilgili kavramlar değerlendirilmiş ve konuyla ilgili çalışmalarla paralel bir şekilde konu, fiziksel atmosfer, mimari kültür ve aidiyet hissi veren manevi mekân başlıkları altında incelenmiştir.

8.2. Yöntem

Bu araştırmada durum çalışması yöntemi benimsenmiş olup Kahramanmaraş üzerinden genius loci kavramı ile ilişkili değerlendirmeler yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Kahramanmaraş ile ilgili başta bilimsel makaleler olmak üzere internetten ulaşılan kaynaklar, raporlar, kitaplar ve benzeri belgeler incelenmiştir. Araştırma Ocak-Ağustos 2024 tarihleri arasında yürütülmüştür. Kullanılan belgeler kamuya açık bir şekilde erişilebilir kaynaklardan elde edilmiştir. Bu çalışma kapsamında etik kurul izni gerekli değildir.

Çalışmanın kavramsal alt yapısını oluşturan genius loci kavramını tanımlayan üç ayaklı model üzerinden Kahramanmaraş'ın yeniden yapılanma sürecine katkı sağlayabilecek bir model geliştirilmiştir. Bu model içerisinde kullanılan kavramlar konuyla ilgili bilimsel çalışmaların (Christou vd., 2019; Norberg-Schulz, 2019; Jiang ve Lin, 2022; Nergiz vd., 2023) analizi ile elde edilmiş ve bu çalışmaya uyarlanmıştır. Kullanılan model Şekil 8.1'de gösterilmektedir.

Şekil 8.1. Çalışmanın Kavramsal Modeli

8.2.1. Kahramanmaraş

Kahramanmaraş Akdeniz Bölgesi sınırları içerisinde olup Güney ve Doğu Anadolu bölgeleri ile sınıra sahiptir. Farklı coğrafyaların birleşim noktasıdır ve bu özelliği ile farklı iklimsel özellikler göstermektedir. İl, Güneydoğu Toros dağlarının uzantıları olan ve yükseklikleri üç bin metreye ulaşan dağlar ve bu dağların arasında kalan çöküntü ovalardan oluşmaktadır. İlin kapladığı topraklarda geniş bir akarsu ağı ve bu akarsuların parçaladığı vadiler bulunmaktadır. Kahramanmaraş Ovası bu bölgenin en önemli yeryüzü şeklini oluşturmaktadır. Kahramanmaraş engebeli bir yapıya sahiptir ve dağlar ilin yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Bunlar, Nur Dağları (Gavur, Amanos), Engizek Dağı, Binboğa Dağları, Delihöbek Dağı ve Ahır Dağı'dır.

Kahramanmaraş topraklarının %24'nü kaplayan platolar ise çoğunlukla şehrin kuzey kısmında bulunmaktadır. Daha yüksek ve daha serin bir iklime sahip ve oran olarak daha fazla olan kuzeydeki platoların aksine güneyde yer alan platolar daha alçak, az sayıda ve daha ılıman bir iklime sahiptir. Ceyhan havzası içerisinde kalan Kahramanmaraş'ta Ceyhan Irmağı ve Aksu Çayı başlıca akarsular olup bölgede geniş bir akarsu ağı bulunmaktadır. Kuzeyde yer alan Elbistan, Göksun ve Afşin ovaları ortalama 1000-1200 m. yüksekliktedir. Bu bölgeler coğrafi yapıları bakımından Orta Anadolu ile Doğu Anadolu bölgesiyle aynı coğrafi özelliklere sahiptir ve aynı etkileşim kültürel açıdan da görülmektedir. Güneyindeki Kahramanmaraş, Pazarcık ve Türkoğlu ovaları ise daha çok Doğu Akdeniz bölgesinin özelliklerini yansıtmaktadır (Konyar, 2008a).

Kahramanmaraş, jeolojik oluşumlar açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Farklı jeolojik zamanlardan kalma oluşumlar bulunmaktadır. Paleozoik dönemden kalma şist ve mermerler, Gavur Dağları'nda geniş alan kaplamaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) raporunda belirtildiği üzere, Kahramanmaraş Narlı Ovası güneyinde mezozoik seriler olmakla birlikte il alanında, genellikle marnlardan oluşmuş paleosen yapılı oluşumlar önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar kumlu yataklar ve kil içerir. Şistler ve tebeşirli katmanlar da görülmektedir (TKDK, 2024). İlin kuzeybatısında Kültepe-Kaniş, batısında Kadirli-Karatepe, güneybatısında İslahiye-Yesemek, güneydoğusunda Gaziantep-Zeugma, Kargamış, Adıyaman-Samsat, Nemrut ve doğusunda Malatya-Aslantepe gibi önemli arkeolojik yerleşmeler vardır. Bu arkeolojik merkezlerle çevrili olan Kahramanmaraş belirtilen yerlerin kesişiminde ticari ve askeri yolların geçtiği kavşakta yer almaktadır. Mezopotamya medeniyetleri ve Anadolu ile olan ilişkilerin bu merkezlerde Kahramanmaraş üzerinden kurulmuş olması bölgenin zengin kültürel birikime sahip olmasını sağlamıştır (Koç, 2009).

Türkiye'de Akdeniz bölgesinin kuzeydoğusunun uç kısmında yer alan Kahramanmaraş'ın tarihsel süreçte yaşanan depremler nedeniyle kuruluş yeri birkaç kez değişmiştir (Atalay, 2008). Kahramanmaraş'ın ilk kurulduğu yerin bugünkü bulunduğu yerin 20 kilometre güneyinde, Erkenez Çayı Vadisindeki Elmalar Köyü-Hilmi Höyük civarında olduğu bilinmektedir (Gökhan ve Kaya, 2008). Roma Döneminde Karasu Çayının kenarında, Dulkadiroğulları Beyliği zamanında ise günümüzdeki yeri olan Ahir Dağı eteklerinde konumlanmıştır (Atalay, 2008).

8.2.2. Bulgular

8.2.2.1. Fiziksel Atmosfer

Genius loci kavramında doğal çevre ve insan ilişkilerini öne çıkaran fiziksel atmosfere yönelik Kahramanmaraş özelinde veriler çalışma kapsamında değerlendirilmiş ve aşağıda başlıklar altında bulgular verilmiştir.

Bereketli Hilal

Bereketli Hilal veya Verimli Hilal, Güneydoğu ve Orta Anadolu ile birlikte Mısır'a kadar olan Akdeniz kıyılarında Fırat ve Dicle nehirlerinin arasında kalan hilal biçimli bölgeye verilen isimdir. Mezopotamya'nın kuzeyinde kalan bu bölge büyük akarsular sayesinde oldukça verimlidir (Benedict, 1980). İlk yerleşik hayat belirtileri olan tarım faaliyetlerinin bu bölgede başladığı bilinmektedir. Bulunduğu konum itibarıyla Kahramanmaraş bu bereketli toprakların bir parçasıdır. Nitekim günümüzde hem çeşitlilik gösteren coğrafyası hem de geçiş iklimleri ile zengin bitki örtüsüne ve ormanlık alanlara sahip ilde çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Kahramanmaraş sınırları içerisinde 2455 bitki türü olduğu ve bunlardan 435 adedinin bu bölgeye özgü olduğu bilinmektedir (Kısakürek ve Bayazıt, 2018). Ayrıca, Kahramanmaraş'a özgü çok sayıda endemik bitki de bulunmaktadır. Bereketli topraklara sahip Kahramanmaraş bu yönüyle doğa içerisinde insan faaliyetlerinin ve insan doğa ilişkilerinin net bir şekilde hissedildiği bir yerdir. Bereketli Hilal içerisinde yerleşik olmanın, tarımsal faaliyetlerin ve üretimin fiziksel atmosfere katkısı oldukça yüksektir. Ancak turizm faaliyetleri kapsamında bu ilişkilerin daha çok vurgulanması gerekmektedir.

Maraş Salebi

Kahramanmaraş'a özgü endemik bitkilerden Maraş salebi (*Orchis anatolica*), dondurma üretiminde kullanılan kültürel bir mirastır (Tekinşen ve Biçer, 2018). Salep bitkisi bir orkide türüdür. Antik çağ yazarlarından Pliny, Dioscorides ve Aeginalı Paul, orkidegillerin ve özellikle bunlardan kökleri salep üretiminde kullanılan yumrularının afrodisyak niteliği taşıdığını belirtmişlerdir (Akdeniz ve Sirtli, 2020). Yunanca "orchis" kökünden gelen kelime testis anlamı taşımaktadır. Bitki adlandırmalarında insanın kendi vücut parçalarına benzerliğin kullanıldığı bilinen bir gerçekliktir. Dolayısıyla insanın kendi bedeni ve doğa ile arasında bir bağ kurduğu aşikârdır. Ayrıca Türkçe'de kullanılan salep Arapça "sahleb" kelimesinden gelmektedir ve buradaki anlamı da tilki testisidir (Uhri, 2011). Kısırlık ve iktidarsızlığın tedavisinde kullanılma eğilimi ve üreme, çoğalma, bereket gibi çağrışımları bulunmaktadır. Bu çağrışımlar üzerinden bu bölgede yetişen salep bitkisinin insan-doğa ilişkisini farklı boyutlara taşıdığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Dondurma, Kahramanmaraş'ın ulusal uluslararası düzeyde belki de tek tanıtım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buraya

özgü salep bitkisinin varlığı şehrin gündelik yaşamındaki fiziksel atmosferinde bulunmamaktadır. Sahip olduğu anlamlar, antik dönemlerden gelen mitolojik öyküler, bitkinin görsel unsurları, yetiştirme biçimine yönelik süreçler bu noktada daha belirgin kullanılabilir. Yalnızca dondurma yapımında kullanılan basit bir bitki olmanın ötesinde şehrin ruhunu ortaya çıkarabilecek potansiyele sahiptir.

Zeytin

Kahramanmaraş'ta zeytin üretimi elverişli iklim koşulları nedeniyle çok eski zamanlara dayanmaktadır. Zeytinin anavatanının bu bölgeler olduğuna yönelik yaygın bir görüş vardır (Kaplan ve Arıhan, 2012). Hititlerden kalan metinlerde zeytin ve zeytinyağı ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. “İşte, [zeytinler burada yatıyor.] Tıpkı [zeytinin] ‘yüreğinde’ yağ tutması gibi, [sen tut, ey Ana Tanrıça,] kral, kraliçe, prensler ve Hatti ülkesi senin yüreğinde ve ruhunda dostluk içindedir” (Güterbock, 1968). Aynı zamanda pek çok kültür tarafından barış simgelerinden biri olarak kabul edilen zeytin; şifa kaynağı, ölümsüzlük simgesi ve güzellik iksiri şeklinde tanımlanmakta ve semavi dinlerin üç kutsal kitabında da kutsal ağaçlar arasında sayılmaktadır (Özkaya vd., 2018). Günümüzde Kahramanmaraş sokaklarında dolaşırken apartmanlar arasında kalan boş alanlarda zeytin ağaçlarını görmek mümkündür. Şehrin fiziksel atmosferinde belirli bir yer edinmekle birlikte yapılaşma sürecinde günden güne azalan bu ağaçların daha çok değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ahir Dağı

Ahir Dağı, yüksekliği 2390 metre olan güney eteklerinde şehrin doğu batı doğrultusunda uzandığı, kent kimliğinin belirleyici unsurlarındandır. Toros sıra dağlarının son uzantısı olması nedeniyle son anlamına gelen “ahir” sözcüğü bu dağın adlandırılmasında kullanılmıştır. Yapısı ve konumu itibarı ile doğal bir set görevi görmektedir. İç Anadolu bölgesinden kış aylarında gelen soğukları ve güney bölgelerden yaz aylarından gelen sıcakların geçişini önlemektedir (Bahadıroğlu vd., 2007). Kahramanmaraş ile ilgili yazılmış şiirlerin büyük bir çoğunluğunda Ahir Dağı tasvirlerine yer verilmiştir. Bu tasvirlerden bazıları; bin bir çeşit çiçeğin açtığı mekân olması, keklığı turacı bol olması, kekik kokması, doruğunda keklik örtmesi, Maraşlının yaylası ve otağı olması, türlü türlü fosiller ve midye kabuklarının çıkması, büyüleyici havasının gül ve karanfilden ziyade kır ve dağ havasını anımsatan kendine özgü bir havasının olması, erik, badem, kente ve kentliye içme suyu sağlaması, yirmi bin köylüye ve yüz bini aşkın yaylacıya can olması, ovaları sulaması, zengin bir bitki çeşitliliğinin olması, florasının koruma altında olması, Kuzgeçende kayak yapılması ve yamaç paraşütü denenmesi, çevresinin burcu burcu çiğdem, nergis, sümbül kokulu olmasıdır (Tuğluk, 2023).

Ahir Dağı Kahramanmaraş'a uzaktan bakıldığında güçlü bir silüet ile kendisini göstererek şehrin kimliğini ve fiziksel atmosferini oluşturmaktadır.

Bu ilin insanları, Ahir Dağı eteklerinde ve bu gösterişli dağ ile bütünleşik bir yaşam sürmektedirler. Son yıllarda dağ ile ilişkili çeşitli turizm faaliyetleri geliştirilmektedir. Ancak Ahir Dağının insan-doğa ilişkisi üzerinden şehrin fiziksel atmosferi ile ilgili potansiyeli henüz verimli bir biçimde kullanılamamaktadır.

Bağ Evi

Kahramanmaraş halkı, özellikle merkezde ve güney kesimlerde yaşayanlar, Akdeniz ikliminin getirdiği yaz sıcakları ile başa çıkmak, bahçe ve hayvancılık faaliyetlerini gerçekleştirmek için sayfiye evi mantığı ile inşa edilen bağ evlerinde yaşamaktadır (Yılmaz, 2002). Dağların etekleri ve yüksek yerlerde bulunan bağ evleri, Kahramanmaraş halkı için doğa ile bütünleşmenin en belirgin halidir. Tek veya iki katlı bahçeli bu evler, yaz aylarında hafta sonları kullanılmak üzere Kahramanmaraş halkı tarafından yapılmaktadır. Bu, bölgede oldukça yaygın bir uygulamadır (Gürbüz, 2001). Çoğu yerleşimde yazlık veya ikinci ev kavramı gelir düzeyi ile ilişkili olsa dahi bu durumun Kahramanmaraş için geçerli olmadığı düşünülmektedir. Bağ evi kültürü bu şehrin bir gerçekliği olarak fiziksel atmosferine yansımaktadır. Bu kültürün turizmle ilişkilendirilmesi oldukça önemlidir. Özellikle doğa ile ilişkili deneyimlerin değerinin arttığı günümüz dünyası için göz önünde bulundurulması gereken bir konudur.

Uludaz

Çimen Dağı Uludaz Tepesi, Kahramanmaraş'ta yer alan Akdeniz Bölgesi'nin en önemli doğal alanlarından biridir. Yaklaşık 2.254 metre yüksekliğiyle, bölgedeki farklı iklim kuşaklarının buluşma noktasıdır. Bu özelliğiyle zengin bir biyoçeşitliliğe ev sahipliği yapar. Dağ hem flora hem de fauna açısından büyük bir çeşitlilik sunar. Uludaz tepesi özellikle son yıllarda uğur böceği popülasyonu ile dikkat çeken bir doğa alanı olarak dikkat çekmektedir (Güven vd., 2015). Her yıl yaz aylarında, binlerce uğur böceği (Coccinellidae) Uludaz Tepesi zirvesine ve çevresine toplanır (Türk vd., 2014). Bu fenomen, hem bilimsel araştırmalar için ilginç bir konu oluşturmakta hem de doğa severlerin ilgisini çekmektedir. Uludaz Tepesindeki uğur böcekleri, yaz aylarında yüksek rakımlı alanlarda toplanır (Uslu ve Kaya, 2015). Bu davranışın temel sebeplerinden biri, uğur böceklerinin yaz mevsiminde daha serin ve nemli bölgelerde bulunma eğilimidir. Uludaz'ın zirve bölgesindeki iklim koşulları, uğur böceklerinin bu ihtiyacını karşılar. Özellikle böceklerin kışı geçirdikleri bölgelerden yaz aylarında daha serin alanlara göç etmeleri, bu toplanmanın temel nedenlerindedir.

Su

Kahramanmaraş, su kaynakları açısından zengin bir ildir. İlde yer alan akarsular tarımsal sulama ve enerji üretimi açısından büyük öneme sahiptir (Kara vd., 1998). Aksu, Bertiz, Erkenez, Göksu, Göksun, Hurman, Körsulu, Sarsap ve Söğütlü çayları ilin başlıca akarsularıdır. Ceyhan Nehri, Kahramanmaraş'ın en önemli akarsularından biridir. Doğuşunu Elbistan yakınlarındaki Pınarbaşı kaynaklarından alır ve Akdeniz'e dökülür. Ceyhan Nehri, bölgedeki tarım faaliyetleri için kritik bir sulama kaynağıdır (Zülkadiroğlu ve Doygun, 2016). Ayrıca nehir üzerinde birçok baraj bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Menzelet ve Sır barajlarıdır. Bu barajlar, enerji üretimi ve sulama açısından hayati öneme sahiptir. Aksu Çayı, Kahramanmaraş'ın batısında yer alır ve il merkezinden geçerek Ceyhan Nehri'ne katılır. Aksu Çayı'nın suyu, genellikle yerel tarım alanlarının sulanmasında kullanılır. Ancak, son yıllarda sanayi kirliliği nedeniyle çayın su kalitesi düşmüştür ve bu durum tarımsal üretim ve çevre sağlığı açısından risk teşkil etmektedir. Göksun Çayı, Kahramanmaraş'ın kuzeybatısındaki Göksun ilçesi yakınlarından doğar ve Ceyhan Nehrine katılır. Göksun Çayı, bölgedeki tarım arazilerinin sulanmasında önemli bir rol oynar. Kahramanmaraş akarsular ve su kaynakları bakımından zengindir. Akarsular tarım, enerji üretimi ve içme suyu temininde kullanıldığı gibi Türkiye'nin önemli balık üretim tesislerine de sahiptir. Ayrıca il merkezinde pek çok yerde çeşmeler de bulunmaktadır.

Deprem

Kahramanmaraş sahip olduğu jeolojik yapı nedeniyle eski çağlardan günümüze pek çok deprem yaşamıştır. Yıkım şiddeti yüksek depremlerin varlığı ve bu sebeple ilin birkaç kez yıkılıp tekrar inşa edilmiş olması tarihi kaynaklarda yer almaktadır (Yıldırım ve Nişancı, 2023). Halk arasında anlatılanlara göre, Kahramanmaraş yedi kere yıkılıp tekrar kurulmuştur. Ancak tarihi kayıtlardan bilindiği kadarıyla kent dört kez yıkılıp tekrar kurulmuştur. İlin TBMM tarafından verilen Kahraman unvanı öncesi resmi adı olan Maraş'ın, Arapça titreyen veya sallanan anlamına gelen "re'aşe" fiilinden türediği bilinmektedir (Gökhan, 2023). Dolayısıyla tarihi süreçte yaşanan depremlerin kentin isimlendirilmesine etki ettiği görülmektedir. Depremin bu ilin bir gerçeği olduğu ve bu doğa olayının insan-doğa ilişkilerinde rahatsız edici de olsa farklı bir boyut olduğu kabul edilirse; depremin ilin ruhunu genius loci kavramına dayalı fiziksel atmosferini oluşturması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu konuda Japonya'da yürütülen çalışmalar da göz önüne alındığında bir yerin depremsellik üzerinden fiziksel atmosferinin kurgulanabileceği, hatta bunun turizm faaliyetlerinde farklı boyutlar yaratabileceği düşünülmektedir.

8.2.2.3. Mimari Kültür

Genius loci kavramında kentin yapılı çevresi Kahramanmaraş üzerinden değerlendirilmiştir. Mimari kültürü belirleyen önemli bileşenler, planlama, karakter, detaylar, malzemeler ve benzeridir.

Maraş Evleri

Kahramanmaraş'ın XIX. yüzyıldan kalma eski mahallelerinde günümüze kadar ulaşan geleneksel sivil mimari örnekleri, konutların yarı kâgir yarı ahşap olacak şekilde karma sistemde inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Atalay'dan (1916) aktaran Paköz (2016), 1900'lü yılların başında Maraş'taki evlerin çoğunlukla kerpiç yapılı ve üzeri toprak kaplı olduğunu ifade etmektedir. Çatı kaplamasında kiremit kullanımının çoğunlukla Hristiyanların yaşadığı evlere mahsus olduğunu da eklemektedir. 1965 yılında yapılan sayıma göre Maraş'ta toplam 13.072 konut bulunmaktadır. Bunlardan 4.603 adedi kerpiç, 1.361'i ahşap, 3.588'i karışık, 3.520'si ise betonarme strüktür ile yapılmıştır (Koç, 2010). Kahramanmaraş'ta zahire kültürü yaygın olduğu için konutların çoğunlukla kerpiç ve düz toprak damlı olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kahramanmaraş'ta günümüze ulaşan ve genius loci kavramına uygun olarak mimari kültürü belirleyebilecek olan konutların şehrin topografyasına uygun olarak yapıldığı görülmektedir. Ahir Dağının güney yamacında ve hâkim rüzgâr yönlerine göre konutlar genellikle batı ve güneye yönlendirilmiştir. Geleneksel Türk Konutu plan tipolojisine ve iklim özelliklerine uygun olarak bu bölgede evlerin çoğunlukla dış sofalı plan tipinde inşa edildiği görülmektedir. Konutlar genellikle avlulu yapılmış olup zemin yöresel tandır taşı ile kaplıdır. Ahşap kullanımı özellikle üst katlarda yaygındır. Taş ve kerpiç duvarlar hariç yapının taşıyıcı sistemi, çatı iskeleti, kapı ve pencereleri ahşap malzemedan yapılmıştır (Kahramanmaraş Belediyesi, 2012). Zemin kat duvarlar moloz taştan, üst katlar ise bağdadi sistem veya ahşap dikme arası dolgu kerpiç dolgu ile yapılmıştır. Anadolu'da yaygın olarak görülen "Geleneksel Türk Konutu" plan ve yapısal özelliklerini göstermektedir.

Kapalı Çarşı

Ticari faaliyetlerin yürütüldüğü yapı olan kapalı çarşı, Kahramanmaraş Kalesi'nin güneyindedir. Dulkadiroğulları Beyliği döneminde yapımına başlanan çarşı alanında zamanla Eski (Yukarı) Bedesten ve Sûk-i Maraş (bugünkü Belediye Çarşısı) yapılmış, Osmanlı Döneminde ise mevcut eski çarşının batısında, Aşağı (Yeni) Bedesten merkezli klâsik bir Osmanlı çarşısı yapılmıştır. Günümüzdeki durumda kapalı çarşı Aşağı (Yeni) Bedestenin güney kenarına bitişik bir şekilde üstü açık arasta düzeninde sıralanan dükkânların sonradan tamamen kâgire dönüştürülerek tonozla örtülmesiyle oluşmuştur (Bozkurt ve Aksoy, 2023). Osmanlı Döneminde bir kentte bedesten olması o kentin sosyo ekonomik zenginliğini ve özellikle değerli emtia ticaretinin

varlığını göstermektedir (Eyice, 1992). Evliya Çelebi Maraş'taki ticari yaşamla ilgili “*Ve cümle bin kırk beş dekâkindir. Ve iki bezâzistânı vardır. Kuyumcular bezzâzisteni dörd demir kapulu kâ[r]gîr binâdır ve biri hâlâ mu ‘attaldır’*” (Çelebi, 2011: 175). Hac ziyareti sırasında uğradığı Maraş'la ilgili bu ifadelerinden Maraş'ta iki bedestenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bozkurt ve Aksoy (2023) çalışmalarında, Maraş'taki ticari hayatın Osmanlı açısından önemine değinerek Osmanlı'da iki bedestene sahip İstanbul'dan sonra ikinci şehrin Maraş olduğunu vurgulamaktadırlar.

Kale

Kahramanmaraş'ın merkezini tanımlayan simge yapılardan biri olan Maraş Kalesi; Şekerdere, Akdere ve Kanlıdere'nin birleştiği noktanın kuzeyinde konumlanmıştır (Paköz ve Oltulu, 2024). Bu derelerin 1960'lı yıllarda üzerinin kapatılarak yola dönüştürüldüğü bilinmektedir. Kalenin bulunduğu alanda MÖ IX. yüzyıl Geç Hitit dönemine ait kalıntılar bulunması nedeniyle kalenin tarihinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Hititlerden sonra Asurlular, Medler, Persler, Kapadokya Krallığı, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı'nın egemenliği altına girmiş ve tarihsel süreçte birçok onarım ve ekleme işlemi görmüştür (Özbey, 2020). Kalede bulunan en önemli kalıntılardan biri Geç Hitit dönemine ait üzerinde Gurgum Krallarının soy ağacı yazılı kapı aslanıdır. Bu kalıntı Maraş Aslanı olarak anılmakta ve şehrin önemli sembollerinden biri olarak kullanılmaktadır.

8.2.2.4. Aidiyet Hissi Veren Manevi Mekân

Aidiyet hissi veren manevi mekân konusu farklı biçimlerde ele alınmıştır. Özellikle turizme yönelik çalışmalarda mekânı deneyimleyenlerden toplanan objektif veriler değerlendirilmiştir. Ancak bu çalışmada Norberg-Schulz'un da sıklıkla vurguladığı o yere ait ruh yapısı, o yeri o yer yapanlar üzerinde durularak daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Kahramanmaraş'ı Kahramanmaraş yapan geçmişten getirdiği değerler bu ruhu oluşturmaktadır.

Tarih Öncesi

Maraş bölgesi, tarih öncesi çağlarla ilgili olarak Türkiye'nin önemli bölgeleri arasındadır. Kazılar ve yapılan araştırmalar sonucunda bölgede pek çok mağara ve höyük bulunmuştur. Günümüzde özellikle turistlerin ilgisini çeken alanlardan Döngel köyü çevresindeki mağaralarda çakmaktaşı ve kemikten yapılmış deliciler, kazıyıcılar, çekiç ve çakı olarak kullanılan araçlar ve hayvan kabukları ve benzeri buluntulara rastlanmıştır (Kökten, 1960). Ereğli (2008) çalışmasında, bu bölgedeki yerleşimin Üst Paleolitik Çağda başladığını; Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç çağlarında devam ettiğini ortaya koymuştur. Stuart Campbell'in 1995 yılında Narlı ilçesinde başlattığı çalışmalarda MÖ 7000-4000 yıllarına kadar giden Halaf kültürüne ait buluntulara rastlanmıştır

(Campbell, 2010). Tarih öncesi devirlerde Maraş, günümüzdekine benzer bir şekilde güney ve kuzey olmak üzere iki bölgeden oluşmaktadır. Bunlar Maraş merkezi ile Pazarcık ve Türkoğlu'ndan oluşan güney kısmı; Elbistan, Afşin ve Göksun ilçelerinden oluşan kuzey kısmıdır (Konyar, 2010). Bölgenin kuzeyinde İlk Tunç Çağı Karaz kültürüne ait çanak çömlekler ile Hitit kültürüne ait kalıntılar bulunurken, bölgenin güneyinde bu kültürlerle ait herhangi bir buluntu olmayıp Mezopotamya kültürüne ait kalıntılara ulaşılmıştır (Konyar, 2008a). Bu da her iki bölgenin kendine has kültürel özellikler taşıdığını göstermektedir (Eker, 2013).

Gurgum

Kahramanmaraş'ın bulunduğu bölgede, şehrin adının geçtiği ilk yazılı kaynak MÖ 858 yılına ait Gurgum Kralı Mutalli'nin Asur Kralı III. Salamanasar'a haraç ödediğini anlatan Asurlulara ait yazıtlardır (Zoroğlu, 2005). Bu kaynakların bazı kısımlarında Gurgum bir şehir adı, bazı kısımlarında ise bölge adı olarak geçmektedir ve Maraş'ın bu bölgede yer aldığı tahmin edilmektedir (Konyar, 2008b). Ayrıca Maraş'ın Geç Hitit ve Yeni Asur Döneminde Gurgum bölgesinin merkez şehri olduğu kabul edilmektedir (Savaş, 1998). Kahramanmaraş kalesinde yapılan kaçak kazılarda bulunan Asurca yazılmış, Yeni Asur Dönemine ait olduğu düşünülen ve köle satışıyla ilgili olan bir tabletin 21. satırında "Marqasti/Marqalti şehrinde oturan tanrı Nergal'in kucağına konmuştur." ibaresi yer almakta ve burada geçen "Marqasti" veya "Marqalti" kelimesinin "Marqasi" kelimesinin bir diğer okunuş biçimi olduğu ileri sürülmektedir (Gökçek, 2005). Tarihsel süreçte Maraş ismi farklı kaynaklarda farklı biçimlerde yazılmış ve telaffuz edilmiştir. Bunlar arasında; Marqas (Hawkins, 2000); Markas ve Markasi (Luckenbill, 1927); Marqasi (Dinçol, 1982), Markasa (Elayi, 2017); Marassa (Ünal, 2003); Marasion ve Marasin (Dumankaya, 2019); Maqasti ve Marqalti (Gökçek, 2005); Maraj, Maraji, Margaj, Mer-aş, Marah ve Meraksiyum (Atalay, 2008) sayılabilir. Demir Çağına tarihlenen buluntular arasında üzerindeki hiyeroglif yazılarda Gurgum Krallarının soy ağacı işlenmiş MÖ IX. Yüzyıla tarihlenen Maraş Aslanı bulunmakta ve İstanbul Arkeoloji Müzesi-Eski Şark Eserleri Müzesinde sergilenmektedir (Hawkins, 2000).

Pers Dönemi

Persler MÖ 550 civarında Büyük İskender'in pers İmparatorluğuna son verdiği MÖ 330'lu yıllara kadar Kahramanmaraş ve civarını egemenliği altında tutmuştur. Pers kralı büyük lakaplı Kyros, yönetimde kolaylık olsun diye egemenlik altında tuttuğu toprakları bir tür yerel satraplıklara ayırmıştır. Kral I. Dareios (İÖ 522-486) ise bu satraplıkların yeniden düzenlenmesi ve yeni bir vergi sisteminin kurulmasını sağlamıştır. Tarih biliminin babası olarak kabul edilen Herodotos'a göre yeni oluşturulan 20 satraplık bulunmaktadır.

Kahramanmaraş ve çevresi ise dokuzuncu satraplığa dâhil edilmiştir. Persler egemenlik altındaki topraklarını krallığın merkezi olan Persepolis ve Susa gibi merkezlerden yönetmişler ve bunlar dışındaki bölgelerde oldukça az yapısal iz bırakmışlardır. Dolayısıyla Kahramanmaraş ve civarının MÖ 6. ve 4. yüzyıllar arasında Pers egemenliği altında kaldığı bilinse de bu egemenliğin maddi kalıntıları (veya kanıtları) ne yazık ki bazı küçük buluntularla sınırlıdır (Tekin, 2010).

Germanicia

200 yıl süren Asur egemenliği Pers İmparatoru Kyros'un bölgeyi Pers egemenliği altına alması ile son bulmuştur. İskender'in doğu seferi sırasında MÖ 333 yılında İsos savaşından önce Maraş bölgesini ele geçirdiği tahmin edilmektedir. İskender'in ölümü sonrası (MÖ 323) Maraş bölgesi İskender'in komutanlarından Seleukos Nikato'ya verilmiştir (Eker, 2013). Romalıların, MÖ 192 yılında, Batı ve İç Anadolu'yu egemenlikleri altına aldıkları dönemde Maraş'ın stratejik önemi devam etmiş ve MÖ 64 yılında Antakya'nın Romalılar tarafından alınmasıyla, Maraş Romalıların eline geçmiştir. Romalılar, Maraş'a Germenikeia adını vermişlerdir. Bölgenin isminin çıkış noktası konusunda tarihçiler iki farklı görüşe sahiptir. İlk görüş; İmparator Caligula'nın resmi adının Gaius Julius Casear Augustus Germanicus olduğu ve onun onuruna bu ismin verildiği yönündedir. İkinci görüş ise; Antiochos'un Maraş'a kendi ismini vermesi (Antiokeia) ve diğer Antakya'dan ayrılması için Toroslardaki Antiokeia anlamında "Antiokeia Pros Tauro" olarak adlandırıldığı yönündedir. Germenikeia'da basılmış sikkeler üzerinde de kentin adları olan Kaisareia ve Germanikeia'ya rastlanmaktadır (Tekin, 2010). MS 395 yılında Roma İmparatorluğu, doğu ve batı olarak ikiye bölünmüş, Maraş Doğu Roma İmparatorluğu olarak bilinen Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. Ayrıca İmparator III. Leon'un bu şehirde doğmasından kaynaklı Maraş'a "Krallar Şehri" adı da verilmiştir (Eyicil, 2009). Bölgede bu döneme ait çok sayıda kilise ve manastır kalıntıları bulunmaktadır. Kutsal kabul edilen Afşin'deki Ashab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) mağarası çevresinde pek çok kilise yine bu dönemde inşa edilmiştir. Kahramanmaraş ve çevresi sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle tarihsel süreçte sıklıkla el değiştirmiştir. 600'lü yıllarda Sasaniler buraya akın düzenlemiş; 962 yılında ise bölge son kez Bizans'ın eline geçmiştir. 1086'da Selçuklu Türkleri tarafından fethedilinceye kadar Bizanslıların elinde kalan ilde Selçukluların hâkimiyeti sonrasında dahi hareketlilik devam etmiştir. 1337'de Dulkadiroğulları Beyliğine kadar Maraş merkezli olmak üzere bölgede sırasıyla iki beylik kurulmuştur. Maraş, Selçuklular ve Eyyübililer arasındaki çekişmelere sahne olmuş, bölgede sıklıkla Ermeni toplulukların ve Haçlıların işgalleri yaşanmış ve Maraş Memluklar tarafından fethedilmiştir. Dulkadir Beyliği bölgede yaklaşık iki yüzyıl hâkimiyet göstermiştir (Gökhan, 2011).

Dulkadiroğulları

Dulkadir beyliği kurucusu Zeyneddin Karaca Bey'dir. Beylik Oğuzların; Bayat, Beydilli ve Afşar boylarına mensup Türkmenler tarafından kurulmuştur. Anadolu'daki beylikler içerisinde Osmanlı hâkimiyeti altına en son giren beyliktir. Geniş bir alanda uzun bir süre hüküm süren beylik Türkmenlerden oluşmaktadır ve Dulkadirli dernekleri vasıtasıyla günümüze kadar gelen kültürel etkilere sahiptir (Gökhan, 2011). Beyliğin konumu itibariyle Osmanlı, Memluk ve İran İmparatorluğunun oluşturduğu üçgende stratejik öneminin devam ettiğini göstermektedir. Beyliğin yöneticileri ve halk konargöçer bir yaşama sahiptir. Konargöçer yaşam bu coğrafyaya uygun bir biçimde yayla ve kışlaklardan oluşmaktadır (Yinanç, 1989). Kış aylarında düşük rakımlı yerlerde yaşayan bu topluluk, yaz aylarında yüksekliği 1000 metreyi bulan platolarda ve dağlarda yaşamaktadır. Türkmen beyleri özellikle kış aylarını ılık bir iklime sahip olan Maraş'ta yaz aylarını ise daha serin olan Elbistan taraflarında geçirmektedirler. Dulkadirli konargöçer bir yaşam sürerken hayvancılıkla uğraşmaktadırlar ve savaşçı bir toplum oldukları bilinmektedir. XV. yüzyılın ilk yarısında Çukurova bölgesinde bulunan Fransız gezgin Bertrandon de la Broquière seyahatnamesinde Dulkadiroğulları ile ilgili bilgiler vermektedir. Gezginin dikkatini çeken en önemli özellik, beylikte kadın savaşçıların bulunmasıdır ve seyahatnamesinde bu kadın savaşçılara iki yerde değindiği görülmektedir (Pektaş, 2023). İlki, Suriye'nin Hama şehrinden ayrıldıkları sırada geniş bir ovada bir grup Dulkadirli Türkmenlerle karşılaşmasıdır. Silahlı erkeklerden oluşan bu küçük grubun içerisinde silahlı bir kadın savaşçı görmüştür. Sebebini sorduğunda ise; Dulkadiroğullarının erkeklerinin yanı sıra kadınlarının da cesur savaşçıları olduğunu; ayrıca geniş bir alanda hüküm sürdüğünü öğrendiği bu beylikte otuz bin savaşçı kadın olduğunu aktarmıştır. Seyahatnamede ikinci yerde ise bu beylikteki savaşçı kadınların sayısının yüz bin olduğunu yazmıştır (De La Broquiere, 2000).

Osmanlı

Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e karşı aldığı Çaldıran Zaferi sonrası Dulkadirli Beyliğine son vermiştir. Yaklaşık iki yüzyıl varlığını sürdürebilmiş bu güçlü beyliğe son vererek halkını Osmanlı'ya bağlamak oldukça zor bir süreç olmuştur. Bölgede birçok ayaklanma görülmüş ve Osmanlı Devleti bu ayaklanmalar ile uzun yıllar uğraşmıştır (Soydemir, 2023). Osmanlı fetih politikasının bir özelliği olarak Maraş'ta benzer şekilde uyguladığı iskân ve idarenin yeniden düzenlenmesine yönelik politikalar bulunmaktadır. Buna göre başka yerlerden getirdikleri insanları buraya iskân ederek ve buradaki insanları da başka yerlere iskân ederek halkın kendisine bağlanmasını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca bölgede uzunca süre varlığını koruyan ve artık kökleşen Türkmenlerin elinden bir takım idari, siyasi ve ekonomik imkânları

da alarak düzenin sürmesi için çabalamıştır (Gökhan, 2011). Bu kapsamda Yavuz Sultan Selim, Doğubeyazıt kazasından kendilerine Beyazıtlı denilen aileyi Maraş'a getirerek yerleştirmiş ve bu ailenin önde geleni olan İskender Bey'e çavuşbaşılık rütbesi verilmiştir. Aile şehrin kuzey batı bölgesinde iskân edilmiştir. Güneydoğu kısmında ise Maraş'ın eski sahipleri Dulkadirîliler bulunmaktadır. Bu iki ailenin ve taraftarlarının bulunduğu bölgelerin arasından bir dere akmakta olup bu dere yaşanan kanlı hesaplaşmalar nedeniyle Kanlıdere adını almıştır. Günümüzde üstü kapatılmış ve cadde olarak kullanılan yer hala aynı isimle Kanlıdere olarak anılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşından sonra imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile topraklarının önemli bir kısmı işgale açık hale gelmiştir. İtilaf devletleri bu antlaşmanın maddeleri ile Osmanlı ordusunun terhis edilmesi ve güvenlik tehdidi oluşturabilecek herhangi bir stratejik noktanın işgal edilebilmesi haklarını kazanmışlardır (Günay, 2019). Bu kapsamda Maraş öncelikle İngilizler (1918) tarafından sonra ise İngiliz ve Fransızların aralarında anlaşmaları sonucu Fransızlar (1919) tarafından işgal edilmiştir (Ünalp, 2018). Mondros'un imzalanmasından hemen sonra çıkarılan geri dönüş kararnamesi ile daha önce Osmanlı tarafından zorunlu göçe tabi tutulan veya kendi istekleri ile başka ülkelere göç eden Ermenilerin Maraş ve civarına geri dönmelerine izin verileceği duyurulmuştur Özdemir vd., 2004). Bunun etkisi ile Maraş ve Antep'te Ermeni sayısında artış olmuştur. Bu durum İtilaf devletleri, özellikle Fransızlar, tarafından desteklenen Maraş'ın da içerisinde bulunduğu Ermeni literatüründe Kilikya olarak adlandırılan bölgede bir Ermeni devletinin kurulması çalışmalarını arttırmıştır (Price, 1922). Bir yıl kadar süren İngiliz işgalinde İngilizlerin bölgedeki sorunları bastırma konusunda kararlı davranmaları bölgede büyük sorunların çıkmasını önlemiştir. Ancak, İngilizlerin çekilerek Maraş'ı Fransızlara bırakmasıyla birlikte destek bulan Ermeniler ile Maraş'ta yaşayan müslüman halk arasında çatışmalar başlamıştır. Kaleden Türk bayrağının indirilerek Fransız bayrağının çekilmesine duyulan tepki ile çatışmalar artmıştır. Maraş halkının kadınları ve erkekleri işgale ve Ermeni saldırılarına karşı 22 gün boyunca direnmiştir. Günümüzde Kahramanmaraş'ın birlikte anıldığı Sütçü İmam olayı da bu süreçte yaşanmıştır (Akbiyık, 1999). Maraş'ta yaşanan bu direniş Kurtuluş Savaşı sürecinde işgal altında olan diğer şehirlere ilham kaynağı olmuş ve kurtuluş için umutları arttırmıştır. Bu direniş, Mustafa Kemal Atatürk tarafından değerli bulunarak "kahraman" Maraş halkını bir telgrafla onurlandırmıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi Maraş'a 5 Nisan 1925 tarihinde kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası ile 7 Şubat 1973 tarihinde de "Kahraman" unvanını vermiştir (Günay, 2019).

Firik

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde “olgunlaşmak üzere olan tahıl” şeklinde tanımlanan firik, Kahramanmaraş’ta büyük öneme sahiptir. Firik, Kahramanmaraş için olgunlaşmamış anlamını taşıyan ve her türlü sebze, meyve ve benzeri için kullanılabilen bir kavramdır. Yalnızca Kahramanmaraş’a özgü olarak firik adı verilen tarhananın ilk yapıldığı gün yarı kuru yarı ıslak halde içerisindeki yoğurt karışımı nedeniyle hafif ekşi bir tada sahip şekilde atıştırılabilir olarak üretimi yapılmaktadır (Yörükoğlu ve Dayısoylu, 2016). Firik, çığ denen hasırlar üzerine serilmiş halde satılmaktadır. Yaz aylarında kentin sokaklarında pek çok dükkânda bulunabilecek çığlar üzerine serilmiş halde firikler, ilginç bir görüntü oluşturmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan ve toplam 11 ili etkileyen iki büyük depremin merkez üssü olan Kahramanmaraş’ın özellikle çarşı merkezinde büyük bir yıkım yaşamıştır. Deprem sonrası ayakta kalan ancak ağır hasar alan yapıların yıkılmasıyla tanınmayacak hale gelen ilin yeniden yapılanma sürecine yol gösterici olabileceği düşünülen genius loci kavramı, bu çalışmanın odak noktası olmuştur. O yere ait olan ve o yeri o yer yapan anlamında kullanılan genius loci kavramı, Kahramanmaraş’ın yeniden yapılanma sürecinde bir rehber olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda kentin sahip olduğu tüm değerler ve özellikler; fiziksel atmosfer, mimari kültür ve aidiyet hissi veren manevi mekân kapsamında incelenmiştir. Tablo 8.1’de yapılan değerlendirmeler özetlenmiştir.

Tablo 8.1. Kahramanmaraş özelinde genius loci kavramıyla ilgili incelemeler

	Bulgular	Çağrışımlar	Değerlendirme
Fiziksel Atmosfer	<i>Bereketli Hilal</i>	Verimli topraklar, Mezopotamya	Zengin bir çeşitliliğe sahip bitki örtüsü, meyve, sebze vb. üretimi günümüzde devam etmektedir.
	<i>Maraş Salebi</i>	Dondurma, üreme, bereket	Dondurmanın hammaddesinin anlatıldığı belli başlı yerler dışında bu özel salebin varlığı kendini gösterememektedir.
	<i>Zeytin</i>	Şifa, barış, dostluk, kutsallık	Günümüzde yalnızca boş arsalarda karşılaşılan ve giderek azalan zeytinler şehrin kimliğinde yeterince kullanılmamaktadır.
	<i>Ahir Dağı</i>	Yaylalar, ormanlar, doğal set, siluet	Kahramanmaraş silüetinin ayrılmaz parçası olan Ahir Dağı ile ilişkili yapılar potansiyelin oldukça altındadır.
	<i>Bağ Evi</i>	Doğa ile iç içelik, bahçecilik	Kahramanmaraş halkının yaygın bir şekilde kullandığı bu evler turizm potansiyeli açısından umut vermekte ancak, henüz yolun başındadır.
	<i>Uludaz</i>	Uğur Böceği	Biyolojik çeşitliliğin yanı sıra uğur böceklerinin toplanma alanı olan Uludaz'a son yıllarda artan bir ilgi vardır. Ancak uğur böceği kavramı henüz kent ile yeterince ilişkilendirilmemiştir.
	<i>Su</i>	Hayat, balıkçılık,	Kahramanmaraş'ın sahip olduğu zengin su kaynakları turizm açısından potansiyelinin çok altında değerlendirilmektedir.
	<i>Deprem</i>	Felaket, yıkım, sarsıntı, yeniden inşa	Birkaç yüzyılda bir meydana gelen büyük depremler ilin geçmişte adına bile işlemişken, günümüzde deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde bu doğa olayı ilin kimliği ile bütünleştirilememiştir.
Mimari Kültür	<i>Maraş Evleri</i>	Zahire kültürü	Apartmanlaşma ile birlikte oldukça azalmıştır.
	<i>Kapalı Çarşı</i>	Zenginlik, ticaret, iki bedesten	Özellikle altın işlemeciliğinde öne çıkan şehir geçmişte zengin ticaret hayatı ile tanınmıştır. Ancak günümüzde bu özelliği yeterli düzeyde hissedilmemektedir.
	<i>Kale</i>	Maraş aslanı	Şehrin ilk kurucularından Gurgum Krallığının soy ağacını üzerinde taşıyan bu aslan figürü günümüzde müzede sergilenmenin dışında şehrin kimliğinde yeterince yer bulamamaktadır.
Aldıyet Hissi İveren Manevi Mekan	<i>Tarih Öncesi</i>	Düalite	İklim ve coğrafya temelli olan bu yapı günümüzde devam etmektedir. Ancak bunun Kahramanmaraş'ın manevi mekânına daha fazla yansıtılması gerekmektedir.
	<i>Gurgum</i>	Tanrı Nergal, ticaret yolları	Günümüzde şehirde Gurgum Krallığına yönelik hiçbir iz hissedilmemektedir.
	<i>Pers Dönemi</i>		Günümüzde şehirde Pers Dönemine yönelik hiçbir iz hissedilmemektedir.
	<i>Germanicia</i>	Romalılar, mozaik	Yapılan kazılarda çıkan mozaikler dışında kentin geçmişinde önemli bir dönemi oluşturan Romalılara yönelik ruh yok denecek kadar azdır.
	<i>Dulkadiroğulları</i>	Kadın savaşçılar, Türkmenler, Göçebe yaşam	Tarihsel açıdan günümüzde şehirde en fazla vurgulanan dönem olmakla birlikte kullanılabilecek veri potansiyelinin çok azı kullanılmaktadır.
	<i>Osmanlı</i>	İşyanlar, Kanlıdere	Halkın özgür yapısı uzun süre Osmanlı hâkimiyetine direnmiştir. Bu durum günümüzde görmezden gelinmekte ve şehrin bu kimliği göz ardı edilmektedir.
	<i>Cumhuriyet Dönemi</i>	Direniş, madalya, sütçü imam, bayrak, bağımsızlık	Osmanlılara karşı gösterilmiş olan direnç yüzyıllar sonra yine kendini göstermiştir. Günümüzde en fazla öne çıkarılan kimliktir.
	<i>Firik</i>	Tam olmamışlık	Halkın beslenme kültüründe ve konuşma dilinde yer alan bu kavram, turizmde ve şehrin kimliğinde yeterince yer bulamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Y. (1999). *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Akdeniz, D. ve Sirtli, A. (2020). Erken Dönem Mitolojisinde Afrodisyak Yiyeceklere Ait İnanışlar (Beliefs on Aphrodisiac Food in Early Ages Mythology). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(4), Article 4. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.736>
- Atalay, B. (2008). *Maraş tarihi ve coğrafyası*. UKDE.
- Bahadıroğlu, C., Akıncı, M., ve Kalkar, Ö. (2007). Kahramanmaraş Ahır Dağı'nda Cetoniidae ve Buprestidae (Coleoptera) Familyalarına Bağlı Türler ve Bu Türlerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı. *KSÜ Fen ve Müh. Der.*, 10(1), 6–12.
- Benedict, P. (1980). Güneydoğu Anadolu yüzey araştırması. Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-I, 107–149.
- Bozkurt, T., ve Aksoy, E. (2023). Kahramanmaraş Kapalı Çarşı. *Journal of Art History/Sanat Tarihi Dergisi*, 32(2), 711–739.
- Campbell, S. (2010). Çanakları, Mühürleri, Ölüm Çukuru'yla Domuztepe. Dağların Gazeli Maraş, 113–124.
- Celebi, E. (2011). Seyahatname, haz. *Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İbrahim Sezgin, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları-R1*.
- Christou, P. A., Farmaki, A., Saveriades, A., ve Spanou, E. (2019). The “genius loci” of places that experience intense tourism development. *Tourism Management Perspectives*, 30, 19–32. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.01.002>.
- De La Broquiere, B. (2000). Bertrand de la Broquiere'in deniz aşırı seyahati. İ. Arda, Çev., S. Eyice, Der.). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Diñol, A. (1982). Geç Hititler. In *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I: Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi* (pp. 122–137). Sanat Kitabevi. <http://www.sanatkitabevi.com.tr/tr/?sku=28440>
- Dumankaya, O. (2019). Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler. *Journal of Turkish Research Institute*, 66, 409–434. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4245>
- Eker, F. (2013). Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 25–38. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ksusbdl/issue/10273/126038>
- Elayi, J. (2017). Sargon II, King of Assyria. SBL Press.
- Erek, C. M. (2008). 2007 yılı Direkli Mağarası kazıları. 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1, 323–346.
- Eyice, S. (1992). Bedesten. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5, 302–311.
- Eyicil, A. (2009). Yakın çağda Kahramanmaraş. Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası. <https://www.nadirkitap.com/yakin-cagda-kahramanmaras-ahmet-eyicil-kitap21767247.html>
- Gökçek, G. (2005). Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 8(1), 47–57. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aran/issue/47326/596835>
- Gökhan, İ. (2011). Başlangıçtan Kurtuluş harbine kadar: Maraş tarihi. Ukde.
- Gökhan, İ. (2023). Tarihte Maraş Depremleri. *Evelahir, Mart-Nisan(15)*, 20–25. <https://evelahir.com.tr/tarihte-maras-depremleri>
- Gökhan, İ., ve Kaya, S. (2008). İlkçağdan Dulkadirililere kadar Maraş. *Ukde Kitaplığı*.
- Günay, N. (2019). Milli Mücadelenin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş'ın Kahramanlığı. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2).
- Gürbüz, M. (2001). Kahramanmaraş merkez ilçenin beşeri ve iktisadi coğrafyası. *Kahramanmaraş Valiliği*.
- Güterbock, H. G. (1968). Oil Plants in Hittite Anatolia. *Journal of the American Oriental Society*, 88(1), 66–71.
- Güven, Ö., Göllüoğlu, H., ve Ceryngier, P. (2015). Aestivo-hibernation of *Coccinella septempunctata* (Coleoptera: Coccinellidae) in a mountainous area in southern Turkey: Is dormancy at high altitudes adaptive. *European Journal of Entomology*, 112(1), 41–48.
- Hawkins, J. D. (2000). Inscriptions of the Iron Age: Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions (Vol. 1). DE GRUYTER. <https://doi.org/10.1515/9783110804201.3.fm>

- Jiang, Z., ve Lin, D. (2022). Genius Loci of Ancient Village from the Perspective of Tourists Experience: Scale Development and Validation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(8). <https://doi.org/10.3390/ijerph19084817>
- Kahramanmaraş Belediyesi. (2012). Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Kahramanmaraş Konutları (Vol. 1). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü.
- Kaplan, M., ve Arıhan, S. K. (2012). Antikçağdan günümüze bir şifa kaynağı: Zeytin ve zeytinyağının halk tıbbında kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52(2), 1–15.
- Kara, C., Gürbüz, M., Kanat, M., ve Büyükçapar, H. (1998). Kahramanmaraş Merkez İlçe Orman Köylerinde Su Ürünleri Potansiyeli ve Değerlendirilmesi. *Ekoloji*, 7(28), 24–27.
- Kepczynska-Walczak, A., ve Walczak, B. M. (2013). Visualising „genius loci” of built heritage. 23–28.
- Kısakürek, Ş., ve Bayazit, E. (2018). Kahramanmaraş Kenti Örneğinde Kent Kimliği ve Kentsel Donatı Elemanları. *Turkish Journal of Forest Science*, 2(1), 49–59. <https://doi.org/10.32328/turkjforsci.408372>
- Koç, K. (2009). Tarih Boyunca Maraş Şehri'nin The Factors What Is Affecting Gelişmesini Etkileyen Faktörler The Developing Of Maraş City During History.
- Koç, K. (2010). Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. *Ukde Yayınları, Kahramanmaraş*, 179.
- Kökten, İ. K. (1960). Anadolu Maraş vilayetinde tarihten dip tarihe gidiş. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 14, 42–52. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2158777>
- Konyar, E. (2008a). Kahramanmaraş yüzey araştırması 2007. ANMED, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, 6, 130–136.
- Konyar, E. (2008b). MÖ I. Binyılda Kahramanmaraş Gurgum Krallığı. *Toplumsal Tarih*, 180, 60–66.
- Konyar, E. (2010). İlk Tunç Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na Kahramanmaraş. *Dağların Gazeli Maraş*, 125–155.
- Luckenbill, D. D. (1927). Ancient Records of Assyria and Babylonia-02. THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS. <http://archive.org/details/LuckenbillAncientRecordsAssyria02>
- Nergiz, H. G., Toker, F., ve Kozak, M. A. (2023). Kültürel Mirasın Uzamsal Boyutunda Göbeklitepe'nin Ruhu. *Turizm Akademik Dergisi*, 10(2), 179–195.
- Norberg-Schulz, C. (1979). Genius Loci. ELECTA ED. <https://nexosarquisucr.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/09/genius-loci-el-espice81ritu-del-lugar.pdf>
- Norberg-Schulz, C. (2019). Genius loci: Towards a phenomenology of architecture (1979). *Historic Cities: Issues in Urban Conservation*, 8, 31. https://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=b-zGRDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA31&dq=genius+loci+schulz&ots=SO1RO3GOP9&sig=g5Q-HiCl3HJQ71_Hr586wFOYCDVM
- Özbey, V. (2020). Maraş Savunması Taşınmaz Kültürel Mirası. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(Özel Sayı), 202–218.
- Özdemir, H., Çiçek, K., Turan, Ö., Çalık, R., ve Halaçoğlu, Y. (2004). Ermeniler: Sürgün ve Göç. *Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara*.
- Özkaya, F. D., Özkaya, M. T., Tunaloğlu, R., Bayar, R., ve Tunaloğlu, E. (2018). Anadolu'da zeytin ve zeytinyağlı yemekler rotası. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(Special Issue 3), 263–274.
- Paköz, A. E. (2016). Geleneksel Maraş Evleri. *Vakıflar Dergisi*, 45, 209–234.
- Paköz, A. E., ve Oltulu, E. (2024). Görsel Belgelerle Maraş Kalesi'nin Tarihi ve Önemi. *Kent Akademisi*, 17(3), 719–736. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kent/issue/84608/1433808>
- Pektaş, T. (2023). Bertrandon de la Broquière seyahatnamesinde Osmanlı ülkesi, 'Türkomanya' ve Türkler: Burgonya haçlı zihniyeti perspektifinden bir ülke etüdü.
- Price, C. (1922). Present Turkish Rule in Cilicia. *Current History (1916-1940)*, 16(2), 216–220.
- Savaş, Ö. (1998). Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif yazıtlarında geçen tanrı, şahıs ve coğrafya adları. *İstanbul Ege Yayınları*. <https://ixtheo.de/Record/1182464394>
- Soydemir, Ü. (2023). XVIII. asır Maraş kazası'nda idari yapı ve sosyal hayat. *Kitabe*.
- Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. CBI Publishing Company.

- Tekin, O. (2010). Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih, Kültür ve Para. Dağların Gazeli Maraş, 157–183.
- Tekinşen, K. K., ve Biçer, Y. (2018). Salep Orchids and Salep in Kahramanmaraş Region.
- TKDK. (2024). Kahramanmaraş'ın Coğrafi Yapısı. <https://kahramanmaras.tdk.gov.tr/Docs/kahramanmarasTKDK130238098953395804.pdf>
- Tuğluk, M. E. (2023). Şairlerin Dilinden Ahır Dağı. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI, 391–408.
- Türk, D., Özkan, B., ve Ünlü, H. Y. (2014). Kahramanmaraş Çimen Dağı-Uludaz Tepesi'nde Yayılış Gösteren Uğur Böceklerine Yönelik Doğa Koruma Yönetimi Önerileri. 416–425.
- Uhri, A. (2011). Boğaz derdi: Arkeolojik, arkeobotanik, tarihsel ve etimolojik veriler ışığında: Tarım ve beslenmenin kültür tarihi. Ege Yayınları.
- Ünal, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu II. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünalp, F. R. (2018). Birinci Dünya Harbi sonunda Maraş'ın itilaf devletlerince işgali ve Maraş savunması. Gazi Akademik Bakış, 11(22), 205–235.
- Uslu, Ö. S., ve Kaya, A. R. (2015). Kırsal Turizm Alanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri: Kahramanmaraş Örneği. International Journal of Social and Economic Sciences, 5(2), 17–24.
- Vecco, M. (2020). Genius loci as a meta-concept. Journal of Cultural Heritage, 41, 225–231. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1296207419301748>
- Yinanç, R. (1989). Dulkadir beyliği. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yıldırım, K., ve Nişancı, H. (2023). Antik Çağlardan X. Yüzyıla Kadar Anadolu'da Depremler. Avrasya Dosyası, 14(1), 100–124.
- Yılmaz, C. (2002). Türkiye'deki Geçici Barınaklarla İlgili Kırsal Mesken Terminolojisine İlişkin Yeni Görüş Ve Öneriler. 197–217.
- Yörüköğlu, T., ve Dayısoylu, K. S. (2016). Yöresel Maraş tarhanasının fonksiyonel ve kimyasal bazı özellikleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(1), 53–63.
- Zoroğlu, K. L. (2005). Kahramanmaraş'ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi. I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri, 303–307.
- Zülkadiroğlu, D., ve Doygun, H. (2016). Kentsel Akarsuların Korunmasına Yönelik Peyzaj Planlama ve Tasarım İlkeleri Geliştirilmesi: Kahramanmaraş Kenti Örneği. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 6(13).